

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΑΛΗΘΕΙΑ

ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΤΕΥΧΟΣ ΤΟΥ ΙΟΥΝΙΟΥ

ΕΤΟΣ ΙΗ'.

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ, 30 ΙΟΥΝΙΟΥ 1898

ΑΡΙΘ. 28

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.

Ἐκκλησιαστικὰ ἔγγραφα—Γραφικὰ μελέται—Ἡ νέα θρησκευτικὴ θέσις ἡμῶν—Ἀνάγκη ἀναθερμάνσεως τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθηματος—Τὸ ἔργον τοῦ ἐν Κων]πόλει Ρωστικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου—Αἱ ἠθικαὶ ἀρχαὶ τοῦ Πλάτωνος ἐν ἀντιπαράθεσι πρὸς τὰς χριστιανικὰς—Τέλεισι τῆς θείας λειτουργίας ἐλληνιστὶ ἐν Συμπήρακ τῆς Ρωσίας—Ἡ ἐν Ἰαπωνίᾳ ὀρθόδοξος ἐκκλησία—Σύστημα Ρωμαϊκοῦ δικαίου—Βιβλιολογία.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

ΕΛΕΘ. ΘΕΟΥ

Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ρώμης
καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

ἀριθ. πρωτ. 3651.

Ἐντιμότατοι κληρικοὶ τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης ἐκκλησίας καὶ εὐλαβεστάτοι ἱερεῖς, οἱ ψάλλοντες ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς πόλεως, τοῦ Γαλατᾶ καὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς Καταστάτου καὶ λοιποὶ πάντες εὐλογημένοι χριστιανοί, τέκνα ἐν Κυρίῳ ἡμῶν ἀγαπητά· χάρις εἴη ὑμῖν καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ. Ὅσα ἱερὸν καὶ μέγα, κατὰ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον, ἐστὶ τὸ τοῦ γάμου μυστήριον, τοσοῦτω καὶ σύντονος ἀπαιτεῖται προσοχὴ καὶ ἐπιστάσις παρὰ τῶν ἀρμόδιων περὶ τὴν ἀκριβὴ τήρησιν τῶν σχετικῶν ἐκκλησιαστικῶν διατάξεων· διότι· προφανῶς ἀπὸ τῆς τούτων τηρήσεως ἐξήρτηται ἡ τε νομιμότης καὶ ἡ ἀσφάλεια τοῦ γάμου καὶ ἡ προφύλαξις τῆς χριστιανικῆς κοινωνίας ἀπὸ συνοικεσίων παρανόμων καὶ ἀπὸ σκανδάλων καὶ ζημιῶν οἰκογενειακῶν. Καὶ τὰς μὲν γενικὰς περὶ μνηστείας καὶ γάμου διατάξεις πέντες, κληρικοὶ τε καὶ λαϊκοί, ἀρκοῦντως γινώσκετε καὶ ὀφείλετε ἀείποτε ἔχειν ὑπ' ὄψει, ἅτε δὴ ἀποτελοῦσθε οὐσιῶδες στοιχεῖον τῆς γνώσεως τῶν χριστιανικῶν ἐκάστου καθηκόντων. Ἄλλ' ἐπειδὴ κατὰ τὴν προκαταρκτικὴν ἐξέτασιν ἐνδεχομένων κανονικῶν κωλυμάτων καὶ μάλιστα ὅταν πρόκηται γάμος προσώπων ἐξ ἀλλοδαπῆς καταγομένων, παρετηρήθη ὅτι ἡ παράλειψις ἀναγκαίων τινῶν ἐκκλησιαστικῶν διατυπώσεων ἄγει πολλάκις εἰς τὰ ἀνωτέρω ὑποδειχθέντα ἀτοπήματα, προαγόμεθα ὑπομνήσαι καὶ ἀποκαταστήσαι διὰ τοῦ ἡμετέρου τοῦδε εὐχετικοῦ πατριαρχικοῦ Γράμματος τὰς διὰ προγενεστέρων πατριαρχικῶν καὶ συνοδικῶν ἐγκυκλίων θεσπισθείσας διατάξεις. Οὕτω καὶ ἐν προγενεστέροις καὶ ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις ἐκκλησιαστικῶς διατάχθη ὅτι οἱ ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς ὁρμώμενοι καὶ ἐνταῦθα διαμένοντες, προσερχόμενοι τοῖς προϊσταμένοις τῶν ἐνοριῶν πρὸς αἰτήσιν ἀδείας γάμου, ὀφείλουσι προηγουμένως ἐφοδιασθῆναι διὰ πιστοποιητικῶν τῆς ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς, ἣ τοῦ

οἰκείου προξενείου, βεβαιούντων ὅτι οὐδὲν πρὸς σύναψιν γάμου ἔχουσι κώλυμα. Ἄλλ' ἡ προσαγωγή τῶν ἀπαραιτήτων τούτων ἐπισήμων πιστοποιητικῶν ἀπὸ τινος χρόνου ἀντικαθίσταται ἐνίοτε, ὡς μανθίνομεν, δι' ἄλλων ἰδιωτικῶν ἐγγράφων μὴ φερόντων τὸ προσήκον ἐκκλησιαστικὸν κύρος, ἣ δὲ πείρα ἀπέδειξε τὰς ἐκ τῆς παραλείψεως ταύτης κακὰς συνεπείας, καθόσον πολλάκις ἐκ τῶν ὑστέρων ἀποδείκνυται ὅτι ἄνθρωποι, ἔγγραφοι ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν, κατορθοῦσιν ἐνταῦθα διὰ ψευδῶν μαρτυριῶν, παραστήται ἐκτουτοῦ ἀγάμου καὶ λαθεῖν δολίως παρὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς ἀδειᾶν γάμου, ἐν γινώσκει ὑποπίπτοντες εἰς τὸ ἀνόσιον ἔγκλημα τῆς διγαμίας· ὁμοίως δ' ἀποκρύπτονται καὶ δεσμοὶ συγγενείας ὑπιστάμενοι μεταξὺ τῶν ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς καταγομένων. Ὅθεν προσοῦντες ἐκκλησιαστικῶς περὶ τῆς ἄρσεως τῶν ἀτόπων καὶ παρανόμων τούτων πράξεων, δι' ὧν καταδολεῖσονται ἀσυνεῖδητοί τινες καὶ ἀθεόφοβοι τὸ ἱερὸν τοῦ γάμου μυστήριον πρὸς ψυχικὸν μὲν ἐκυτῶν ὄλεθρον, ἠθικὴν δὲ καὶ ὑλικὴν ζημίαν τῶν ἠνδιαφερομένων οἰκογενειῶν καὶ κληνισμῶν τῶν βίσεων, ἐφ' ὧν ἐδράζεται τὸ ἐκκλησιαστικὸν καὶ κοινωνικὸν ἡμῶν οἰκοδόμημα, ἐντελλόμεθα καὶ παραγγέλλομεν πᾶσιν ὅτι τούτωνθεν οἱ ἐκ τινος ἐπαρχίας τοῦ καθ' ἡμᾶς κλίματος ἢ ἐξ ἑτέρου πατριαρχικοῦ θρόνου ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ ἀδειᾶν γάμου αἰτοῦντες, ὀφείλουσι σὺν τῇ αἰτήσῃ ταύτῃ, ἵνα προσάγῃσι καὶ πιστοποιητικὸν τῆς ἐν τῇ χώρα αὐτῶν ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς βεβαιῶν τὴν ἀγαμίαν αὐτῶν καὶ τὴν ἔλλειψιν παντὸς οἰουδῆποτε ἄλλου κωλύματος πρὸς σύναψιν γάμου. Οἱ δὲ ἐξ ἑτέρου Κράτους ὁρμώμενοι, ξένοι δ' ὑπῆκοοι ὄντες, ὀφείλουσι προσάγειν πιστοποιητικὸν τῆς οἰκείας αὐτῶν ἐνταῦθα προξενικῆς ἀρχῆς. Τούτων δ' οὕτω καθορισθέντων, οἱ θεοφιλέστατοι καὶ εὐλαβεστάτοι προϊστάμενοι τῶν καθ' ἡμᾶς ἐνοριῶν οὐδὲν ὀφείλουσιν ἐνεργεῖν ἐπὶ τῶν αἰτήσεων γάμου τῶν ἐξωθεν ὁρμωμένων χριστιανῶν, ἐὰν αὐταὶ μὴ συνοδεύωνται τῶν μὲν ὀθωμανῶν ὑπηκόων ὑπὸ πιστοποιητικῶ ἐπικεκρωμένου ὑπὸ τοῦ ἀνωτάτου πνευματικοῦ ποιμένου τῆς οἰκείας χώρας, τῶν δὲ ξένων ὑπηκόων ὑπὸ πιστοποιητικῶ τῆς οἰκείας προξενικῆς ἀρχῆς. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐκκλησιαστικὴ αὕτη διατύπωσις, ὡς μὲν παρέρουσα τῇ ἐκκλησίᾳ κανονικὴν καὶ φερέγγυον βεβαιότητα καὶ ἀσφάλειαν, δέον ἵνα ἀπὸ τοῦδε αὐστηρῶς καὶ ἀνελλιπῶς ἐφαρμοζῆται, δῆλον ποιούμεθα ὅτι, πλην τῆς ἀκωρύσεως τῶν τυχόν παρανόμων συναφθέντων γάμων, ἐφαρμοσθήσονται αὐστηρῶς καὶ αἱ περὶ ἐκκλησιαστικῶν ποινῶν σχετικαὶ κανονικαὶ διατάξεις, οἱ δὲ ἀρχιερατικῶς ἢ ἱερατικῶς προϊστάμενοι τῶν ἐνοριῶν οἱ τῶν καθορισθέντων τούτων διατυπώσεων ὀλιγορήσαντες ὑπίλογοι καὶ ὑπεύθυνοι ἔσονται διὰ τὰς ἐκ τῆς παραβίσεως ταύτης συνεπείας. Ἐπὶ τούτοις πατρικῶς ὑμᾶς εὐλογοῦντες καὶ εὐχόμενοι, αἰτούμεθα ἐφ' ὑμᾶς τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ ἀπειρον ἔλεος.

ΕΝ ΜΗΝΙ ΙΟΥΝΙῳ ΙΝΔΙΚΤΙΩΝΟΣ ΙΑ'.

Θεοφιλέστατοι Ἐπίσκοποι, εὐλαδέστατοι προϊστάμενοι, τιμιώτατοι Ἐπίτροποι τῶν ἱερῶν Ναῶν, καὶ ἐντιμώτατοι Ἐφοροὶ τῶν Ἐκπαιδευτηρίων τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἀριθ. Πρωτ. 3554
Διεκπ. 2032

Ὅτι τὰς εἰς ἐν πᾶσι χρῆζομεν πρὸς κανονικὴν καὶ λυσιτελεῖ τῶν καθ' ἡμᾶς λειτουργίαν, οἱ πάντες καὶ βθέως συναισθανόμεθα καὶ εὐκρινῶς ἐπιθυμοῦμεν. Ἐπειδὴ δ' ἐλλείψεις τινὲς ἐν τούτῳ τῷ μεταξύ πρακτηρηθεῖσαι καὶ τὴν ἀφορμὴν αὐτῶν εἰς ἀπειρίαν ἴσως ἐνίων τῶν ἐκσταχοῦ ἑνοριακῶν ἀρχῶν ἀνάγουσαι, τὴν προσοχὴν τῶν ἀρμοδίων Ἐκκλησιαστικῶν τε καὶ Κυβερνητικῶν Ἀρχῶν ἐπισπάσαντο, τοῦτο ἔνεκεν ἀνωτέρῳ κελεύσει εἰς τὴν ἀπόλυσιν τῆς παρούσης ἡμῶν παρωρμηθῆμεν Ἐγκυκλίου, ἵνα φέροντες ταῦτα εἰς γνῶσιν ὑμῶν τὰς προσήκουσας ἅπασιν παράσχωμεν ὁδηγίας. Καὶ δὴ,

Α'. Αὐστηρῶς ἀπαγορεύεται πᾶσα καθ' οἰονδήποτε τρόπον ἐκτός τῶν ἱερῶν Ναῶν γινομένη συλλογὴ συνδρομῶν ὑπὲρ Ἐκκλησίας ἢ Σχολῆς, εἴτε δι' ἀποτυπωμάτων ἱερῶν εἰκόνων καὶ διανομῆς ἄρτων εἴτε διὰ παριαγωγῆς κιβωτιῦ, ἄνευ τῆς γνώσεως καὶ τῆς γραπτῆς ἀδείας τῶν Πατριαρχείων. Πρὸς ἔκδοσιν δ' ἀδείας ἀνάγκη ἀπόλυτος ἵνα υποβάλληται πρὸς τὴν Αὐτοῦ Θειοτάτην Παναγιότητα, τὸν πανσεβαστον ἡμῶν Δεσπότην, κατάλληλος αἰτήσις, ὀνομαστικῶς καταλέγουσα τὰ πρόσωπα, εἰς ἃ ἢ τῶν προαιρετικῶν ἐράνων εἰσπραξίς ἀνατίθεται καὶ ἐπιτρέπεται· τὰς δὲ πρὸς συλλογὴν συνδρομῶν ἐγγράφους ἀδείας, ἰσχυρούσας μόνον διὰ ρητῶς ἐν αὐταῖς καθοριζόμενον χρονικὸν διάστημα, τὸ πολὺ ἐνιαύσιον, ὀφείλουσιν οἱ ἀρμοδίοι ἐπιστρέφειν εἰς τὸ Γραφεῖον τῆς Μεγάλης Πρωτοσυγκλήτης ἅμα τῇ λήξει τῆς προθεσμίας πρὸς ἀνανέωσιν· τὰ δ' ἐν τισιν ἑνορίαῖς πρὸς τοῦτο χρησιμεύοντα κιβωτιδία, ἔσονται ἐξ ἅπαντος ἐσφραγισμένα τῇ σφραγίδι τῆς Ἐπιτροπῆς ἢ τῆς Ἐφορίας, περιαγόμενα εἴτε ὑπ' αὐτῶν τῶν ἐπιτρόπων καὶ ἐφόρων εἴτε ὑπὸ προσώπων ἀξίων πάσης ἐμπιστοσύνης· καὶ ρητῶς ἐν ταῖς ἐγγράφους ἀδείαις τῆς Μεγάλης Πρωτοσυγκλήτης μνημονευόμενων, ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐπιτροπιμένης τῆς ἀντὶ ὠρισμένου τιμήματος ἐκμισθώσεως τῶν κιβωτιῶν εἰς ἄτομα, ὡς ἐν τισιν ἑνορίαῖς παρετηρήθη κακῶς γινόμενον· τὰ δ' ἐν χερσὶν ἀναξιοπίστων προσώπων τυχόν εὐρεθησόμενα κιβωτῖα ἢ δίσκοι ἢ ἀποτυπώματα ἱερῶν εἰκόνων ἢ τι ἄλλο τοιοῦτον κατασχεθῆναι, εἴτε διὰ τῶν Ἀστυνομικῶν Ἀρχῶν εἴτε διὰ τῶν Πατριρκικῶν κλητῆρων, καὶ τὸ εὐρεθησόμενον χρῆμα διατεθήσεται ὑπὲρ τοῦ ἀρτισυστάτου ἱερατικοῦ Ταμείου.

Β'. Αὐστηρῶς ἀπαγορεύεται κατ' ἀπόφασιν τοῦ ἐντιμίου Δ. Ε. Μ. Συμβουλίου ἢ ἐν τισιν ἑνορίαῖς ἐπιζομένη κατὰ τὴν τελευταίαν τῶν δημοσίων ἐξετάσεων ἡμέραν, δαπάνη τοῦ Ταμείου τῶν Σχολῶν, ἐστίσις τῶν προσερχομένων ἀκροατῶν, ἐπὶ ποινῇ καταλογισμοῦ τῆς ἐντεῦθεν προκυψούσης ὅλως ἀσκόπου καὶ ματαίας δαπάνης εἰς βῆρος αὐτῶν τῶν Ἐφόρων, ἢ αὐτῇ δὲ ποινῇ ἐφαρμοσθήσεται καὶ κατὰ τῶν Ἐπιτρόπων ἐκείνων, ὅσοι εἰς τοιαύτας ἀσκόπους ἐστίσεις καὶ συμπόσια προήσονται ἐπὶ τῇ ἐπιτεφῇ μνήμῃ τῶν ὧν ἐπιτροπεύουσιν ἱερῶν Ναῶν.

Γ'. Οὐδενὶ τῶν νεωστὶ ἐκλεγομένων ἐπιτρόπων ἢ ἐφόρων ἐπιτρέπεται ἢ ἀνάληψις εἴτε ἐπιτροπικῶν εἴτε ἐφορικῶν καθηκόντων, πρὶν ἢ διέλθῃ ἢ περὶ αὐτῶν αἰτήσις διὰ τοῦ Μ. Συμβουλίου καὶ ἀναγνωσθῇ ἐπ' Ἐκκλησίας τὸ σεπτὸν Πατριαρχικὸν γράμμα, τὸ ἀναγνωρίζον καὶ διορίζον αὐτούς· μέχρι οὐδὲ τοῦτο γένηται, οἱ τέως Ἐπίτροποι καὶ Ἐφοροὶ καὶ δικαιούνται καὶ ὀφείλουσιν ἐνεργεῖν τὰ ἑαυτῶν καθήκοντα ἐὰν μὴ ἄλλως

περὶ τούτου κρίνωσι τὰ Πατριαρχεῖα· καθόσον οὐχὶ ἡ ἐκλογή αὐτῇ ἀλλ' ἢ ὑπὸ τῆς ἀνωτάτης ἡμῶν Ἐκκλησιαστικῆς Ἀρχῆς ἔγκρισις καὶ ἀναγνωρίσις ἐστὶν ἡ ὀριστικῶς παρέχουσα τὸ δικαίωμα τῆς τῶν κοινῶν διαχειρίσεως· καθῆκον δ' ἔχουσιν οἱ ἀρχιερατικῶς ἢ ἱερατικῶς προϊστάμενοι καλῶς προσέχειν, ὅπως πιστῶς ἐφαρμόζηται καὶ ἡ διατάξις αὕτη, καθόσον αὐτοὺς θεωρηθήσεται εὐθύνουσα πᾶσα σχετικὴ παράβασις, ἐὰν μὴ ἐγκαίρως ὑπ' αὐτῶν ἀνακοινωθῇ τῇ Μεγάλῃ Πρωτοσυγκλήτῃ.

Δ'. Ἐπὶ δὲ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ συμπληροῦντες τὸ 14ον ἄρθρον τοῦ ἐν ἰσχύϊ ἐκλογικοῦ κανονισμοῦ, παραγγέλλομεν κατ' ἔγκρισιν τοῦ Δ. Ε. Μ. Συμβουλίου ἅπασιν τοῖς ἀρχιερατικῶς ἢ ἱερατικῶς προϊσταμένοις ἵνα, ματαιουμένης ἐλλείψει ἀπαρτίας τῆς πρώτης συγκληθησομένης συνελεύσεως, διαλύσωσι μὲν αὐτὴν καὶ προβαίνωσιν εἰς σύγκλησιν δευτέρας, ἀλλ' ἀφοῦ πρότερον συνταγῇ καὶ ὑπὸ πάντων τῶν κατ' αὐτὴν παραστάτων ὑπογραφῇ πρακτικὸν ἐξήγουν τὴν ματαίωσιν τῆς συνεδριάσεως, ὅπερ καὶ ὀφείλουσιν ἀφεύκτως συναποστέλλειν εἰς τὰ πατριαρχεῖα μετὰ τοῦ τῆς δευτέρας καὶ ὀριστικῆς συνελεύσεως πρακτικοῦ διὰ τὰ περαιτέρω.

Ε'. Ὅσαίς δὲ προσάγεται τοῖς προϊσταμένοις κοινὴ ἀναφορὰ πρὸς ἐπικύρωσιν τῶν ἐν αὐτῇ ὑπογραφῶν, καθῆκον ἔχουσιν ἐπικυροῦν μὲν αὐτάς, ἐὰν ἀληθῶς οἱ ὑπογεγραμμένοι τυγχάνωσιν ἐκ τῶν ἐν τῷ ἑνοριακῷ καταλόγῳ ἐγγεγραμμένων ἑνοριτῶν, καὶ ἐὰν ὡς βέβαιον περὶ τῆς γνησιότητος τῶν ὑπογραφῶν, ἀποποιήσῃ δὲ τὴν ἐπικύρωσιν, ἐὰν οἱ ὑπογράψαντες μὴ ὧσιν ἐκ τῶν ἐγγεγραμμένων ἢ ἐὰν αἱ ὑπογραφαὶ μὴ ὧσιν αὐτοῖς γνωσταί.

Τελευτώντες συνιστῶμεν ἅπαντι ὑμῖν ὅπως τὰς ὑπὸ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀρχῆς ἀπολυομένας ἐκείστοτε ἐγκυκλίους, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὰ διατάγματα οὕτως εἰπεῖν καὶ τὰς ὁδηγίας, καθ' ἃς ὀφείλομεν τὰ καθ' ἡμᾶς κοινοτικὰ καὶ σχολειακὰ ρυθμίζειν καὶ διοικεῖν πράγματα, ἐπιμελῶς διατηρῆτε καὶ συλλέγητε ἐν ἰδιαιτέρῳ ἐπίτηδες βιβλίῳ, ἵνα οὕτω καὶ οἱ ὑμᾶς διαδεξόμενοι εὐρίσκοντες ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνηγμένως αὐτὰς πιστῶς ἐφαρμόζωσι, μὴ προφασίζόμενοι τοῦ λοιποῦ ἄνοιαν τῶν προγενεστέρων ὁδηγῶν καὶ ἐγκυκλίων. Πεισθητότες δὲ ὅτι προθύμως συμμορφωθήσεσθε πρὸς τὰ διὰ τῆς προύσης ἐγκυκλίου ἀνωτέρῳ ἐντολῇ ἅπασιν ὑμῖν ἀνακοινούμενα, εὐλόγηθα ὅπως, εἴητε ἐν Κυρίῳ ὑγιαίνοντες.

Ἐν τοῖς Πατριαρχείοις, 18 Ἰουνίου 1898.

† Ὁ Μέγας Πρωτοσύγκελλος ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

ΓΡΑΦΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ
Β' ΟΙ ΨΕΥΔΟΜΥΣΤΙΚΟΙ
ΤΟ ΑΙΩΝΙΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ*

Εἴπομεν ἐν τοῖς περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Ὀρθολογισμοῦ ὅτι οὗτος οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἡ δυσαρμονικὴ σχέσις τοῦ ὑποκειμενικοῦ λόγου πρὸς τὸν ἀντικειμενικόν, τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου πρὸς τὴν θείαν Ἀποκάλυψιν, τῆς γνώσεως πρὸς τὴν πίστιν. Φαίνεται δὲ ὅτι κατ' εὐφημισμὸν μᾶλλον ἢ ἀκριβολογούμενοι καθώρισαν τὸν φιλοσοφικὸν τοῦτον δρῶν

οί φιλοσοφούντες· διότι οί ὀρθῶς λογιζόμενοι οὐ προσπταίουσιν, οὐδὲ παρευδοκιμούνται ὑπὸ τοῦ ψεύδους, ἀλλ' εἰδότες τὴν ἀντικειμενικὴν ἀλήθειαν, ὅσα ἂν αὕτη προσχῆ τῷ ἀνθρωπίνῳ πνεύματι, ταύτης ἔχονται, ταύτην μελετῶσιν ἡμέρας καὶ νυκτός, φωτιζόμενοι δὲ ὑπὸ τοῦ ἀπλέτου αὐτῆς φωτός καὶ ἐμβαπτίζόμενοι ἐν αὐτῇ ἀναφωνοῦσι μετὰ τοῦ Προφητάνακτος «ἡ ἐντολὴ Κυρίου τηλαυγῆς φωτίζουσα ὀφθαλμοὺς, ὁ νόμος Κυρίου ἄμωμος ἐπιστρέφων ψυχάς» (ψαλμ. 18, 8-11) Διὰ τοῦτο ἂν ἀπεκάλει τις τούτους ψευδολογιστὰς καὶ σοφιστὰς, μᾶλλον θὰ ἔλεγε τὴν ἀλήθειαν.

Τοιαύτην δὲ τινα δυσαρμονικὴν σχέσιν θὰ ἀνεύρωμεν ὡς πρώτην καὶ κυρίαν αἰτίαν καὶ τοῦ ψευδομυστικισμοῦ, παραγνώρισιν δηλονότι τοῦ ἐνός παράγοντος καὶ διάστροφον τὴν πρὸς ἀλλήλους σχέσιν.

Πολλοὶ τὸν μυστικισμὸν, ὡς μάλιστα διεμορφώθη ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ ψευδοαρροπαγίτου καὶ ἀνεπτύχθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τούτου, ἀνάγουσι μὲν εἰς τὸν Πλάτωνα, ἰδίᾳ δὲ εἰς τοὺς Νεοπλατωνικούς· ἡ ἀπόπειρα αὕτη ἐν πολλοῖς στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἀληθείας, κατὰ πάντα ὅμως δὲν εἶναι ἀληθῆς. Καὶ ἐν αὐτῇ φευκτέον τὴν ὑπερβολὴν. Διότι καὶ ὁ Πλάτων ποιεῖται χρῆσιν τῆς ἀλληγορίας καὶ τῆς μυθικῆς μορφῆς, ὅταν μάλιστα ἡ γλῶσσα ἀδυνατῆ διὰ καταλλήλων λέξεων νὰ παραστήτῃ τὸν Ἄδρατον, Ἀνερμήνευτον καὶ Ἀκατάληπτον, πολλῶ μᾶλλον δὲ τὴν ἀνάγκην ταύτην συναισθάνονται οἱ Νεοπλατωνικοὶ, ἀποῦ οὗτοι τὸ θρησκευτικὸν στοιχεῖον τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ὑπερεξῆραν. Ἐν τούτοις κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν συνετέλεσεν ἐν μέρει καὶ ὁ χριστιανισμός. Τὰ μάλιστα δὲ πλανῶνται ὅσοι πιστεύουσιν ὅτι δύναται νὰ ὑπάρξῃ νεωτέρα φιλοσοφία, ἀσχολουμένη μᾶλλον περὶ τὴν γνώσιν τοῦ Ἀπειροῦ, ἡ ὁποία νὰ εἶναι ἐλευθέρως τῆς ἐπιδράσεως τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος. Παρὰ τοῖς Νεοπλατωνικοῖς ἐπὶ τοσοῦτον τοῦτο ὑπερεξῆρθη, ὥστε ἡ μὲν πράξις μετὰ τῆς θεωρίας νὰ συνδυασθῶσιν, ἡ δὲ οὐσία τῆς θρησκευτικότητος νὰ συνίσταται εἰς τὴν ἠθικὴν μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐνότητά. Τὸ δὲ μυστικὸν ἐν τούτοις πᾶσιν ἔγκειται ἐν τῇ πνευματικῇ ἐξυψώσει, ἡ ὁποία οὐσα σύναμα θεόθεν ὑψηλότερος φωτισμὸς κατ' ἄρρητον τρόπον ἀποτελεῖ τὴν ἐνότητά Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου. Ἐκαστον λογικὸν πνεῦμα ὀφείλει νὰ σπεύδῃ εἰς τὴν ἐνότητά· εἰς τοῦτο δὲ συνίσταται καὶ τὸ κύριον γνώρισμα τῆς συνειδητῆς ἐλευθέρως καὶ ζωῆς θρησκείας. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἄρα ἔπεται ὅτι ἐν τῷ μυστικισμῷ τούτῳ βᾶσις εἶναι ἡ ἐνότης. Ποία ὅμως ἡ ἀληθῆς ταύτης οὐσία;

Ἡ ἀληθῆς χριστιανικὴ μυστικότης, τὰς ρίζας αὐτῆς ἔχει ἐν τῇ ἐποπτικῇ θεωρίᾳ τοῦ χριστιανισμοῦ, ὅπως αὕτη διεμορφώθη παρὰ τῷ Χριστιανῷ Πλάτῳ, τῷ εὐαγγελιστῇ Ἰωάννῃ, μετὰ τὸν μέγαν Παῦλον. Οὐσιώδες δὲ γνώρισμα τῆς ἐποπτικῆς ταύτης θεωρίας εἶναι οὐ μόνον ἡ τελεία πρόσληψις τοῦ ἀποκαλυφθέντος θεοῦ λόγου ὑπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου, ἀλλὰ καὶ ἡ πληρεστέρα καὶ τελειότερα κατανόησις καὶ γνώσις τῆς θείας ἀληθείας καὶ ὅτι τοιαύτη ὥστε ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου νὰ συναισθάνηται ὅτι καὶ ὀλόκληρον τὸ ἠθικοθρησκευτικὸν αὐτῆς περιέχον καὶ ὀλόκληρος αὕτη εἶναι ἐμβαπτισμένα ἐν τῷ θεῷ λόγῳ· ἐν αὐτῷ, ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ ζῆ καὶ ἐνεργεῖ· ἡ ψυχὴ λοιπὸν ἐν τοιαύτῃ περιστάσει πάσχει ἐνθέωσίν τινα καὶ τότε μόνον μετὰ μὲν τοῦ οὐρνοβάμονος Παύλου δικαιοῦται ν' ἀναβοᾷ· «Ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός» μετὰ δὲ τοῦ υἱοῦ τῆς βροντῆς. «Ὁ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ὁ ἀκηκόαμεν, ὁ ἐωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ὁ ἐθεασάμεθα καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφισαν, περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς· (καὶ ἡ ζωὴ ἐφανερώθη καὶ ἐωράκαμεν καὶ μαρτυροῦμεν καὶ ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον, ἣτις ἦν πρὸς τὸν πατέρα καὶ ἐφανερώθη ἡμῖν)· ὁ ἐωράκαμεν καὶ ἀκηκόαμεν, ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν ἵνα καὶ ὑμεῖς κοινωνίαν ἔχητε μεθ' ἡμῶν· καὶ ἡ κοινωνία δ' ἡ ἡμετέρα μετὰ τοῦ πατρὸς καὶ μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ». (Α Ἰωαν. α, 1—5).

Ἄλλ' ἡ τοιαύτη πρόσληψις, γνώσις καὶ κατανόησις τῆς ἀντικειμενικῆς ἀληθείας δὲν ἦτο οὐδ' εἶναι παθητικὴ τις πνευματικὴ κατάστασις, τὴν μὲν νοητικὴν τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου μορφήν εἰς ἀδράνειαν καταδικάζουσα μετὰ τῆς βουλευτικῆς, εἰς μόνον δὲ τὸ συναισθητικὸν περιοριζομένη καὶ τοῦτο ὑπερεξαιρούσα πρὸς ζημίαν τῶν ἄλλων· πολλοῦ γε καὶ δεῖ· τοιαύτη δύναμις καθίσταται ὁ ἀντικειμενικὸς οὗτος λόγος ἐν τῇ ἐνότητι αὐτοῦ μετὰ τοῦ ὑποκειμενικοῦ, ὥστε προάγων τὰς τρεῖς ψυχικὰς καταστάσεις εἰς τὴν πλήρη καὶ τελείαν ἀριονίαν νὰ καταστήσῃ τοὺς μαθητὰς ἡρώας τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ μάρτυρας τῆς ἀληθείας καὶ ἐν γένει φορεῖς ἐκείνης τῆς μεγαλοουργοῦ καὶ θαυματουργοῦ πίστεως, πρὸ τῆς ὁποίας ὀλόκληρος ἡ ἱστορία ὑποχωρήσασα ὑπέστη καὶ ὑφίσταται τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἀπὸ Σιών νόμου καὶ τοῦ ἐξ Ἱερουσαλήμ λόγου τοῦ Κυρίου· τὸ δὲ οὐσιωδέστατον γνώρισμα τῆς πίστεως ταύτης ἦτο αὕτη ἡ ἀληθεια, ἡ ὁποία ἐν τῷ Χριστῷ μετηγγίσθη εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, ἀποτελοῦσα τὴν ἄμεσον οὐσίαν τῆς γνώσεως, μᾶλλον δὲ τὴν ἄμεσον ἀλήθειαν τὴν δια-

κατέχουσαν, ἐμφυχοῦσαν καὶ ἐμπνέουσιν τὸν ὄλον ἄνθρωπον.

Τοιαύτη λοιπὸν οὖσα ἡ μυστικότης ὥστε ὁ ἄνθρωπος νὰ συναισθάνηται ἑαυτὸν διακατεχόμενον ὄλως ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀληθείας αὐτοῦ οὐ μόνον δὲν παρίσταται ὡς παρὰ φύσιν τις ψυχικὴ κατάστασις, ἀλλ' ὡς γνώρισμα τῆς θρησκείας, ἀποτελοῦν τὴν βάσιν οὐ μόνον πάσης μεταγγίσεως τοῦ θείου λόγου εἰς τὸν ἀνθρώπινον, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀληθοῦς ἐνότητος τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ Θεοῦ. Ἐν ἀμφοτέροις δὲ ταύταις ταῖς περιπτώσεσιν ὁ ἄνθρωπος δὲν διατελεῖ εἰς παθητικὴν κατάστασιν ὡς δισχυρίζονται τινες· ἔχει συνειδήσιν παντὸς ὅ,τι ἐν ἑαυτῷ συμβαίνει, εἴτε θεία Ἀποκάλυψις ἦτο τοῦτο, εἴτε διέγερσις τοῦ θείου ἐπὶ τὴν ψυχὴν, εἴτε ἔλλαμψις τοῦ ἁγίου Πνεύματος, κατόπτεισις τῶν ἄνω μυστηρίων καὶ κατατρύφησις ἐν αὐτοῖς, εἴτε ἀπλὴ προσευχὴ καὶ ἀνάτασις τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδίας πρὸς τὸν πνευματικὸν κόσμον καὶ μετ' αὐτοῦ ἀναστροφή. Τῷ ὄντι ἐμβυθίζεται ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ Θεῷ, ἀλλὰ μετὰ συνειδήσεως αἰσθάνεται τὴν ἄφατον ἐκείνην χαρὰν καὶ τὴν ἄρρητον ἡδονὴν, τὰ ἀποτελοῦντα τὴν ἀληθῆ μακκρίτητα· πληροῦνται τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου καὶ ἁγίου ἐνθουσιασμοῦ, ἐν τῇ θέρμῃ τοῦ ὁποίου πᾶν κοσμικὸν καὶ ἐναργῶς διαλύεται καὶ πᾶν ὕψωμα αἵρεται· πάντοτε ὁμως μετὰ συνειδήσεως τῆς συνειδητῆς ἐνεργείας καὶ ζωῆς. Τοιαύτη λοιπὸν ἡ οὐσία καὶ αὕτη ἡ ἀλήθεια τοῦ μυστικισμοῦ καὶ τῆς θρησκευτικῆς μυστικότητος.

Τοῦτον δὲ ὑπὸ τὴν μορφήν ταύτην βλέπομεν ὅτι διήκει δι' ὅλης τῆς ἐκκλησίας ἐκδηλούμενος οὐ μόνον εἰς τὰ συγγράμματα καὶ τὸν βίον Ἀποστολικῶν Πατέρων, Ἱερῶν Ἀπολογητῶν μεγάλων Διδασκάλων καὶ Πατέρων, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ θεῖᾳ ἐν γένει λατρείᾳ, ἐν τῷ ὄλῳ διακόσμῳ τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας· τὴν τελείαν παράστασιν τῆς ἐννοίας ταύτης τοῦ ὅτι δηλαδὴ ἡ μὲν ἐπίγειος ἐκκλησία εἶναι τὸ ἀπαύγασμα τῆς θριαμβευούσης, ἡ δὲ ἐκκλησιαστικὴ ἱεραρχία τὸ ἀπεικόνισμα τῆς οὐρανοῦ, ἔχουσιν ὡς σκοπὸν τὰ συγγράμματα τοῦ Ψευδοαρεπαγίτου, κατὰ τὸν ὁποῖον τέλος μὲν καὶ σκοπὸς τοῦ χριστιανισμοῦ εἶναι ἡ θέωσις τοῦ ἀνθρώπου, οἱ δὲ εἰς ταύτην προάγοντες βαθμοὶ τρεῖς, ὁ τῆς καθάρσεως πρῶτον, ὁ τοῦ φωτισμοῦ δεῦτερον καὶ ὁ τῆς τελειώσεως καὶ ἐποπτείας τρίτον· ὁ ἐχριστιανισμὸς τῆς πλατωνικῆς ταύτης θεωρίας ἀναπτύχθει· περαιτέρω διὰ Μαξίμου τοῦ ὁμολογητοῦ, Γερμανοῦ τοῦ Β', Νικολάου τοῦ Καβάσιλα καὶ ἄλλων ἀπετέλεσε καὶ

ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῶν κατὰ τε τὸν μεσαῖωνα καὶ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἀναφαινομένων συστημάτων τῶν μυστικῶν, οἱ ὅποιοι ὅσῳ πλεον ἀφίστανται τῆς ἀληθοῦς βάσεως, ὡς αὕτη διευτυπώθη ὑπὸ τοῦ προφήτου τῆς Πάτμου καὶ τοῦ ἄρρητα ῥήματα ἀκούσαντος σκηνοποιοῦ, εἶτα δὲ ἐν νηραλίῳ διεμορφώθη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, τοσοῦτω καὶ περιπίπτουσιν εἰς πλάνας. Παρλείποντες μερικῶς παρεκτροπᾶς παρατηρουμένας παρὰ τοῖς μοναχοῖς τῶν διαφόρων περιόδων καὶ τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς μέσης ἱστορίας ἐρχόμεθα εἰς τοὺς ψευδομυστικούς τῆς 17' ἑκατονταετηρίδος, ἐπειδὴ οὗτοι ὑπῆρξαν οἱ κυρίως πρόδρομοι τῶν νεωτέρων μέχρι καὶ τοῦ ἐπ' ἐσχάτων ἐκδόντος τοιαύτης φύσεως συγγράμματα τοῦ Eduard Sihuré ἐπιγραφομένου «Sanctuaires d' Orient»,

Ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ μεσαίωνα ὁ 17' αἰὼν παρίσταται ὁ ἐνδοξότερος, οὐ μόνον διότι ἐν τῇ Δύσει ἀνεφάνησαν οἱ σπουδαιότεροι θεολόγοι, τὸ κορύφωμα τῶν ὁποίων εἶναι Θωμᾶς ὁ Ἀκινάτης, ὁ Ἀγγελικὸς ἐπικαλούμενος, οὐ μόνον διότι κατ' αὐτὸν συνεστήθησαν τὰ τάγματα τῶν Φραγκισκανῶν καὶ Δομινικανῶν, ἀλλὰ καὶ διότι ἕνεκα τῶν σταυροφοριῶν καὶ τῶν νέων ὁδῶν τῶν διανοητικῶν δι' αὐτῶν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην δράσιν, καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου διανοήθησαν νέοι ὀρίζοντες. Κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ὁ μέγας Παππικὸς κολοσσὸς ἤρξατο σειόμενος, ἡ δὲ λαμπρὴ τῆς Ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας ἀμυρουμένη μεθ' ὄλους τοὺς ἀγῶνας τοῦ Ἀγγελικοῦ πρὸς στήριξιν τοῦ σκαλεομένου οἰκοδομήματος· αἱ πολλαὶ καὶ μεγάλα καταχρήσεις τῆς πνευματικῆς Ρωμαϊκῆς αὐλῆς ἐξήγειραν τὴν συνείδησιν τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης, ἀφοῦ ὁ τίτλος οὗτος ὑπεμείνησκεν αὐτοὺς τὴν ἐθνικὴν Ρώμην. Καὶ ἐν μὲν τῷ προσώπῳ τοῦ Πετράρχου στιγματίζοντος τὰς καταχρήσεις τίθενται αἱ βάσεις τῆς διαμαρτυρίας ταύτης πολιτικῶς, διὰ δὲ τοῦ Δάντου ἐπιστεγάζεται τὸ οἰκοδόμημα. Καὶ οὕτω διὰ τῶν δύο τούτων ἐξέχων προσώπων προσημαίνεται ἡ μεγάλη ἐκείνη ἐξέγερσις, ἡ μετ' ὀλίγους αἰῶνας ἐπιχειρήσασα ν' ἀνακαινίσῃ τὴν συνείδησιν τῆς Εὐρώπης· Ἡδὴ δὲ ὁ Βάκων Ρογήρος προητοίμαζε τὴν ὁδὸν εἰς τὰς ἀνακαλύψεις τῆς νέας ἐπιστήμης, ἀπαλλάξας τὴν φιλοσοφίαν τοῦ ζυγοῦ τοῦ σχολαστικισμοῦ, ὥστε νὰ δύναται νὰ διεισδύῃ εἰς τὰ μυστήρια τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν διὰ τῆς μελέτης τῆς παρατηρήσεως, τῆς πείρας καὶ τῆς σπουδῆς τῆς φύσεως. Πάλιν λοιπὸν ἐν τῇ θρησκείᾳ ἐκδηλωθεῖτα διὰ τῶν προδρόμων τῆς μεταρρυθμίσεως ἐν τῇ Εὐρώπῃ, πάλιν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ἀντιπροσωπεύο-

μένη διὰ τοῦ Ρογήρου Βάκωνος καὶ τοῦ Γαλιλαίου· πάλῃ ἐν τῇ πολιτείᾳ μεταξὺ τοῦ θεοκρατικοῦ δικαίου τῆς παμβασιλείαν ἐπιδικούσης Ρωμαϊκῆς αὐλῆς καὶ τοῦ δικαίου τῆς ἐλευθερίας τοῦ πνεύματος καὶ τῆς συνειδήσεως.

Οὐδὲν ἐν τούτοις τὸ παράδοξον ἂν ἐν τῇ ἀναζυμῶνται ταύτῃ τῆς κοινωνίας, ἐν ἐποχῇ κατ' ἣν ὁ κόσμος φαίνεται ἀναγεννώμενος, τὸ ἀγαθὸν δὲν προάγεται, δὲν ἀναπτύσσεται ἄνευ ἀγώνων ὀμάλως καὶ κανονικῶς· ἀλλὰ μεθ' ὑπερβολῶν καὶ παρεκτροπῶν, μετὰ πλανῶν καὶ δὴ καὶ αἰρετικῶν τάσεων. Εἶδομεν ἀνωτέρω πῶς οἱ μὲν Ἀλβίγιοι ἐπεκράτουν ἐν τῇ μετημβρινῇ Γαλλίᾳ, ὁ δὲ Amaury de Chartres ἐδίδασκε τὸν Πανθεισμόν. Τυχῶς ὁμοίως οὗτοι θὰ ἀπεχώρουν τῆς σκηπῆς διὰ νὰ παρχωρήσωσι τὴν θέσιν αὐτῶν εἰς τοὺς ψευδομυστικὸς ἀπ' ἐνός, καὶ εἰς τοὺς ἀπίστους ἀπ' ἐτέρου, τῶν ὁποίων τὰ ἀποτελέσματα θὰ ἀπέβαινον πολλῶ ὀλεθριώτερα καὶ διαρκέστερα· οἱ μὲν ψευδομυστικοὶ περιέπεσον εἰς τὴν πλάνην ταύτην ἐξ ὑπερβολικῆς καὶ κακῶς νοουμένης πίστεως, οἱ δὲ ἄπιστοι ἐξ ὑπερβολικῆς σκέψεως· ἀμφότεροι ὁμοίως εἰς τὸ αὐτὸ κατέληγον συμπέρασμα, τὴν διαμφισβήτησιν τοῦ κύρους τῆς ἀγίας Γραφῆς. Ἐξετάσωμεν ἑκατέρων τῶν ψευδῶν τούτων τάσεων ἐν τοῖς ἐφεξῆς.

Οἱ ψευδομυστικοὶ ἦσαν εὐλαβεῖς τὸ πρῶτον ἄνθρωποι· τυφλοῦμενοι δὲ ὑπὸ τοῦ μὴ κατ' ἐπίγνωσιν ζήλου, δὲν ἠδύνατο νὰ περιορίσωσιν αὐτὸν ἐντὸς τῶν ἀναγκαιῶν ὁρίων. Εἶχον λοιπὸν τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα ὑπεράγχι εὐαίσθητον· ἐστεροῦντο ὁμοίως τοῦ φωτός τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας καὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως, ὥστε νὰ ἔχωσι τὸ συναίσθημα λογικὸν μὴ περιπίπτον εἰς ἀψικαρδίαν καὶ ἀποβαίνον οὕτω τυφλὸν καὶ κωφόν. Τὸ λογικὸν λοιπὸν τῶν ἀνθρώπων τούτων, μᾶλλον δὲ τὸ ἐγὼ αὐτῶν μῆτε ἐκυτοῦ εἶχε σαφῆ συνειδητὴν μῆτε τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ιδιοτήτων αὐτοῦ. Τοιαύτη δὲ ἄγνοια κατ' ἀνάγκην θὰ συνεπήγετο καὶ τὴν τῆς οὐσίας καὶ ἀξίας τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ τοῦ περιεχομένου αὐτῆς. Ἐκ τούτου δὲ ἐξηγεῖται καὶ ἡ ἐπιθυμία καὶ τάσις τούτων πρὸς κακῶς νοουμένην τελειότητα· μὴ ἀρκοῦμενοι δηλονότι εἰς τὰς εὐαγγελικὰς ἀρχὰς ὠνειρεύοντο ἐν τῇ ψυχικῇ των ἀνισορροπίᾳ ὑψηλότερόν τι καὶ ἀνώτερον τοῦ Εὐαγγελίου· χωρὶς δὲ νὰ καταλαμβάνωσι τοῦτο, περιώρισαν καὶ ἐσμύχριναν τὸν σεβασμὸν τὸν ὀφειλόμενον εἰς τὴν θεῖαν ἀποκάλυψιν. Ἡ τετυρωμένη ἄμα καὶ τετυρωμένη εὐσέβεια αὐτῶν, καθίστα ἀσπόνδους ἐχθροὺς τῶν ἀγίων Γραφῶν.

Ἀρχηγὸς τούτων θεωρεῖται ὁ Ἰωακείμ Flore

(1145—1202) ἰδρυτὴς μονῆς τινος de Fiora ἐπιλεγομένης ἐν Καλαβρίᾳ. Περιβληθεὶς οὗτος τὸν μοναχικὸν μανθῶν, ἀφοῦ ἐπετέκρη τὸς ἀγίους τόπους, διῆγε βίον ἐνάρετον, χάριων ὑπόληψιν μεγάλην καὶ τιμώμενος δι' ἀγιότητα. Ἐρρημίζετο δὲ καὶ ὡς προφήτης καὶ διὰ τοῦτο ὁ Δάντης κατατάσων αὐτὸν ἐν τῷ Παράδεισῳ λέγει περὶ αὐτοῦ «ὁ Καλαβρὸς Ἰωακείμ ὁ ἱερεὺς ἐκεῖνος, ὅστις μὲ νοῦν προφητικὸν πεπροικισμένος ἦτο» (Παράδεισ. ἔσμ. 16'. στίχ. 140—141). Καὶ ὁποῖοι μὲν ἦσαν αἱ προφητεῖαι αὐτοῦ ἀγνοοῦμεν. Τὸ βιβλίον ὁμοίως εἶναι ὅτι ἀρῆκεν ἱκανὰ συγγράμματα περιεχομένου θρησκευτικοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἰδίᾳ ἠτχολήθη εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῆς Ἀποκαλύψεως τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου, ἴσως δὲ πολλὰς τῶν προφητειῶν τοῦ βιβλίου ἐφήρμωσεν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Πάππα, τὴν Βαβυλῶνα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καθὼς ἐτυμείλιζον ν' ἀποκαλῶσιν αὐτὴν, ἀτέκτητε φήμην προφήτου.

Τοιαῦτα ρεμβῶδη, μελαγχολικὰ καὶ φαντασιῶδη πνεύματα ἀγόμενα μᾶλλον ὑπὸ τῆς καρδίας, τοῦ αἰσθήματος, καὶ τῆς φαντασίας παρὰ ὑπὸ τοῦ νοῦ καὶ τῆς φρονήσεως συνηθέστατα ὑποπίπτουσι εἰς πλάνας· ἡ δὲ κυριώτερα, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀνακεφαλοῦνται πᾶσαι αἱ ἄλλαι, εἶναι ἡ τοῦ αἰωνίου Εὐαγγελίου. Κατ' ἀρχὰς μὲν τὸ νέον τοῦτο θρησκευτικὸν σύστημα ἐλάμβανεν ἐν ταῖς μοναῖς ζῶν· περὶ δὲ τὰ μέσα τῆς 16' ἑκατονταετ. αἴρνης παρίσταται εἰς τὸ μέτρον ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ αἰωνίου Εὐαγγελίου.

Καὶ ἡ ἀρχὴ ἐν τούτοις καὶ ἡ ἱστορία τοῦ βιβλίου τούτου εἶναι πῶς σκοτεινὴ. Καὶ ἄλλοι μὲν ἀποδίδουσι τοῦτο εἰς τὸν μνημονευθέντα Ἰωακείμ, ἄλλοι δὲ εἰς τινὰ Ἰωάννην ἐκ Πάρμας ἰδρυτὴν τοῦ τάγματος des Frères Mineurs. Τὸ πρῶτον ἐγένετο γνωστὸν τῷ 1254. Συνέκειτο δὲ ἐξ εἰσαγωγῆς τινος ἀποτελούσης προπαρασκευῆν εἰς τὸ αἰώνιον Εὐαγγέλιον καὶ ἐκ τριῶν ἄλλων συγγραμμάτων τοῦ Ἰωακείμ ἐπιγραφομένων «**Συμφωνία II. καὶ Κ. Διαθήκης**» «**Ἐκθεσις τῆς θείας Ἀποκαλύψεως**» καὶ «**Δεκάχορδον Ἑραλτήριον**».

Ἡ δὲ οὐτιωδεστέρα πλάνη συνίσταται εἰς τὴν ἰδέαν ὅτι ἡ διδασκαλία τοῦ Κυρίου δὲν εἶναι καθ' ὅλα τελεία. Δημοσιὰ δὲ οἱ ὁπαδοὶ τοῦ προφήτου τούτου τῆς Καλαβρίας ἐκήρυττον τῷ 1254 περὶ τρίτης διαθήκης καὶ δευτέρου εὐαγγελίου τοῦ ἀγίου Πνεύματος, ὅπερ θὰ ἀντικαταστήτῃ τὸ τοῦ Θεανθρώπου καὶ θὰ διαμείνῃ αἰώνιον.

Η ΝΥΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΘΕΣΙΣ ΗΜΩΝ

Πᾶσα μελέτη ἢ καὶ ἀπλή μόνον σκέψις περὶ τοῦ ποιοῦ καὶ τοῦ εἶδους τῆς νῦν θρησκευτικῆς ἡμῶν θέσεως, τρία στάδια ἐμφανίζει εἰς τὸν παρατηρητὴν· 1) ἀντίληψιν τῆς καταπτώσεως τοῦ θρησκευτικοῦ ζήλου· 2) ἀνάληψιν καὶ συναίσθησιν τῶν ἐκ τῆς θρησκευτικῆς νοσερᾶς καταστάσεως κινδύνων καὶ 3) ἐξέγερσιν ζήλου καὶ πόθου πρὸς ἀνόρθωσιν τῆς μὴ ὑγιᾶς ἐγούσης θρησκευτικῆς καταστάσεως. Περὶ ἐκάστου τῶν τριῶν τούτων σταδίων ἰδίᾳ ἐπεχειρήσαμεν νὰ διαπραγματευθῶμεν ὅσον τὸ δυνατόν κεφαλαιωδῶς καὶ συνοπτικῶς.

A'.

Κατάπτωσης τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος.

Γνωστὸν τοῖς πᾶσιν, ὅτι κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη οὐχὶ ἀπαξ, ἀλλὰ πολλάκις καὶ κατ' ἐπανάληψιν, ἠκούσθησαν γοεραὶ φωναὶ περὶ τῆς ἀξιοθρηνητοῦ καὶ ἀναντιρρήτως ἐπιζημιῶν καταπτώσεως τοῦ πρῶην παρ' ἡμῶν θρησκευτικοῦ ζήλου καὶ τῶν πρῶην θρησκευτικῶν συναισθημάτων. Ἀλγεῖνὴ πείρα, τρανώτατα καταδείξασα τὰς ἐπικινδύνους καὶ ἐπιβλαβεῖς συνεπειὰς τοῦ φαινομένου τούτου, ἐδικαίωσε τὰς γοεράς ταύτας φωνάς.

Καὶ τῶ ὄντι, πικρὸς ἐγεύθημεν πάντες τοὺς κερπούς τῆς πρὸς τὴν ἀγίαν ἡμῶν θρησκείαν ψυχρότητος, τῆς ἀδιαφορίας καὶ τῆς ἐν μέρει πολεμικῆς στάσεως. Τὴν πρῶην εὐσεβείαν, τὴν ἀκεραιότητα καὶ τιμιότητα, τὴν εὐπειθειαν, τὸ πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους σέβας, τὴν ἐγκράτειαν, τὴν αἰδημοσύνην, τὴν φιλαλήθειαν, τὴν μετριοπροσύνην καὶ τὴν τῶν ἡθῶν κοσμιότητα—ἀρετὰς κοσμοῦσας καὶ χαρακτηριζούσας τὰς πρὸ ἡμῶν γενεάς—διεδέχθη κατὰ τὸ πλεῖστον ἀσέβεια, ἐλαστικότης συνειδήσεως καὶ ἀχαρακτηρισία, ἀπειθεία, ἀνευλάβεια πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους τὴν ἡλικίαν, ἀκρασία καὶ ἀκολασία, ἀναίδεια, ψευδολογία, ἀλαζονεία καὶ ἐκδεδιητημένος βίος. Οἱ ἱεροὶ δεσμοί, οἱ συνέχοντες τὴν οἰκογένειαν (τὴν βᾶσιν καὶ τὴν κρηπίδα τῆς κοινωνικῆς συστάσεως, καὶ ἱεράν ἐστίαν τῶν ἁγίων καὶ πολυσέπτων πατρῶν παραδόσεων,) ἢ ἐντελῶς παρελύθησαν ἢ κατὰ μέγα μέρος ἐχαλαρώθησαν. Ὁρμητικὴ πνοὴ ἀνέμων, ἀδιαλείπτως προσπιόντων ἐκ τῶν διαφόρων σημείων τοῦ σημερινῆς θετικιστικοῦ καὶ ὀλιστικοῦ ὀρίζοντος, ἐξήγειραν ὀγκώδη κύματα, διαταράττοντα καὶ διασπείροντα μέχρι πυθμένου τὴν κατὰ τοὺς πρῶην χρόνους ἐπικρατούσαν νῆεμον γαλήνην τοῦ πνευματικοῦ καὶ ψυχολογικοῦ βίου. Λυπηρὰ καὶ φρικώδη προϊόντα τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ταύτης διαταράξεως, καθιστώσης τὸν βίον—πάντοτε βεβαίως πλήρη φροντιδῶν καὶ περιπετειῶν—φρικτικόν, ἀτερπὴ, ἐπαχθὴ

καὶ μισητὸν ἐνίοτε, πληροῦσι τὰς σελίδας τῆς συγχρόνου κοινωνικῆς ἱστορίας. Διὰ τῆς θρησκευτικῆς ἀδιαφορίας καὶ τῆς ἀπαρνήσεως τῶν ἐπαγγελιῶν τῆς ἐξ ἀποκαλύψεως διδασκαλίας, ἐπέζητήθη μὲν ποιά τις ὑλικὴ καὶ ἐπίγειος εὐδαιμονία, ἐπετεύχθη δ' ἀποτέλεσμα ὅλως ἀντίθετον καὶ ἀντίστροφον τοῦ ποθομένου, δυστυχία δηλαδὴ καὶ ἀπαρχμύθητος κακοδαιμονία.

B'.

Ἀνάληψις.

Παρήγορον εἶναι ὅτι ἡ σφαλερὰ ὁδὸς, ἣν προελθόντο αἱ σύγχρονοι γενεαὶ νὰ βυθίσωσιν, ἄγουσα εἰς ἀναπόφευκτον καὶ κοινὸν ὄλεθρον, δὲν διέφυγε τὴν γενικὴν ἀντίληψιν. Καὶ πραγματικῶς, ἀπό τινος χρόνου μετὰ ψυχικῆς ἀνακουφίσεως παρατηροῦμεν, ὅτι ζωηρῶς παρέστη πρὸ τῶν πνευματικῶν ὁμμάτων πολλῶν ὁμογενῶν εὐσεβῶν ἢ ζοφερᾶ εἰκῶν τοῦ φοβεροῦ ἠθικοῦ νευαγίου, ὅπερ ὁμολογουμένως ἐπηπείλησε καὶ ἀπειλεῖ τὴν νῦν γενεάν καὶ σὺν αὐτῇ τὰς διαδόχους. Ὁμολογουμένως συχνότερον ἢ ἄλλοτε καὶ ἐντονωτερον ἀντηχοῦσι σήμερον οἱ ἱερεμιώδεις θρήνοι καὶ οἱ καρδιοβόροι στόνοι, οὓς ἀποσπᾷ ἡ ἐνδόμυχος καὶ ἀπροσποίητος συνυπαίσθησις τῆς ὀδυνηρᾶς θέσεως, εἰς ἣν περιήγαγε τὴν καθ' ἡμᾶς κοινωνίαν ἡ ὑπὸ ποικίλας ὄψεις καὶ μορφὰς ἀπομάκρυνσις ἐκ τῆς ἱερᾶς ἐστίας, ὑπ' ἧς ἐθερμαίνοντο καὶ ἐζωογονοῦντο ἠθικῶς καὶ κοινωνικῶς οἱ αἰοδιμοὶ πατέρες καὶ προπάτορες ἡμῶν. Ἀδιαμφισβήτητα δείγματα τῆς συναισθήσεως ταύτης εὐλόγως θεωροῦνται αἱ ἀπό τινος χρόνου εὐσεβεῖς προσπάθειαι πρὸς ἀναζωπύρῃσιν τοῦ καταπεσόντος θρησκευτικοῦ ζήλου καὶ συναισθήματος. Ἀποτέλεσμα τῶν προσπαθειῶν τούτων εἶναι ἡ ἔκδοσις θρησκευτικῶν περιοδικῶν, ἡ σύστασις θρησκευτικῶν Συλλόγων καὶ Ἀδελφοτήτων καὶ θρησκευτικῶν Ἀναγνωστηρίων. Ἀναντιρρήτως ἀξιοὶ γενικῆς εὐγνωμοσύνης εἶναι οἱ ἄνδρες, οἵτινες πρὸ τοῦ φανεροῦ καὶ μὴ ὑπολανθάνοντος πλέον κινδύνου δὲν ἔκριναν λογικόν, οὐδὲ πρακτικόν, οὐδὲ συμφέρον πρᾶγμα τὸ νὰ συνεχίζηται τὸ ἔργον τοῦ μυθολογουμένου Μώμου καὶ τὸ νὰ περιορίζηται ἐπομένως ἡ καθ' ἡμᾶς Κοινωνία μόνον εἰς τὴν διεκτραγώθησιν τῆς ἠθικῆς χαλαρότητος τῶν νῦν ἡμερῶν, μεμφιμοίρων γραϊδιῶν ἔργον ἐπιτελοῦσα, ἀλλ' ὑπέδειξαν ὅτι τὴν ἀνάληψιν καὶ συναίσθησιν τοῦ κινδύνου δεόν νὰ παρακολουθήσῃ ἡ σκέψις περὶ εὐρέσεως καὶ ἐφρημογῆς τῶν θεραπευτικῶν καὶ ἀνορθωτικῶν μέσων. Καὶ πράγματι, ἀτελὲς καὶ ἀσυντελὲς ἔργον θὰ ἦτο ὁ περιορισμὸς μόνον εἰς ἀπλήν ἀνάληψιν καὶ ἀποκτικὸν διεκτραγώθησιν τῆς νοσερᾶς ἡμῶν καταστάσεως, καθ' ὃν χρόνον ἀσυντελὲς θὰ ἦτο τὸ ἔργον τοῦ ἱατροῦ, ἐὰν τυχὸν οὗτος ἐνόμιζεν, ὅτι ἡ ἀποστολὴ αὐτοῦ λήγει ἐν τῇ διαγωγῇ μόνον τοῦ νοσήματος, τοῦ ἐπαπειλοῦντος τὴν ζωὴν τοῦ πάσχοντος, ὃν ἐκλήθη νὰ θεραπεύσῃ, ἀνε-

της ένδειξεως καὶ χρήσεως τῶν θεραπευτικῶν μέσων. Πολὺ εὐλόγως καὶ λίαν ἀξιεπαινῶς οἱ εὐσεβεῖς οὗτοι ἄνδρες μετὰ τὴν διέγνωσιν τοῦ κατατροχόντος τὴν ἡμετέραν Κοινωνίαν νοσήματος, ἐπειράθησαν νὰ ἐπιζητήσωσι μέσα ἐκ τῶν ἐνόντων καὶ ὑποδειξῶσιν εἰς τὸ δημόσιον πᾶν ὅ,τι συντελεστικὸν εἰς τὴν ἀνόρθωσιν.

Γ'.

Ἀνόρθωσις.

Μετὰ μακρὰν ἀποπλάνησιν ἐσχηματίσθη πεποιθησις ὅτι ἔπρεπε νὰ παλινδρομήσωμεν εἰς τὰς ἱεράς ἀκτὰς τῆς πατρῶας εὐσεβείας, ἐξ ἧς μᾶς ἀπεμάκρυναν αἱ ἀντίπνοοι ἐμπνεύσεις ἑτεροίων διδάχματων. Πρὸς ἀποφυγὴν ἐντελοῦς ναυγίου, ἔπρεπε νὰ προσδράμωμεν εἰς τὴν ἀποκλειστικῶς σωστικὴν δύναμιν τῆς Ἱεραῖς Κιβωτοῦ, τῆς ἐμπερικλειούσης τὰ οὐράνια διδάγματα, τὰ κληροδοτηθέντα ἡμῖν διὰ τῶν αἰῶνων ὑπὸ τῶν πατέρων καὶ προπατόρων. Ἐπρεπε νὰ ἐνισχυθῇ καὶ ἀνυψωθῇ εἰς τὸ ἐμπρέπον αὐτῇ σημεῖον ἢ τέως ἐν Κερὸς μοίρᾳ τεθειμένη θρησκευτικῇ δράσει, ἐνέργεια καὶ ζωή.

Μετ' ἐνδομύχου εὐφροσύνης παρκατηροῦμεν ὅτι, ὑπὸ τὴν ἐμπνευσιν τοιαύτης πεποιθήσεως παρέστησαν ἄνδρες εὐσεβεῖς, μετ' ἐνθουσιώδους ζήλου ἐργαζόμενοι ὑπὲρ τῆς θρησκευτικῆς ἀναπλάσεως καὶ ὅτι ὁλοῦν αὐξάνεται καὶ πυκνοῦται ἡ εὐλογητὴ φάλαγγς τῶν ἱερῶν ἐργατῶν. Διὰ τῆς θείας συναντιλήψεως, φαίνεται ὅτι προχωρεῖ τὸ ἔργον. Θεάρεστον δὲ καὶ εὐεργετικὸν προσδοκᾶται τὸ ἀποτέλεσμα τῆς νέας θρησκευτικῆς κινήσεως καὶ ζωῆς.

Φρονούντες ὅτι προσφέρομεν ταπεινὴν συνδρομὴν εἰς τὸ ἱερὸν ἔργον, μὲ τὰ λεπτὰ τῆς χάριτος ἰσοδύναμον, τολμῶμεν νὰ υποβάλωμεν εἰς τὸ δημόσιον τὰς σχετικὰς πρὸς τοῦτο σκέψεις ἡμῶν, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι, τὴν ἀσθενῆ ἡμῶν μελέτην θὰ διαδεχῶσιν ἄλλαι σπουδαιότεραι, ἐμβριθέστεραι καὶ πρακτικώτεραι, ἐὰν πράγματι πάντες ἐπέισθημεν, ὅτι οὐ περὶ παρωνυχίδος ὁ λόγος.

Κατὰ πρῶτον ὑπομιμνήσκομεν τοὺς φιλευσεβεῖς ἀναγνώστας, ὅτι τὸ πολλὰκις ὑπὸ πολλῶν καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ ρηθὲν περὶ τῆς ἐν γένει παιδεύσεως καὶ ἀγωγῆς, ὅτι δηλ. τρεῖς εἰσιν οἱ μεγάλοι, δραστηκοὶ καὶ ἰσχυροὶ παράγοντες: ὁ οἶκος, ἡ ἐκκλησία καὶ τὸ σχολεῖον, ἰσχύει ἀναντιρρήτως καὶ περὶ τῆς ἐιδικωτέρας θρησκευτικῆς διαπλάσεως καὶ διαμορφώσεως. Σκόπιμος λοιπὸν καὶ εἰλικρινὴς σύμπραξις τῶν τριῶν τούτων παράγοντων, εὐδοκίμως θὰ διεξῆγε πᾶσαν τὴν πρὸς θρησκευτικὴν διάπλασιν ἐνέργειαν, καὶ θὰ ἀπετέλει ἀσφαλῆ ἐγγύησιν τῆς προσδοκωμένης ἐπιτυχίας τῶν ἀναπλαστικῶν προσπαθειῶν.

Μετὰ τὴν ὑπόμνησιν ταύτην, ἀναγκαζόμεθα νὰ ἐπιθεωρήσωμεν κεφαλιωδῶς καὶ συνοπτικῶς τὴν σχετικὴν παρ' ἡμῖν δύναμιν, θέσιν, ἀξίαν καὶ συν-

τελεστικότητα ἐκάστου τῶν τριῶν τούτων παράγοντων, ἀρχόμενοι ἀπὸ τοῦ οἴκου.

α.) Περὶ τοῦ οἴκου.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἀδιαμφισβήτητον δύναμιν ἔχει ἡ οἰκογένεια εἰς τὴν θρησκευτικὴν διάπλασιν τῶν μελῶν αὐτῆς, μελῶν συνάμα καὶ τῆς Κοινωνίας. Αἱ πρῶται βίαι, αἱ πρῶται ἀρχαί, τὰ πρῶτα διδάγματα τῆς θρησκευτικῆς διδασκαλίας, ἐξ ὧν παράγονται καὶ διαμορφοῦνται αἱ θρησκευτικαὶ πεποιθήσεις καὶ τὰ θρησκευτικὰ συναισθήματα, ἐκ τοῦ οἴκου πηγάζουσι καὶ διαμορφοῦνται. Ἡ ἐκ τῶν οἴκων δράσις ὁμοιάζει πρὸς τὰ μικρὰ ρυάκια, ἅτινα, συνερχόμενα συγκροτοῦσι τοὺς ποταμούς.

Ἄλλ' ἄς ὁμολογήσωμεν ὅτι ὁ σημερινὸς οἶκος, δι' οἷουςδὴποτε λόγους, δὲν εἶναι δυστυχῶς φερέγγυος κατὰ τὸ πλεῖστον πρὸς ἐπιτέλεσιν τῆς ἀγιωτάτης ταύτης λειτουργίας. Οὐχὶ δὲ σπανίως συμβαίνει νὰ τελῆται ἐν αὐτῷ ἐπενέργεια ἀντίστροφος πρὸς τὴν ἐν τῷ σχολείῳ δράσιν. Ὅ,τι τὸ σχολεῖον λευκκίνει, ἀσθῦλους πληροῖ ὁ οἶκος ἐξ ἀσυγγνώστου ἀφελείας, ὀλιγωρίας ἢ ἠθικῆς κκοδαιμονίας.

Τούτων αὐτως ἐχόντων, τὸ οἰκοδόμημα τῆς θρησκευτικῆς μορφώσεως ἀνάγκη νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τῶν δύο ὑπολειπομένων ἀντηρίδων, τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ σχολείου.

β.) Περὶ τῆς ἐκκλησίας.

Οὐδεὶς διαμφισβητεῖ ὅτι, πρὸς συγκρότησιν καὶ ἐνίσχυσιν τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων καὶ τῶν πατρῶων παραδόσεων, πολὺτιμον καὶ ἀποτελεσματικωτάτην ἐπιρροὴν θὰ εἶχεν ὁ Ἱερατικὸς κληρὸς, ὁ συνήθως λεγόμενος κατώτερος, ὡς ἔχων στενὴν ἐπικοινωνίαν πρὸς τὰς οἰκογενείας. Ἄρκει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν τὸ ἱστορικὸν γεγονός ὅτι ἐν προγενεστέροις χρόνοις ὁ ἱερατικὸς κληρὸς συνετέλει τὰ μέγιστα εἰς τὴν διάσωσιν τῶν παραδόσεων καὶ εἰς τὴν συγκράτησιν τῶν θρησκευτικῶν συναισθημάτων. Ἄλλὰ σήμερον ἡ μεταβολὴ τῶν χρόνων καὶ τῶν ἰδεῶν ὑπεβίβασε πολὺ τὴν θέσιν τοῦ κατωτέρου κληροῦ καὶ παρήγαγεν ἐπιστητὴν τὴν ἀνάγκην ἀνωτέρας διαμορφώσεως αὐτοῦ συμμέτρου καὶ ἀναλόγου πρὸς τὰς νῦν συνθήκας τοῦ βίου. Δικιόρρωσιν τοιαύτην, δυστυχῶς, δὲν ἐπρονόησεν, οὐδ' ἐπειράθη νὰ χορηγήσῃ ἡ κοινωνία εἰς τὰ ἀμειωτάτην πνευματικὴν ἔχοντα πρὸς αὐτὴν σχέσιν ὄργανα, τὰ ὡς ἐκ τοῦ ἀξιώματός των λεπτὴν ἀμα καὶ σοβαρὰν ἀποστολὴν περιβλημένην.

Ἡ αὐστηρὰ καὶ ἀπροσποίητος δικαιοσύνη ἐπιρρίπτει τὴν βρυτάτην εὐθύνην τῆς ἀξιοθρηνητοῦ πνευματικῆς ἀδρανεῖας τοῦ κατωτέρου κληροῦ εἰς αὐτὴν τὴν Κοινωνίαν, ἐκ τῶν σπλάγγων τῆς ὁποίας οὗτος ἐκπορεύεται καὶ οὐχὶ εἰς τὰ ἀποτελοῦντα αὐτὸν άτομα, τὰ ὁποῖα συνήθως καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖ-

στον, άνευ επιγνώσεως και συναισθήσεως τῆς ὑψηλῆς ἐπαγγελίας αὐτῶν, εὐθαρσῶς και ἀδεῶς προσέρχονται εἰς συγκρότησιν τῆς *ιεραῆς τάξεως*, εἰς ἣν ὑπατά και τιμηθέντα ἠθικὰ συμφέροντά εἰσιν ἀνατεθειμένα, ἐλαυνόμενα μόνον ὑπὸ τῆς ἐνδείας ἢ ἄλλης τινος μὴ λίαν τιμητικῆς αἰτίας.

Ἐξουδετερωμένη θεωροῦντες, ἐπὶ τοῦ παρόντος τὴν δρᾶσιν ταύτην, ἀναγκάζομεθα νὰ στρέψωμεν τὰς ἐλπίδας εἰς ἄλλον βραχίονα τῆς ἐκκλησίας. Ἐννοοῦμεν τὸ ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ ἁμβωνος κήρυγμα τοῦ θεοῦ λόγου, εἰς ὃ συγκεντροῦται, τούλάχιστον κατὰ τὸ παρὸν, πᾶσα ἡ θρησκευτικὴ δρᾶσις τῆς ἐκκλησίας. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι ἀπὸ τινος χρόνου τὴν νεκρικὴν σιγὴν τοῦ ἁμβωνος διεδέχθη (τούλάχιστον κατὰ τὰς κυριωτέρας πόλεις) ὁμιλία και διδασκίαι θρησκευτικῆ. Ἄλλ' ἔνα ἀποβῆ δραστηκώτερον και προσηύστερον πρὸς τὸν ὑψηλὸν σκοπὸν αὐτοῦ τὸ κήρυγμα τοῦ θεοῦ λόγου, ἀπαιτεῖται σκέψις περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι τὸ κήρυγμα τοῦ θεοῦ λόγου διττῶς δύναται νὰ διεξαχθῆ (α'). διὰ λόγων περιτέλειαν, ἐπιμελῶς και φιλοπόνως συντεταγμένων κατὰ τοὺς κανόνας τῆς τε *ρητορικῆς* ἐν γένει και τῆς *ὀμιλητικῆς* (ιδίᾳ β').) *Δι' ὁμιλιῶν*, ἐλευθερώτερον, ἀπλούτερον και συμφωνότερον πρὸς τὴν διανοητικὴν ἀντίληψιν και τὰς ἠθικὰς ἀνάγκας τῆς πολυπληθεστερᾶς μερίδος τοῦ ἀκρατηρίου ρυθμιζόμενον. Δὲν ἀρνούμεθα ὅτι ἐκάτερος τῶν δύο τρόπων ἔχει τὴν ἀξίαν του, ἀλλὰ πείρα, ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἐξηγημένη, μᾶς ἐπεισε νὰ φρονῶμεν (και νὰ τολμῶμεν νὰ πείσωμεν και τοὺς ἄλλως πως σκεπτομένους) ὅτι, ὅπως ἔχουσι τὰ θρησκευτικὰ πράγματα παρ' ἡμῖν, ὁ τρόπος, ὁ συντελεστὴν εἰς τὸν φωτισμὸν τῶν περισσοτέρων, εἶναι κατὰ τὸ πλείστον προτιμότερος.

Ἡ πείρα ἀπέδειξεν ὅτι ὁ μὲν πρῶτος τρόπος, συντελεστὴν μᾶλλον εἰς ἀνάδειξιν τῆς ρητορικῆς δεινότητος και παιδείσεως τοῦ ἱεροκλήρου, ἐκανοποιεῖ μὲν τὴν φιλοτιμίαν αὐτοῦ, ὀλίγον δὲ κέντρον καταλείπει εἰς τὰς ψυχὰς τῶν πλειόνων ἀκρατῶν. Ὁ δὲ δεῦτερος τρόπος πλείστορον και δραστηκώτερον συντελεστὴν εἰς τὴν καρποφορίαν τῆς διδασκαλίας, καθόσον προσελκύει, δεσμεύει, μαγνητίζει, συγκινεῖ και αἰχμαλωτίζει εἰς τὸν θεῖον λόγον τὸ ἀκρατήριο. Τὸ πρῶτον εἶδος τοῦ κήρυγματος ὁμοιάζει τρόπον τινὰ πρὸς εἰκόνα, ἣτις ἐπὶ ἀκίνητου ὕδατος ἀποτυπώμενη, ἐξαλείφεται εὐθὺς ὡς ἀποσυρθῆ τὸ εἰκονιζόμενον πρόσωπον. Τὸ δεῦτερον εἶδος ὁμοιάζει τρόπον τινὰ πρὸς τὴν ταραχὴν τοῦ ὕδατος τῆς ἐπὶ τῇ *Προβατικῇ* κολυμβήθρα, ἰάτως και πωτηρίας πρόξενος εἰς τοὺς ἐκεῖ παρισταμένους ἀσθενεῖς και νοσοῦντας.

Πλὴν τῆς σημερινῆς πείρας, καθ' ἣν εἰς τὸ κήρυγμα, τὸ κατὰ τὸν δεῦτερον τρόπον διεξαγόμενον

ἀκράτου και πρόθυμον προσέρχεται τακτικῶς ἐκάστοτε τὸ ἀκρατήριο, ὑπάρχει και ἱστορικὴ ἀπόδειξις τῆς εὐεργετικῆς δράσεως αὐτοῦ. Πρὸ ἐνός αἰῶνος περίπου *ιεροκλήρου* περιηγηταί, (*Διδάχοι* συνήθως καλούμενοι), διὰ τῆς γλώσσης τοῦ λαοῦ πρὸς τὴν καρδίαν αὐτοῦ λαλοῦντες, θαυμασίαν και μέχρι τοῦδε ἀλησμόνητον θρησκευτικὴν ἐξήσκησαν ἐπίδρασιν.

Τὸ ἔργον τῶν ἱεροκλήρων πολὺ θὰ ὑπεστήριζον και θὰ ἐνίσχυον *Πνευματικοὶ* λεγόμενοι πατέρες, εἰς οὓς οἱ μετανοοῦντες προσέρχονται πρὸς ἐξομολόγησιν. Ἄς ὁμολογήσωμεν εἰλικρινῶς ὅτι πρὸς τὸ λεπτόν τῷ ὄντι τοῦτο ἔργον ἡ ὑπόδωλος ἢ ὀλίγα πρόσωπα ἔχομεν κατὰλληλα. Φρίττει τις ἀναλογιζόμενος ὅτι οἱ ἄνδρες, οἱ ἀναλαμβάνοντες τὴν διεύθυνσιν τῶν συνειδήσεων στρατολογοῦνται ἐκ τῆς ἀμαθεστάτης τάξεως τοῦ κλήρου και χωρὶς βεβαίως νὰ εἶναι αὐτοὶ ὑπεύθυνοι διὰ τοῦτο, ἀκούσιως συνεργοῦσιν εἰς τὸ νὰ κλειθῆται μᾶλλον ἢ νὰ ἀνοιγηθῆται ἡ θύρα τῆς μετανοίας κατὰ τοὺς σημερινούς χρόνους. Ἀδίστακτον ἔχομεν πεποιθήσιν ὅτι προσηκόντως παρεσκευασμένους πρὸς τὸ ἔργον τοῦτο και μὲ ψυχολογικὴν παιδείαν προεφωτισμένους ἱερεῖς, πολλὰς ψυχὰς ἀπέλειπιδας θὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν σωτηρίαν. Πείρα ἀτομικὴ και ἀντικειμενικὴ μᾶς ἐπεισε νὰ σχηματίσωμεν ταύτην τὴν μέχρι πεποιθήσεως ἐξικινουμένην γνώμην. Δὲν ἀρνούμεθα ὅτι ἐντὸς τοῦ δικαίου θὰ ἐρωτήσῃ τις: «Ποῦ θὰ εὐρωμεν τοιοῦτους πνευματικούς πατέρας; Συνομολογοῦντες τὸ εὐλογον τῆς ἐνστάσεως ἀπ' ἐνός, παροδεχόμεθα ἀπ' ἐτέρου, ὅτι τοῦ προβλήματος ἡ λύσις δύσκολος μὲν εἶναι, ἀλλ' ὄχι και ἀδύνατος.

Τὸ κήρυγμα, διεξαγόμενον, καθ' ὃν τρόπον εἴπομεν, ἐάν και ὑπὸ καταλλήλων πνευματικῶν πατέρων ἐνίσχῃται, θὰ καταστῆ ἰσχυρὸν στήριγμα τῆς δράσεως τοῦ τρίτου παράγοντος τῆς *Σχολῆς*.

γ'.) *Περὶ τῆς Σχολῆς.*

Ἡ διὰ τῆς παιδείσεως θρησκευτικῆ και ἠθικῆς διαπαιδαγώγησις τοῦ γένους πρὸ τινων χρόνων εἶχε καταστῆ ἀντικείμενον γενικῆς πεποιθήσεως, ἣτις εἰς φιλογενεῖς καρδίας πρὸς γενναίας θυσίας ἀφορμὴν παρέσχεν. Ἄλλ' ἡ πείρα και ἐνταῦθα κατέδειξεν ὅτι ὁ παράγων οὗτος ἀσθενῆ δρᾶσιν ἐξήσκησεν εἰς τὰ ἄλλα σημεῖα και εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῶν θρησκευτικῶν συναισθημάτων. Δὲν θέλομεν νὰ εἰσέλθωμεν εἰς λεπτομερεῖας ἀναζητοῦντες τὸν λόγον τοῦ λυπηροῦ τούτου φαινομένου, ὡς συνήθως γίνεται, εἰς τὰ προγράμματα, εἰς τὰς μεθόδους και εἰς τὰς ιδιότητας τῶν διδασκόντων, οὐδὲ νὰ χαρακτηρίσωμεν ἡμεῖς τὴν κατάστασιν τῶν παρ' ἡμῖν σχολείων, ἀπ' οὗ, ὡς γνωστὸν, ἀρμόδιον πρόσωπον ἐπιστήμως και διαρρηθὴν διεκήρυξεν ὅτι «ἡ μὲν δημοτικὴ παιδείσις εἶναι πλημμελὴς, ἡ δὲ γυμνασιακὴ, ὅπως λειτουργεῖ, εἶναι ἄσκοπος, ἡ δὲ ἀνωτάτη εἶναι μηχανὴ παράγου-

σα διπλωματούχους, και ουχι επιστήμονας». ("Ορα 'Αναπλάσεως έτος ια'. έρ. 10) 'Αλλά δέν δυνάμεθα και νά αποφύγωμεν τήν όμολογίαν, ότι ή έν τή σχολή θρησκευτική άγωγή και διαμόρφωσις, άντί νά καταλάβη τήν θέσιν του πρώτου έκ τών τεσσάρων γνωστών τοίς περί τήν παιδαγωγίαν ασχολουμένοις σκοπών τής δημοτικής ιδίως εκπαιδευσεως— και δή και τής μέσης και τής άνωτέρας έν μέρει— ή ώλιγορήθη πολλάκις και έν Καρός μοίρα έτέθη, ή άτελώς και άσκόπως διεξήχθη (ένα παραλίπωμεν ότι συνέβη ένίοτε, ώστε ή τών άλλων μαθημάτων διδασκαλία,—δι' ους λόγους οι διδάσκοντες αυτά γινώσκουσιν—ού μόνον δέν ένίσχυσε, αλλά και έξουδετέρωσε τήν θρησκευτικήν διδασκαλίαν και έξεμηδένισε τούς προσδοκωμένους άγαθούς καρπούς αυτής).

'Απέναντι τοιαύτης καταστάσεως τί δέον γενέσθαι; ήμεις τουλάχιστον φρονούμεν ότι, ή διόρθωσις τών πραγμάτων δέν είναι ένός μόνου, ούτε παντός, αλλά τών πάντων, έκάστου κατά τό μέτρον τής θέσεως και τής ευθύνης αυτού. Τό αυτό θά έλέγομεν και εάν έρωτώμεθα, τίνα έπιβαρύνει ή διά τήν τοιαύτην κατάστασιν ευθύνη; θά έλέγομεν *εις μόνον* δέν έπταισε και ότι *ουδείς δέν έπταισε*, ταύτόν ειπείν, *πάντες έπταίσαμεν και έπομένως πάντες πρέπει νά συντελέσωμεν εις τήν διόρθωσιν τών κακώς έχόντων*». Τολμώνμεν δέ μετά ειλικρινούς και ευσυνειδήτου πεποιθήσεως νά δισχυρισθώμεν ότι, εάν πού τις διατείνεται, ότι έαυτόν μέν συναισθάνεται άθών, άλλους δέ θεωρεί ένόχους, λεληθότως έκφέρει τρανήν όμολογίαν, ότι δέν είναι άμέτοχος τής ευθύνης και πειράται και περιβάλλη έαυτόν μέ *φύλλα συκής*. 'Αλλ' ή αλήθεια έχει τόσην δύναμιν, ώστε δέν πτοείται από έγωιστικάς και ιδιοτελείς και σοφιστικάς αίτιολογίας. Καιρός είναι νά διευθύνωμεν τά βήματα ήμών εις τήν ευθειν όδόν, τήν άγούσαν εις τήν ήθικην σωτηρίαν. Τότε μόνον ό τρίτος παράγων, ή σχολή, θά λάβη τήν έμπρέπουσαν αυτή μορφωτικήν δύναμιν και θά δικαιώση τάς ύπερ αυτού υλικάς θυσίας, αίτινες μεθ' όμολογημένης γενναϊότητας επί μακρόν και υπό πολλών προστηχθήσαν.

'Αλλά μέχρι τής ευλογητής εκείνης ήμέρας, καθ' ήν ό τέως άνεκπλήρωτος πόθος λάβη πραγματικήν ύπόστασιν και ό νυν σχεδόν άδρανών ουτος παράγων, ή σχολή, εις τήν προσήκουσαν και υπό τής έπίστήμης προωρισμένην αυτήν θέσιν άνυψωθή, (έννοείται υπό τήν έποψιν τής θρησκευτικής διαπλάσεως, τό έργον αυτής επείγουσα άνάγκη επίκειται νά άναπληρωθή και άντιστηκωθή κατά πολύν μέρος διά τής γραπτής διδασκαλίας, γενικωτέρας τε και προχειροτέρας. 'Η γραπτή διδασκαλία διενεργείται 1) διά θρησκευτικών βιβλίων, συγγραφομένων χάριν τών πολλών και εις γλώσσαν καταληπτήν εις αυτούς (όποιον είναι ή υπό του κ. Μ. Γαλανού έξήγησις του έρου Εύαγγελίου και προς τό όποιον όμοια

πολλά πρέπει νά συνταχθώσιν.) 'Ωφέλιμα θά ήσαν και βιβλία ήθικά άμα και πρακτικά υπό εϊσεβδών άνδρων συγγραφομένα και εις ένίσχυσιν τών θρησκευτικών πεποιθήσεων συντελούντα. Τιοούτων βιβλίων χάριν τών πολλών συγγραφή θά άπετέλει τήν πολυπόθητον βιβλιοθήκην του λαού. 2) Διά του τύπου τ. ε. διά τών θρησκευτικών περιοδικών τής ('Αναπλάσεως, 'Αγάπης, Συνδέσμου) και διά τών έφημερίδων έν γενεί. Έχοντες πληρεστάτην πεποίθησιν ότι ό τύπος είναι δραστικώτατος παράγων, ευλογοϋμεν και επικροτούμεν τά γενικώτερα δημοσιογραφικά όργανα, τά όποια κατά καιρούς πραγματεύονται περί θεμάτων σχετικών προς τήν θρησκευτικήν διαπλάσιν. Είθε πάντα τά φύλλα και πάντοτε νά έξακολουθώσι τήν Ιεράν ταύτην προς τήν καθ' ήμάς κοινωνίαν και έθνοπελή λειτουργίαν. 3) Διά τών 'Αναγνωστηρίων, εις α θά ήδύναντο νά προτέρωνται καθ' ώρισμένας ώρας προς άνάγνωσιν και ήθικην ώφέλειαν οι φιλομαθείς ιδίως νέοι, όσοι περατώσαντες όπωσδήποτε τήν δημοτικήν παιδευσιν και δή και τήν γυμνασιακήν, συναπεκόμισαν τό κέντρον τής φιλανγκωνσίας και τής φιλομαθείας.

Συγκεφαλαιούντες τά περί τής θρησκευτικής άνορθώσεως ιδίως ειρημένα, λέγομεν ότι, έφ' όσον ό οικος και τό σχολειον δέν άπέκτησαν τήν προσήκουσαν φερέγγυον έμπιστοσύνην, έν τω πρόντι τουλάχιστον, τό κήρυγμα και ό τύπος πρέπει νά αναλάβωσι φιλοτιμώτερον και δραστικώτερον τόν άγωνά τής παρ' ήμιν θρησκευτικής διαπλάσεως υπό τήν προστασίαν και πατρικήν πρόνοιαν του εύκλεώς και έπ' αϊσίους οίωναίς Ιθύνοντος τό εκκλησιαστικόν σκάφος Οικουμενικού Πατριάρχου κ. Κωνσταντίνου του Ε', άνδρός πλειστα έχέγγυα παρέχοντος διά τάς άλλας άρετάς και διά τήν άμφιλαφή Αύτου παιδευσιν.

'Η προκειμένη μελέτη υποβάλλεται εις τό δημοσίον άνευ τής έλαχίστης αξιώσεως ότι προτίθεται τι νεώτερον εις ό,τι ή μέν έπιστήμη επεβεβαίωσε περί τής δυνάμεως και τής αξίας τών παραγόντων τής θρησκευτικής διαπλάσεως, ή δέ πείρα, ως πλημμελής και διορθώσεως χρήζον, κατέδειξεν. 'Εάν δέ αί σκέψεις ήμών θεωρηθώσι τυχόν υπερβολικάί θά εύχόμεθα νά έξελεγχθώμεν υπό αυτών τών πραγμάτων ως παρουσιάζοντες εικόνα αυτών ύπακειμενικήν μάλλον ή άντικειμενικήν. Πρόθυμοι δ' έσμεν, έν ή περιπτώσει μάλλον έμπειρος και μάλλον πεφωτισμένη κρίσις φαιδροτέρην τήν εικόνα παραστήσει, ου μόνον νά άσπασθώμεν πληρέστατα τήν γνώμην ταύτην, αλλά και χάριτας νά όμολογήσωμεν ένθέρμως προς πάντα όμογενή, όστις θά άνελάμβανε νά διαπραγματευθή τό αυτό θέμα. Τούτο και άναμένομεν και εύχόμεθα, καθόσον τό πρόβλημα είναι τοιοούτον, ώστε, κατά τήν ταπεινήν ήμών γνώ-

μην, τῶν πάντων τὴν ἠθικὴν συνδρομὴν ἄνευ ἀναβολῆς ἀπαιτεῖται

Ἐν Σέρραϊς κατὰ μάϊον 1898.

Ὁ Ἱεροκλήρῃς

Γρηγ. Α. Ὁρολογῆς ἀρχιμανδρίτης

ΑΝΑΓΚΗ ΑΝΑΘΕΡΜΑΝΣΕΩΣ ΤΟΥ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΛΙΣΘΗΜΑΤΟΣ

Γ'.

Σχολεῖον καὶ οἶκος.

α'. Διερευνῶντες τὰ αἰτία τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς χαλαρώσεως παρὰ τῷ ἡμετέρῳ λαῷ καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς ἀναθερμάνσεως τοῦ θρησκευτικοῦ παρ' ἡμῖν αἰσθήματος ὑποδεικνύοντες, εἶπομεν ὅτι εἰς τὸ ἔργον τοῦτο ὑπάρχει ἀναγκαῖα ἡ στενὴ ἀνασύνδεσις καὶ ἡ σύμπραξις Ἐκκλησίας, σχολείου καὶ οἴκου. Ἐξετάσαντες δὲ ἤδη πῶς ἡ Ἐκκλησία δύναται νὰ καταστή ἡ κυριωτάτη ἐστία τῆς θρησκευτικῆς τοῦ λαοῦ διαπαιδαγωγήσεως καὶ τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ ἀνορθώσεως, ἐπιλαμβανόμεθα νῦν, συνεχίζοντες τὴν περὶ τούτου ἡμετέραν μελέτην, νὰ ἐξετάσωμεν τὰ κατὰ τοὺς δύο ἐτέρους ἀπαραιτήτους παράγοντας καὶ συντελεστάς, ἧτοι τὰ κατὰ τὸ σχολεῖον καὶ τὸν οἶκον (Ἴδε «Ἐκκλ. Ἀλήθειαν» 1897, τευχ. 15ον καὶ 16ον, σελ. 115—116 καὶ 123—124). Πρόκειται νὰ ἐξετάσωμεν δηλονότι πῶς εἶχον ἄλλοτε καὶ πῶς ἔχουσι σήμερον τὰ ἡμέτερα σχολεῖα· πῶς εἶχεν ἄλλοτε καὶ πῶς ἔχει σήμερον ἡ κατ' οἶκον ἀνατροφή, καὶ ἂν τὰ σχολεῖα οὕτως ἔχοντα ἐκπληροῦσι τὸν προορισμὸν αὐτῶν, ἀποβαίνοντα ἀληθῆ τοῦ νοδῶ φροντιστήρια καὶ τῆς διαπλάσεως τοῦ ἤθους καὶ τῆς ψυχῆς ἐργαστήρια.

Βεβαίως ἐάν τις ἀποβλέψῃ εἰς τὸν πάταγον, ὃν διεγείρουσι μάλιστα αἱ ἡμέραι τῶν δημοσίων ἐξετάσεων καὶ αἱ μεγαλοπρεπεῖς καὶ θεαματικαὶ τελεταὶ τῶν ἀπανταχοῦ ἡμετέρων σχολείων, ὅταν ἀποβλέψῃ εἰς τὰ ἐπιρωνήματα τῶν εὐγε, τὰ χειροκροτήματα τῶν ἀκρατῶν καὶ δὴ εἰς ὅσα θὰ ψάλλωνται διὰ τῶν ἐφημερίδων ἐπὶ ἐβδομάδα· ὅσας τροπάρια καὶ ἐγκώμια, δὲν δύναται νὰ μὴ ὑποθέσῃ ὅτι ἡ ἐν τοῖς γράμμασι παρ' ἡμῖν πρόοδος ἐξίκετο εἰς τὸ ἀκρότατον σημεῖον! Ἀλλ' ὁ μὴ ὑπὸ τῆς ἐξωτερικῆς λάμπειως παρατυρόμενος, ὁ δυνάμενος καὶ θέλων ἀπαθῶς καὶ ἀπροσωπολήπτως νὰ ἀνταμνη καὶ ἐξετάσῃ βαθύτερον τὴν κατάστασιν τῶν ἡμετέρων σχολείων, κρίνων οὐχὶ ἐκ τῶν μεγαλο-

σχημῶν καὶ καταφόρτων προγραμμάτων, οὐχὶ ἐκ τῆς πληθῆος τῶν διδακτικῶν βιβλίων, κρίνων οὐχὶ ἐκ τῶν φαινομένων, ἀλλ' ἐκ τῶν ὄντων, ἀγνοοῦμεν πόσα θὰ εὕρη ἐκπληροῦντα τὸν ἀληθῆ τῶν σχολείων προορισμὸν καὶ δικαιούντα τὸν περὶ αὐτὰ θόρυβον καὶ τὰς ὑπὲρ αὐτῶν δαπάνας.

Εἰς ταπεινοὺς καὶ πενιχοὺς οἰκίτους, εἰς τρώγλας, ἐνεκλείοντο ἄλλοτε τὰ σχολεῖα τοῦ ἔθνους ἡμῶν, ὑπῆρξε δὲ ἐποχὴ καθ' ἣν οὐδὲ ὑπῆρχον σχολεῖα καὶ τὰ πρῶτα γράμματα ἐδιδάσκοντο ἐν τοῖς νάρθηξι τῶν ἱερῶν ναῶν. Ἐλείπειν ἡ ἐξωτερικὴ λάμπει, ἔλειπον τὰ κατάφορτα προγράμματα, ἔλειπε τὸ πληθὸς τῶν πολυωνύμων βιβλίων, τῶν παγγνωστίων ἐπαγγελλομένων! Τοιαῦτα τῆς κατωτέρας παιδείσεως τὰ σχολεῖα, τοιαῦτα καὶ τὰ ἀνώτερα τοῦ Γένους ἡμῶν ἐκπαιδευτήρια. Καὶ ὅμως ποτὲ δὲν ἐδιδάχθησαν λαμπρότερον καὶ ἐμελετήθησαν βαθύτερον οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς! Συμπράττοντα καὶ συναγωνιζόμενον ἔχοντα τὸν οἶκον, ἀρρηκτως καὶ ἀδιασπᾶττως συνεδέοντο πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν· κληρικοὶ δὲ ἦσαν οἱ ἐπιφανεῖστοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης διδάσκαλοι. Καὶ διὰ τοῦτο αἱ μεγάλαί τοῦ Γένους σχολαὶ οὗται τῆς ὑψηλοτέρας ἑλληνικῆς παιδείσεως φροντιστήρια, ἀνεπλήρουν καὶ τὴν ἑλλειψιν ἰδιαιτέρων ἱερατικῶν καὶ θεολογικῶν σχολῶν. Ἐν αὐτοῖς· ἐνῶ κατὰ πλάτος ἐδιδάσκοντο τὰ γραμματικά, τὰ φιλοσοφικά, τὰ φυσικά καὶ μαθηματικά, ἐδιδάσκοντο κατὰ πλάτος καὶ τὰ θεολογικά μαθήματα. Ἐν ᾧ δὲ ἐν τοιαύτῃ ἀκμῇ διετέλει ἡ ἀνωτέρα ἑλληνικὴ μάθησις, μεγάλη ἦν ἡ φροντις καὶ περὶ τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν, παρὰ πᾶσαν τὴν πτωχείαν τῶν μέσων. Βιβλία ὀλίγιστα ὑπῆρχον, διὰ δὲ τὰ πρῶτα γράμματα βιβλία ἦσαν οἱ Κοκκῶνιοι πίνακες, τὰ γραφικὰ ἀξιώματα καὶ παρὰ γέγραμματα, ὁ Δεκάλογος, τὰ γνωμικὰ καὶ ἀποφθέγματα, ἅτινα μεγάλοις καὶ κεφαλαίοις γράμμασιν ἐπὶ τῶν τεσσάρων πλευρῶν τοῦ σχολείου ἀναστηλούμενα, κορωνίδα ἔφερον τὸ ὑψηλὸν ἀπόφθεγμα· Ἀρχὴ σοφίας φόβος Κυρίου! Τοῦτο ἐν θαυμασίῳ συνδυασμῷ ὑπερβεν τῆς εἰκόνας τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν ἀναγραφόμενον, πρὸς λαμπρότερον τῆς ἐννοίας αὐτοῦ παρᾶττασιν, ἦν τότε τὸ ἔμβλημα τῶν τοῦ ἡμετέρου Γένους ἐκπαιδευτηρίων. Ἐκεῖ ἐν πάτῃ ὥρα προτέπιπτε τὸ ὄμμα τοῦ μαθητοῦ καὶ, ἄνευ διδακταλίας, διὰ τῆς μυστικῆς τῶν γραμμάτων ἐκείνων δυνάμειος ἐρρίπτοντο καὶ ἐρριζοβόλου ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ τὰ σπέρματα τῆς εὐσεβείας, τὰ σπέρματα τῆς πρὸς τὸν Θεὸν πίστεως καὶ ἐλπίδος! Ἡ ἐποχὴ, περὶ ἧς πρόκειται δὲν ἀφίσταται πολὺ ἀφ' ἡμῶν καὶ μετὰ βαθείας συγκινήσεως ἀναπο-

λοῦμεν τοὺς μαθητικούς ἐκείνους χρόνους ! Τί δὲ οἱ οἰ πίνακες τοῦ Κοκκῶν; Ἐν ἀπερίττω καὶ βραχεῖ λόγῳ ἐνέκλειον μεγάλας ἰδέας καὶ ἐν δυτὶ στίχοις περιελάμβανον ὑψηλὰς ἐννοίας. Ἐναποταμιεύετο ἐν αὐτοῖς πᾶν ἠθικὸν δίδαγμα καὶ πᾶν πρακτικὸν παράγγελμα. Πᾶν ὅ,τι ἠδύνατο νὰ ἐμπνεύσῃ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον, τὸν ἔρωτα πρὸς τὴν παιδείαν, τὸν ἔρωτα πρὸς τὴν τάξιν καὶ τὴν καθριότητα, τὸν ἔρωτα τέλος πρὸς τὴν ἀρετὴν, ἐκεῖ ἦν σοφῶς συνειλεγμένον. Μάτην δὲ τὴν μορφωτικὴν δύναμιν, ἣν ἐνέκλειον οἱ πίνακες τοῦ ἀοιδίου ἐκείνου διδασκάλου, θὰ ἀνεζήτει τις ἐν τοῖς πολυωνύμοις ἀναγνωστικοῖς, ὅσα μετὰ τοσαύτης σήμερον εὐχερέως κατασκευάζονται ! Ἐνια δὲ τούτων, οὐδὲ ἀπλῶς γλωσσικὸν σκοπὸν ὑπηρετοῦντα, μετὰ τηλικαύτης ἀντιμορφωτικῆς μεθόδου ὑπάρχουσι συνυφασμένα, ὥστε εἶναι ἱκανά, οὐχὶ νὰ διδάξωσι, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, ἀλλὰ νὰ δικαίωσι καὶ αὐτὰς τὰς πρώτας πεποιθήσεις τῆς παιδικῆς ἡλικίας ! Τῆς ἀληθείας ταύτης πρόχειρα παραδείγματα ἔτρωσαν ταῦτα. Ἄηλον τοῖς πᾶσιν ὅτι ὁ παῖς μίαν γινώσκει ἐννοίαν τοῦ οὐρανοῦ, τὴν ἐννοίαν, καθ' ἣν ἡ λέξις αὕτη σημαίνει καὶ παρ' αὐτοῖς ἔτι τοῖς εἰδωλολάτραις, τὸ κύριον κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ, διὸ καὶ «πατὴρ οὐράνιος» καλεῖται, τὴν ἐννοίαν, καθ' ἣν ἀναφέρεται ἐν αὐτῇ τῇ Κυριακῇ προσευχῇ καὶ ἀλλαγῇ τῶν Εὐαγγελίων καὶ ἐν γένει τῆς ἱερᾶς Γραφῆς : «Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς γεννηθῆτω τὸ θέλημα σου ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς». Τί δὲ λέγεται καὶ διδάσκειται ἐν τινι τῶν ἀναγνωστικῶν τούτων, προκειμένου περὶ τῆς λέξεως οὐρανοῦ ; ὅτι ἡ λέξις οὐρανοῦ δὲν ἔχει πραγματικὴν ἐννοίαν, ὅτι εἶναι τι φανταστικὸν καὶ ἀνύπαρκτον ! Βεβαίως ταῦτα λέγων ὁ ἐργάτης τοῦ ἀναγνωστικοῦ συμπιλήματος, ἐζήτησε νὰ ἐξηγήσῃ εἰς τοὺς παιδικούς αὐτοῦ ἀναγνώστας τὴν ἐπιστημονικὴν ἐννοίαν τῆς λέξεως, οἷα ἐκλαμβάνεται δηλονότι ἐν τῇ Μετεωρολογίᾳ ἢ τῇ Κοσμογραφίᾳ. Ἦγνῶει δὲ ὁ σοφὸς παιδαγωγὸς ὅτι ἡ διανοητικὴ κατάστασις τῶν ἀναγνωστῶν αὐτοῦ δὲν εἶναι ἐπιδεικτικὴ ἐπιστημονικῶν θεωριῶν, καὶ ὅτι ἥμισυ παιδαγωγικὸν τυγχάνει τὸ παρῆσαι, οὕτω μάλιστα ἀδεξίως, ἐννοίας, οἷα ἡ περὶ οὐρανοῦ, ἐναντίως τῆς κοινῶς παραδεδειγμένης, ἣν καὶ μόνην γινώσκουσι τὰ τοιαύτης ἡλικίας παιδία, εἰς ὧν τὰς κεφαλὰς παιδαγωγοὶ τῆς τάξεως τοῦ περὶ οὗ πρόκειται σοφοῦ, φιλοτιμοῦνται νὰ ἐκκενώσωσι τῆς πολυγνωσίας καὶ παντορίας αὐτῶν τοὺς θησαυρούς ! Ἦγνῶει ὅτι ἀνατρέπων ἐν τῷ πνεύματι τῶν μικρῶν αὐτοῦ ἀναγνωστῶν τὸν οὐ-

ρανόν, ἀνέτρεπε καὶ κατέρριπτε τὸ πᾶν !

Ἄλλος σοφὸς παιδαγωγός, φρονῶν ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξηγήσῃ εἰς τοὺς παιδικούς αὐτοῦ ἀναγνώστας τὴν διαφορὰν τῶν δύο χριστιανικῶν ἡμερολογίων, ἀποκαλύπτει αὐτοῖς τὰ σφάλματα τοῦ ἐν χρήτῃ παρ' ὀρθοδόξοις ἡμερολογίου καὶ δεικνύει ἐν ποίᾳ Ἐκκλησίᾳ δύνανται νὰ εὕρωσι τὸ ὀρθὸν καὶ ἀλάτνωστον ! Ἴνα δὲ μὴ τοῦ τοιοῦτου φωτισμοῦ ἀμέτοχος μείνῃ καὶ ἡ σπουδαζούσα κορασιακὴ νεολαία, δὲν ἔπρεπε βεβαίως νὰ ὑπερῆρτῳσι τῶν σοφῶν παιδαγωγῶν αἱ σοφαὶ παιδαγωγοί ! Φαίνεται μάλιστα ὅτι τὸ πρᾶγμα παρ' αὐταῖς ἔσχε πλείονα ἐπίδοσιν, ὡς δεικνύεται ἐκ τῶν ἐπομένων, ἅτινά εἰσι πολλῆς προτοχῆς καὶ μελέτης ἀξία.

Μαθήτριά τις κεντρικοῦ παρθεναγωγείου ἀνήκουσα εἰς τὴν τάξιν τῶν τελειοφοίτων τοῦ παρελθόντος σχολικοῦ ἔτους ἐπανακάμψασα ἐσπέραν τινὰ ἐκ τῆς σχολῆς ὄλκαδε, ἐφαίνετο παρὰ τὸν φύσει φαιδρὸν αὐτῆς χαρμηκῆρα κατηγῆς καὶ περίλυπος. Καθ' ἣν δὲ στιγμὴν ἐλάμβανεν εἰς χεῖρας τὰ βιβλία πρὸς μελέτην ἀποταθεῖσα πρὸς τὸν πατέρα αὐτῆς ἠρώτησε μετὰ λυγμῶν : Ἀλήθεια, πατέρα, τὸ ἡμερολόγιον τῶν Δυτικῶν εἶναι ὀρθότερον ἀπὸ τὸ ἰδικόν μας ; — Ποῖος σοὶ τὸ εἶπεν, ἔρωτᾷ αὐτὴν μετ' ἀνησύχου περιεργίας ὁ πατήρ, διαγνούς τὴν ψυχικὴν ταραχὴν τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ. — Μᾶς τὸ εἶπεν, ἀπήντησεν ἡ μικρά, ἡ «Κυρία». (Οὕτω προσωνυμεῖται ἐν τοῖς παρθεναγωγείοις ἐκάστη τῶν διδασκαλῶν). — Κατὰ τί σὰς εἶπεν ὅτι εἶναι ὀρθότερον ; Δὲν σὰς εἶπεν ὅτι εἶναι μὲν ἀστρονομικῶς ἀκριβέστερον τὸ ἡμερολόγιον τῶν Δυτικῶν, διὰ λόγους ὁμοῦς ἠρησκευτικούς εἶναι πάντοτε προτιμότερον τὸ ἰδικόν μας ; Ὅχι, αὐτὸ δὲν μᾶς τὸ εἶπε. Ἀφοῦ μᾶς ἔκαμε λόγον περὶ τῶν δύο ἡμερολογίων, μᾶς ἠρώτησε, ποῖον ἐξ αὐτῶν φρονοῦμεν ὅτι εἶναι ὀρθότερον, τὸ Ἰουλιανόν, τὸ ὁποῖον ἀκολουθοῦμεν ἡμεῖς, ἢ τὸ Γρηγοριανόν, τὸ ὁποῖον ἀκολουθοῦσιν οἱ Δυτικοί ; Ὅλαι ἀπήντησαμεν : Τὸ ἰδικόν μας ! Τότε ἡ Κυρία μὲ εἰρωνικὸν ὕφος μᾶς εἶπεν : Ὅποια περιφιλαντία ! καὶ ἤρχισε νὰ μᾶς δεικνύῃ ὅτι ὀρθότερον εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀκολουθοῦσιν οἱ Δυτικοί, δηλαδὴ τὸ Γρηγοριανόν. — Ἀλλὰ ξηρὰ ξηρὰ σὰς εἶπεν ὅτι εἶναι ἐσφαλμένον τὸ ἰδικόν μας, ἐπαναλαμβάνει ὁ πατήρ, καὶ δὲν σὰς ἔκαμε καμμίαν παρατήρησιν ; — Ὅχι, καμμίαν, ἀπαντᾷ ἡ κορασίς, καὶ ὄλαι, πατέρα μου, αἱ μαθήτριά τῆς τάξεώς μας ἐμείναμεν καταλυπημένοι ! Εὐτυχῶς ὁ πατήρ οὐχὶ ἀδαῆς τοῦ ζητήματος τούτου, ἀκούσας τὴν ἀφήγησιν ταύτην καὶ τὴν ψυχικὴν ταραχὴν τοῦ θυγατρίου παρατηρῶν, προσεπάθησε μὲν ν' ἀποκρύψῃ τὴν κα-

ταλκδοῦσαν αὐτὸν δικαίαν ἀγκυράκτητιν, ἔκρινεν ὁμοῦ ἀναγκαῖον νὰ κηρύξη εὐθὺς ἀνοηταίνουσαν τὴν διδάτκαλον καὶ δὴ ἀνίκανον νὰ κρίνη περὶ τοιούτων ζητημάτων· καθ' ὅσον ἐσκέφθη ὅτι ἵνα ἀποδώτῃ τῷ θυγατρῖῳ αὐτοῦ τὴν ψυχικὴν γαλήνην, πρὸ παντὸς ἄλλου ἔπρεπε νὰ καταρριφθῇ τὸ κύρος τῶν λόγων τῆς «Κυρίας». Τοῦτο δὲ καὶ ἐπραξεν. Ἐπειτα εἶπε πρὸς τὸ θυγατρῖον· «Εἶναι, παιδί μου, ἀλήθεια ὅτι τὸ Γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον εἶναι ὀρθότερον ὡς πρὸς τὴν ἀστρονομικὴν ἀκρίβειαν, χωλιώνει ὁμοῦ ὑπὸ ἐκκλησιαστικὴν ἐποψίν, καὶ κυρίως ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάτχα, τὸ ὁποῖον οἱ Δυτικοὶ ἑορτάζουσι οὐχὶ ὡς καθώρισαν οἱ ἅγιοι ἡμῶν πατέρες. Ἐπειδὴ δὲ οἱ τὸ Γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον ἀκολουθοῦντες περιπίπτουσιν εἰς θρησκευτικὰ σφάλματᾶ, εἶναι ὀρθῶς τοῦτο ἐκκλησιαστικῶς λεληθαμένον, οὐδένα λόγον ἔχομεν νὰ ζηλοτυπήσωμεν τοὺς ὁπαδοὺς αὐτοῦ. Ἡμεῖς, παιδί μου, ἐπιλέγει ὁ πατήρ, ὀφείλομεν τὴν θρησκείαν καὶ τὰς παραδόσεις τῶν πατέρων μας νὰ θεωρῶμεν ἐκ τῶν τιμιωτάτων καὶ τιμαλφεστάτων ἐπὶ τῆς γῆς πραγμάτων καὶ νὰ τηρῶμεν ὡς ἱερὰν παρακαταθήκην τὰς ἐκκλησιαστικὰς διατάξεις· καὶ ἐπειδὴ παραδεχόμενοι τὸ Γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον θὰ σφάλωμεν θρησκευτικῶς, προτιμῶμεν νὰ εἴμεθα μᾶλλον σύμφωνοι πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν μας, παραβλέποντες τὴν ἀστρονομικὴν ἀκρίβειαν, ἢ ἄλλως τε καὶ τὸ Γρηγοριανὸν μικρὸν κατὰ μικρὸν ἀπομακρύνεται. Οἱ ἰδιεῖς μας σοφοὶ ἄνδρες πολὺ πρότερον τῶν Δυτικῶν εὗρον καὶ ἀνεγνώρισαν τὰ ἀστρονομικὰ λάθη τοῦ Ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου, ἀλλ' ἐν ὅσῳ, παιδί μου, δὲν εὐρίσκειται τρόπος νὰ συμβιβάζεται ἡ ἀστρονομικὴ ἀκρίβεια πρὸς τὰς διατάξεις τῆς Ἐκκλησίας μας, ἡμεῖς δὲν δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ἄλλο ἡμερολόγιον». Ἀνέπνευτε καὶ ἀνεκουρίσθη ἡ μικρὰ κόρη καὶ ἡ παιδρότης ἐπανῆλθεν ἐπὶ τοῦ προσώπου τῆς. Μετ' αὐτῆς δ' ἀνέπνευσαν καὶ ἀνεκουρίσθησαν πᾶσαι αἱ συμμαθήτριαι αὐτῆς, αἰτινες, ὡς τῇ ἐπιούσῃ ἡ μικρὰ διηγείτο, δὲν εἶχον πῶς νὰ ἐκδηλώσωσι τὴν γαράν των καὶ νὰ εὐχαιριστήσωσι τὸν πατέρα τῆς ἀναπαύσαντα τὴν τετραχήμερην αὐτῶν συνείδησιν.

Ὡς ἐγνώσθη δὲ καὶ διεπιστώθη κατόπιν δι' ἀρμοδίας ἐρεύνης τὸ περὶ διαφοράς τῶν δύο ἡμερολογίων ζήτημα ἀποτελεῖ ἀναπόσπαστον μέρος τῆς Κοσμογραφίας, ἣν ἡ περὶ τῆς πρόκειται παρθεναγωγὸς διδάτκει εἰς τὴν τάξιν τῶν τελειοσοφῶν, ψιττακίζουσα ὅσα περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἤρουν ἢ που ἐπιπολαίως ἀνέγνω'. Δὲν ἐσκέφθη ὁμοῦ ἡ κα-

λὴ διδάτκαλος ὅτι, πρὶν ἢ ἀπτηται ζήτημάτων τοιούτων, ξένων καὶ τῆς κρίσεως καὶ τῆς παιδαγωγικῆς αὐτῆς ἰκανότητος, ὄφειλεν, ἀπρὸ ὁπωςδῆποτε θεωρεῖ ἐπάναγκες νὰ μὴ ἀφίνη ἀμυήτους καὶ εἰς τοῦτο τὸ ζήτημα τὰς μαθητρίδας τῆς, ὄφειλε νὰ μᾶθη πρότερον πῶς ἡδύνατο νὰ διδάσκη τὰ περὶ τούτου εἰς τέκνα τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, οὐχὶ κατειρωνευμένη καὶ διασείουσα τὰς πεποιθήσεις τῶν μικρῶν μαθητριῶν καὶ δισταγμοὺς διεγείρουσα ἐν τῷ πνεύματι αὐτῶν, ἀλλὰ ἐξηγοῦσα τοὺς λόγους, δι' οὓς παρὰ τὰ ἀστρονομικὰ σφάλματα, εἶναι πάντοτε προτιμητέον παρ' ἡμῖν τὸ Ἰουλιανὸν ἡμερολόγιον, ἐν ὅσῳ δὲν ἔχομεν ἕτερον ὑπέρτερον αὐτοῦ. Ἀλλὰ σκοπὸς τῶν σοφῶν τούτων παιδαγωγῶν δὲν εἶναι νὰ διδάξωσι, ἀλλὰ νὰ ἐπιδειχθῶσι, ἀδιαφοροῦντες περὶ τῶν ψυχολογικῶν ἐντυπώσεων τῶν ἀθῶων παιδῶν, ὧν τὴν διαπαιδαγώγησιν ἀναλαμβάνουσι. Εἶναι δὲ γνωστὸν πόσον γόνιμον εὐρίσκει τὸ ἔδαφος ἡ μανία τῆς ἐπιδείξεως ἐν τῷ θῆλει μάλιστα γένει τῶν διδασκάλων! Φοβερὸν βεβαίως νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι παρόμοια συμβαίνουσιν ἐν πᾶσι τοῖς ἡμετέροις παρθεναγωγείοις. Ἐν τούτοις βέβαιον εἶναι ὅτι ἐν ᾧ ἤμιστᾶ μορφοῦται ἐν αὐτοῖς τὸ ἦθος τῆς κορασιακῆς νεολαίας συμφώνως πρὸς τὰς παραδόσεις καὶ τὸν ἔθνικόν ἡμῶν χαρακτῆρα, ἀπ' ἐτέρου δὲν παρέχονται αὐτῇ αἱ θετικαὶ καὶ πρακτικαὶ ἐκείναι γνώσεις, αἰτινές εἰσιν ἀπαραίτητοι εἰς τὴν μεγάλην ἀποστολὴν τῆς σκηπτόχου τῆς τύχης τῶν κοινωνιῶν καὶ τῶν λαῶν γυναικός, δι' ἧς δύνανται νὰ εὐημερήσωσι καὶ ἀνυψωθῶσι καὶ δι' αὐτῆς πάλιν νὰ κακοδαιμονήσωσι καὶ καταπέσωσι τὰ ἔθνη! Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι οὐδὲν σημαίνουσι ταῦτα πάντα ἀπέναντι τῶν λαμπρῶν ἑορτῶν, ἅς τὰς ἡμέρας ταύτας τῶν ἐξετάσεων συναγείρουσιν ἐξαιρέτως τὰ ἡμέτερα παρθεναγωγεία, ἑορτῶν, αἰτινες τοσαύτην θυμηδίαν καὶ φαιδρότητα διαχύνουσιν εἰς τὰς νεοκωμένους ἡμῶν ψυχάς! Ἄν αἱ κόραι τοῦ λαοῦ ἐξερχόμεναι τοῦ σχολείου ἀγνοῶσι τὴν ἔνοιαν καὶ σημασίαν ἀπλοιστάτων λέξεων,

τοῦ παρελθόντος σχολικοῦ ἔτους προγράμματι τῆς περὶ τῆς πρόκειται δημοτικῆς σχολῆς· «Συνοπτικὰ περὶ ἀπλανῶν ἀστερίων, ἐν οἷς ὁ ἥλιος, περὶ πλανητῶν, ἐν οἷς ἡ γῆ καὶ ἡ σελήνη, ὅθεν περὶ τῆς γῆς, τοῦ μεγέθους καὶ τῆς ἀποστάσεως αὐτῆς ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν ἥλιον. Περὶ τῆς διπλῆς κινήσεως τῆς γῆς, ἥτοι περὶ ἡμέρας καὶ νυκτός, περὶ ἔτους καὶ τῶν ὠρῶν αὐτοῦ. Περὶ μηνῶν. Περὶ διακρίσεως Ἰουλιανοῦ καὶ Γρηγοριανοῦ ἡμερολογίου. Περὶ σελήνης καὶ τῶν φάσεων αὐτῆς. Περὶ περιοδικῆς καὶ συνοδικῆς μηνός. Περὶ σεληνιακοῦ ἔτους». Ἐπιφέρεται δὲ ἡ ἐξῆς θαυμασία παρατήρησις· «Πάντα ταῦτα τοσοῦτον μόνον, ἵνα μὴ ὁ παῖς διατελῇ ξένος τῶν ἐπὶ γῆς συμβαινόντων»!

1. Ἰδοὺ πῶς ἀνκλύονται τὰ τοῦ μαθήματος τούτου ἐν τῷ

άρκει δι' ἐτυπλώθησαν ἀντιγράφουσαι τὸσαῦτα τετράδια *λεξιλογίου* καὶ ἀπεστήθησαν κατὰ *πλοκήν* καὶ κατὰ *σύνταξιν* τὰ κείμενα ἀρχαίων ἑλλήνων συγγραφέων· ἀρκεῖ δι' ἐψιτάκισαν τὰ εἶδη τοῦ *ρητορικοῦ λόγου*, ὅπερ καὶ τοῦτο δὲν θεωρεῖται σήμερον μάθημα ξένον τῶν δημοτικῶν παρθενγωγείων! *Αν ἀγνοῶσι καὶ ἀπλῆς προσθέσεως ἀριθμητικὴν πράξιν, ἀρκεῖ δι' ἐν ταῖς δημοσίαις ἐξετάσεσι παρεστάθησαν λύουσαι καὶ τῆς συνθέτου μεθόδου τῶν *τριῶν* προβλήματα! *Αν δὲν δύνανται νὰ κατασκευάσωσι καὶ ἀπλῆν *κομβιοδόχην*, ἄρκει δι' τὰ ὀνόματα αὐτῶν λαμπρύνονται ἀναστηλούμενα ἐπὶ τῶν ἐκθεμάτων τῶν χρυσοῦράντων καὶ χρυσοποικίλων τεχνουργημάτων, ἅτινα διαδραματίζουσι σπουδαῖον μέρος ἐν ταῖς πανηγυρικαῖς τῶν ἐξετάσεων τελεταῖς. *Αν τέλος αἱ κόραι τοῦ λαοῦ εὐσεβέστεραι εἰσερχόμεναι εἰς τὴν σχολήν, ἐξέρχονται ἔχουσαι *χαλαράς* τὰς θρησκευτικὰς αὐτῶν πεποιθήσεις, ἀρκεῖ δι' ἐδιδάχθησαν τὴν *Κοσμογραφίαν* καὶ τὴν *Μετεωρολογίαν* καὶ δὴ τὴν διαφορὰν τοῦ *Γρηγοριανοῦ* καὶ *Ἰουλιανοῦ* ἡμερολογίου!

Ἴδου ἡ εἰκὼν ἣτις παρίσταται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ ἀπὸ περιωπῆς ἐξετάζοντος καὶ ἐπισκοποῦντος τὴν πραγματικὴν κατάστασιν τῆς παρ' ἡμῖν ἐκπαιδεύσεως. Καὶ δικαίως δύναται τις νὰ ἐρωτήσῃ· διὰ τοιαύτης διδασκαλίας, σωματοκτόνου, πνευματοκτόνου καὶ ψυχοφθόρου, τὸ μέλλον καὶ ἡ εὐμερία ἢ ἡ κακοδαίμονία καὶ ὁ ἠθικὸς θάνατος τῶν νεωτέρων γενεῶν παρασκευάζεται; Καὶ πῶς δύναται νὰ μὴ θαυμάζῃ τις καὶ μετ' εὐγνωμοσύνης νὰ ἀναπολῆ τοὺς ἀρχαίους διδασκάλους, οἵτινες οὐχὶ ἐπάγγελμα, ἀλλὰ ἱερὰν ἀποστολὴν τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου λογιζόμενοι, ἀνεδείκνυσαν τὰ σχολεῖα ἀληθοῦς παιδείας καὶ ὕγιους μαθήσεως φυτώρια; Τὰ γράμματα μέσα, τὸν δὲ νοῦν λαμπάδα τῆς ψυχῆς λογιζόμενοι, αὐτῆς κυρίως τὸν φωτισμὸν ἐπέζητουν, κύριον σκοπὸν τῆς παιδείας θέμενοι τὸ ἦθος καὶ τῆς καρδίας τὴν διάπλασιν. Σοφοὶ ψυχολόγοι καὶ χριστιανοὶ ἐκ πεποιθήσεως, ἐγίνωσκον νὰ βάλωσι κατὰ σκοπὸν. Τὴν πίστιν ζέουσιν ἔχοντες ἐνεφύτευον βαθύτατα ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν μαθητῶν αὐτῶν τὴν πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ τὰ πάτρια ἀπο-

2. Ἡ προσευχὴ ἐγίνετο τετράκις τῆς ἡμέρας· τὴν πρωτὴν πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν μαθημάτων, μετὰ τὸ τέλος, τὴν μεσημβρίαν, τὴν μετὰ μεσημβρίαν καὶ κατὰ τὴν ἀπόλυσιν, τῆ ἑσπέρας. Ὑπῆρχον δὲ διατεταγμένα· πρὸς ταῖς συνήθειαι καὶ ἐπὶ τούτῳ τῇ σχολῇ προσιδιάζουσαι εὐχαί, Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ἰδιαίτερος ἐγίνετο ἡ πρὸ τοῦ γεύματος ἐπιτραπέζιος προσευχὴ καὶ ἡ μετὰ τὸ γεῦμα εὐχαριστία. Ἀπετέλουσαν δὲ τὰ τῆς προσευχῆς ἰδιαίτερον ὑποχρεωτικὸν μάθημα, διδασκόμενον ἐκ τῶν Κοκκωείων πινάκων.

σίωτιν διὰ τε τοῦ λόγου καὶ τοῦ ἰδίου παραδείγματος. Σοβαροὶ καὶ αὐστηροὶ τὸ ἦθος, οὐχὶ φόβον, ἀλλὰ σεβασμὸν καὶ ἀγάπην ἐνέπνεον. Πατέρες ἀληθεῖς ἐπρόντιζον τὴν τῆ εὐρυθμίαν τῆς ψυχῆς καὶ περὶ τῆς εὐρυθμίας τοῦ σώματος, τιμωροῦντες τὴν ρυπαρότητα, ὅσῃ καὶ τὴν ἀμέλειαν καὶ τὴν ἀκοσμίαν. Αὐτοὶ τὰ γραμματικά, αὐτοὶ καὶ τὰ θρησκευτικὰ διδάσκοντες, συνῆγον ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατὰ πᾶν σάββατον τοὺς μαθητὰς καὶ ἡμένηνον τὴν εὐαγγελικὴν περικοπὴν τῆς ἐπιούσης Κυριακῆς, πῦρ ἱεροῦ ἐνθουσιασμοῦ ἀνάπτοντες ἐν ταῖς καρδίαις τῶν μαθητῶν αὐτῶν! Συμπροσευχόμενοι ἐν τῇ σχολῇ μετὰ τῶν μαθητῶν, συμπροσηύχοντο μετ' αὐτῶν τακτικῶς κατὰ πᾶσαν Κυριακὴν καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἣν καὶ διδάσκαλοι καὶ μαθηταὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐθεώρουν στενωτάτα συνδεδεμένην πρὸς τὴν σχολὴν³. Ἀλλὰ σήμερον ἡ Ἐκκλησία θεωρεῖται ξένη πρὸς τὴν σχολήν! Σήμερον δὲν θερμαίνει τὰ στήθη τῶν μαθητῶν ὁ ἅγιος ἐκεῖνος ἐνθουσιασμός καὶ ἡ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ἀγάπη! Ἀλλὰ πῶς ν' ἀγαπήσῃ ὁ μαθητὴς τὴν Ἐκκλησίαν ἀφοῦ δὲν βλέπει ἐκεῖ τὸν διδάσκαλον, δὲν βλέπει ἐκεῖ οὐδὲ αὐτὸν τὸν πατέρα; Βλέπει ὁμοῦς ἀμφοτέρους ἐν τοῖς καφενείοις, ἐν τοῖς ζυθοπωλείοις, ἐν ταῖς χορευτικαῖς ἐσπερίαις, ἐν τοῖς καφωδείοις, καὶ ταῦτα καὶ αὐτὸς ἀγαπᾷ καὶ εἰς αὐτὰ καὶ αὐτὸς φοιτᾷ καὶ συναΐζει, συναντῶμενος ἐκεῖ καὶ μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ μετὰ τοῦ διδασκάλου, καὶ ἐκ παίδων ἐθιζόμενος εἰς τὸ πίνειν, εἰς τὸ κυβιζειν καὶ εἰς τὸ ἀργολογεῖν! Πόσον, φεῦ, ἀπεμακρύνθημεν τῆς μεγάλῃς τῶν πατέρων ἡμῶν γενεᾶς καὶ τῶν μεγάλων αὐτῆς παραδόσεων! Μεταλλάξαντες δὲ καὶ βίον καὶ ἤθη, κινδυνεύομεν ν' ἀποβάλωμεν καὶ τὸ ἔσχατον γνώρισμα τοῦ ἀρχαίου ἔθνικοῦ ἡμῶν χαρακτήρος! Μικρὸν ἔτι καὶ δὲν θὰ ἀνευρίτχηται πλέον σχετικὸς τις μεταξὺ νάνων υἰῶν καὶ γιγάντων πατέρων!

A. Π.

3. Ἀληθῆ ἀνακούφισιν ἠθῶνθημεν ἐκ τῶν πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐξαγγελθέντων κατὰ τὴν πανηγυρικὴν τοῦ Ζηππεῖου τελετῆν περὶ μεταβολῆς τοῦ προγράμματος καὶ δὴ τῆς ἐλαφρύνσεως τοῦ φόρτου τῶν μαθημάτων. Αἱ περὶ τούτου σκέψεις καὶ ἀποφάσεις ἐλλέμπονται ἀπὸ ἰδρύματος οὐκ ὀλίγων ἴσως συντελέσαντος εἰς τὴν ραγδαίαν εἰσβολὴν τῆς θεωρητικῆς διδασκαλίας καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἐνοριακὰ δημοτικὰ ἡμῶν παρθενγωγεῖα, ὧν ἕνα καὶ ἐκεῖνο ὑπερακοντίσαντα, ἐπήρθησαν μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ μαθήματος τοῦ ρητορικοῦ λόγου, ἀποτελοῦσι κάλλιστον οἰωνὸν καὶ εἶθε νὰ χρησιμεύωσιν ὡς ἀφετηρία μὲν ριζικωτέρας ἐν αὐτῷ μεταβολῆς, ὡς σύνθημα δὲ γενικῆς διαρρυθμίσεως τοῦ μέχρι τοῦδε κρατήσαντος παρ' ἡμῖν ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος.

ΤΟ ΕΡΓΟΝ

ΤΟΥ ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΟΥ
ΡΩΣΣΙΚΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ

ΚΑΙ Η ΔΡΑΣΙΣ ΑΥΤΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟ 1896—97 ΕΤΟΣ

ὑπὸ Γ. Π. Βεγλερῆ*

Πρώτην θέσιν μεταξύ αὐτῶν κατέχει ἡ Βαγιάνη, ἐπὶ τῆς τοποθεσίας τῆς ὁποίας διεδραματίσθησαν ἐνδιαφέροντα γεγονότα διὰ τὴν Ἱστορίαν τῆς Βουλγαρίας· ἐνταῦθα ὑπῆρχον ὄχυράματα, ἴχνη τῶν ὁποίων διατηρήθησαν μέχρι τῆς σήμερον, κατὰ δὲ τὰ φαινόμενα ἐνταῦθα ὑπῆρξαν τὰ οἰκογενειακὰ κτήματα τῶν Ἀσκανῶν βασιλέων· παρὰ τῇ Βαγιάνῃ συνήρθησαν πολλάκις μάχαι· περὶ τὰ μέσα τοῦ παρόντος αἰῶνος ἐνταῦθα εὐρέθησαν πολλὰ σπουδαῖα ἀρχαῖα χειρόγραφα ὑπὸ τοῦ ρώσσου καθηγητοῦ Γρηγορόβιτς. Νῦν ἐκ πάντων τῶν ἀρχαίων μνημείων διασώζονται ἡ ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Νικολάου καὶ ἁγίου Παντελεήμονος καὶ λείψανα ὄχυρωμάτων παρὰ τῷ παρακειμένῳ ἀποκρήμῳ βράχῳ.

Ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ περιβάλλου τοῦ ναοῦ, ὅστις εἶναι ἔργον νέον, εἰσέρχεται τις εἰς τὸν ἀρχαῖον ναόν, ὅστις γέμει ἀρχαίων τοιχογραφιῶν τοῦ XIII αἰῶνος τῶν πλείστων ἀνακαινισθεισῶν κατὰ τὸν 16—17 αἰῶνα καὶ περιστρωσῶν τὰ θεύματα τοῦ ἁγίου Νικολάου. Ἐκκλησίαι ἀρχαῖαι τοῦ 13, 14 καὶ 15 αἰῶνος εὐρίσκονται πολλαχῶς ἐν Βουλγαρίᾳ, αἵτινες κατὰ τὸ ἤμισυ σχεδὸν μετεμορφώθησαν καὶ μετεποιήθησαν ἐκ τῶν ἐκαστοτε ἀνακαινίσεων αὐτῶν.

Ἐν τῇ Μονῇ τῆς Ρίλλης διεσώθη λίαν σπουδαῖον σλαβικὸν μνημεῖον ὅπερ εἶνε ὁ πύργος τοῦ καίσαρος Χρέλ, ὅστις καὶ ἀπέθανεν καὶ ἐτάφη ἐν τῇ μονῇ ταύτῃ τὸ 1393 φέρων τὸ μοναχικὸν σχῆμα καὶ τὸ ὄνομα Χαρίτων.

Εἰς ἀπόστασιν ὄρας ἐκ Στενμηάχου ἐν τῇ πρὸς τὴν Μονὴν τοῦ Μπατζκόβου ἀγούρη διασώζεται λείψanon ἀρχαίου φρουρίου ἀνεγερθεμένου ἐπὶ τοῦ κρημνώδους βουνοῦ· τὴν ἀρχαιότητα τοῦ φρουρίου τούτου ἐπιμαρτυρεῖ διασωθεῖσα ἐπ' αὐτοῦ ἐπιγραφή, ἣτις ὑπῆρχεν εἰσέτι κατὰ τὸ 1884 καὶ κατὰ τὸ 1887, νῦν δὲ κατεστράφη διὰ πελέκειος. Παρὰ τῷ ἐν λόγῳ φρουρίῳ διεσώθη ἀξιοσημεῖωτον μνημεῖον, ἧτοι λαμπρὸς ναὸς βυζαντινῆς τέχνης ὑπὸ τὸ ὄνομα Παναγία τοῦ Καλέ. Ὁ ναὸς οὗτος εἶναι ἐξωγραφημένος διὰ τοιχογραφιῶν, σώζεται δὲ ἐπιγραφή δι' ἧς καθίσταται γνωστὴ ἡ ἀνακαινίσις τοῦ ναοῦ τοῦ ἐπονομαζομένου

τῆς Θεοτόκου τῆς Πετριτσιονιτίσης· ἐπίσης σώζεται ἐξεικόνισις τοῦ μεγίστου Ἀπασίου.

Ἀρχαιολογικὰ μνημεῖα ἐν τοῖς μουσείοις.

ὑποτίθεται ὅτι τὰ Μουσεία ἐν Βουλγαρίᾳ προῖόντος τοῦ χρόνου ἀποθήσονται πλουσιώτατα· τὰ μουσεῖα νῦν τῆς Σοφίας καὶ τῆς Φιλιππουπόλεως ἔχουσι πλουσίαν συλλογὴν θρακικῶν μνημείων, ἐνθα ἰδίως ὑπάρχει πληθὺς ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν ὕλης ὀλως νέας ἐν τῇ ἐπιστήμῃ. Ἐπίσης ἐκτάκτως πλουσία τυγχάνει ἡ συλλογὴ τῶν τερακότων, ἧτοι ἡ ἀγγοειπλαστικὴ, ὡς καὶ ἡ τῶν χαλκίων εἰδώλων statuette, ἰδίως ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, παριστῶντων ἀρχαίους ἑλληνικοὺς τύπους ἀγνῆς ἑλληνικῆς καταγωγῆς· ὑπάρχει καὶ ἐν λίαν λεπτὸν χαλκινόν εἶδωλον statuette παριστῶν μαινάδα ὀρχουμένην· ἐκ πάντων τῶν ἀξιοσημεῖωτων τούτων μνημείων τὸ Ἰνστιτούτον ἔλαβεν πανομοιότυπα περὶ ὧν γενήσεται λόγος ἐν ταῖς συνεδριάσεσι αὐτοῦ.

Τύμβοι. Τὴν Βουλγαρίαν δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν τόπον Τύμβων ἕνεκα τῆς πληθύος αὐτῶν, ὡς μᾶλλον δὲ πλουσιώτατα μέρη τοιούτων εἶναι ἡ Νικόπολις, ἡ πεδιάς τοῦ Καζανλικίου καὶ τὰ περίξ τῆς Ζηγοράς ἰδίως ἡ ἀμειξίτη ὁδὸς ἡ ἐκ τῆς παλαιᾶς Ζαγοράς μέχρι Φιλιππουπόλεως διὰ τῆς Τσέρπάνης, καὶ ἐκ τῆς παλαιᾶς Ζαγοράς μέχρι τοῦ Ἀράπ-Μαχαλέ. Ἐκτακτος ὁμοίως πληθὺς τοιούτων εὐρίσκεται παρὰ τὸν ρύακα Τσάνλη ὡς καὶ ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Σοφίας, ἧτις κυριολεκτικῶς γέμει τοιούτων.

V.

Ἐκδρομὴ εἰς Παλαιστίνην.

Καίτοι πρὸς ἐκμάθησιν τῆς Ἱστορίας τῆς Παλαιστίνης ὑφίσταται ἐν Ρωσίᾳ σοβαρὸν καὶ κολοσιανὸν σωματεῖον ἐν τῷ προσώπῳ τῆς Αὐτοκρατορικῆς Παλαιστίνου ἐταιρίας, χάρις τῇ ὁποίᾳ πολλὰ ἀρχαιολογικὰ προβλήματα περὶ Παλαιστίνης ἀρκούντως διεσαφηνίσθησαν διὰ τῶν διανοητικῶν αὐτῆς ἔργων, οὐχ ἧττον τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει ρωσικὸν ἀρχαιολογικὸν Ἰνστιτούτον δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ μεριμᾷ περὶ Παλαιστίνης, ἧτις παρέχει μέγα ἐνδιαφέρον καὶ ὑπ' ἔποψιν τῶν χριστιανικῶν αὐτῆς ἀρχαιοτήτων καὶ τῆς λατρείας ἣν ἔχει πρὸς τὸν τόπον τοῦτον ὁ ρωσικὸς λαός. Ἐνεκα λοιπὸν τῶν λόγων τούτων, ὡς καὶ τοῦ ἔρωτος, ὅπως ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως λάβῃ γνώσιν τῶν νέων τοπογραφικῶν ζητημάτων τῶν παρουσιασθέντων τελευταίως συνεπεῖξ τῶν νέων ἐν Ἱερουσαλὴμ ἀνασκαφῶν, τὸ Ἰνστιτούτον ἐπεχείρησεν

ἐκδρομὴν ἐν Παλαιστίνῃ κατὰ τὸν Ὀκτώβριον καὶ Νοέμβριον τοῦ 1896 ἔτους.

Ἡ ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως γνῶσις τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ τῶν περὶ αὐτῆς μερῶν ὑπῆρξεν ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις ὠφέλιμος. Παρητηρήθη ὅτι ἡ ἱερὰ αὕτη πόλις κατέστη νῦν κέντρον ἀνταγωνισμοῦ καὶ πᾶλης, ἔνθα μετ' ἀκμαίου ζήλου ἀρχαιολογοῦσι Γάλλοι, Ἄγγλοι, Ἀμερικανοί, Ἡ ἀρχαιολογία ἐνταῦθα κατέστη μέσον πρὸςπραγματώσιν πολιτικῶν καὶ θρησκευτικῶν ἰδεῶν τῶν διαφόρων τούτων λαῶν. Ἐνεκα τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τούτου ἐν Ἱερουσαλήμ καὶ τῆς ζωηρᾶς ἐπιθυμίας πρὸς ἀπόκτησιν γαιῶν καὶ ἀρχαιοτήτων, ἤρξαντο πολλαχοῦ ἀνασκαφαὶ ἀποφέρουσαι σπουδαιότατα πορίσματα. Ἐκτὸς τούτου ἐν Ἱερουσαλήμ ὑπάρχει πλουσία πατριαρχικὴ βιβλιοθήκη ἐνθα ὑπάρχουσι λίαν σπουδαῖα ἑλληνικὰ χειρόγραφα, ἐν δὲ τῷ πατριαρχικῷ σκευοφυλάκιῳ τοῦ Παναγίου Τάφου φυλάσσονται ἀνεκτίμητοι θησαυροὶ ἐν εἴδει ἱερῶν κειμένων, βιβλίων, ὡς καὶ διάφορα ἕτερα ἀρχαῖα ἀντικείμενα.

Τέλος τὸ Ἰνστιτούτον κατώρθωσεν ἵνα ἐρευνήσῃ τὴν βιβλιοθήκην τοῦ ἀποθανόντος Ἀρχιμανδρίτου Ἀντωνίου, ἔνθα ἀποταμιεύεται συλλογὴ λίαν σπουδαίων καὶ πολιτικῶν ἀντικειμένων, τὸν λόγον δὲ ποιούμενοι περὶ τῶν νεωστὶ ἐν Ἱερουσαλήμ ἀρξαμένων ἀνασκαφῶν, ἀδύνατον ἵνα μὴ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν ἡμῶν ἐπὶ τῶν ρωσικῶν τοιούτων τῶν παρὰ τὸν Παναγιὸν Τάφον γενομένων, αἵτινες κέκτηνται μεγίστην ἀρχαιολογικὴν σημασίαν, ἀναφορικῶς τοῦ σπουδαίου ζητήματος τῆς δισκαρῆσεως τῆς τοπογραφίας τῶν ἁγίων τόπων, περὶ ὧν τὸ Ἰνστιτούτον ἰδιαιτέρως διεπραγματευθήσεται.

Αἱ πολλοὺ λόγου σπουδαῖα ἀνασκαφαὶ τοῦ κ. Μπλίσς καλῶς εἰσι γνωστὰ ἐκ τῆς λεπτομεροῦς αὐτῶν περιγραφῆς ἐν τῷ «Palestine exploration Fund». Περὶ τῶν γαλλικῶν ἀνασκαφῶν διεπραγματεύθη ἀρκούντως ὁ πατὴρ Λαγγράντσς ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ «St. Etienne et son Sanctuaire à Jerusalem, Paris 1894. Οἱ γάλλοι ἰδίως ἐγένοντο τελευταίως κἀτοχοὶ ἀρκετῆς ἐκτάσεως γῆς.

Ἐξ ὅλων τῶν ἀνασκαφῶν τὰ σπουδαιότερα εὐρήματα προσιῶνται μωσιαῖα καὶ πληθὺν ἐπιτυμβίων ἐπιγραφῶν.

Ἐπὶ πολλὸν εἰσέτι χρόνον ἡ πατριαρχικὴ βιβλιοθήκη καὶ τὸ σκευοφυλάκιον τοῦ Παναγίου Τάφου θέλει παρουσιάζει μεγίστην σπουδαιότητα, καθόσον ὡς ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ, οὕτω καὶ ἐν τῷ σκευοφυλάκιῳ φυλάσσονται ἀντικείμενα ἀρχαῖα μεγίστης ἀξίας καὶ σπουδαιότητος. Ἐνταῦθα, φρονίμως ποιούντες, οἱ ἐν Ἱερουσαλήμ κατὰ καιρὸν ἅγιοι πατέρες περισυνέλεξαν πάσας τὰς ἐξ ὅλων τῶν μονῶν τῆς Παλαιστίνης Ἀρχαιότητας.

Ὡς γνωστὸν τυγχάνει, κατὰλογος τῆς Πατριαρχικῆς ταύτης βιβλιοθήκης τοῦ Παναγίου Τάφου τῆ

ἀρωγῆ καὶ πρωτοβουλίᾳ ἀπ' ἐνὸς τοῦ ρέκτου καὶ γεραροῦ πατριαρχοῦ πρ. Ἱεροσολύμων κ. Νικοδήμου δαπάνῃ δ' ἀπ' ἐτέρου τῆς Αὐτ. Παλαιστινείου ἐταιρείας συνετέχθη καὶ ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Δόκτορος Παπαδοπούλου Κεραμέως, ὅστις ἐπὶ 15τίαν ὄλην ἐργάσθη δι' αὐτῶν κόπων καὶ μόχθων ὅπως φέρῃ εἰς πέρας τὸ κολλοσιαῖον τοῦτο ἔργον καὶ φανῆ ἀντάξιως εἰς τὸν φιλολογικὸν κόσμον τῆς φήμης ἐκείνης ἦν δικαίως παρ' αὐτῷ ἀπὸ 25τίας ἤδη κέκτῃται πάντες πιστεύομεν καὶ προσδοκῶμεν ὅτι ἡ φιλόμουτος Παλ. ἐταιρεία συνεχίσει τὸ ἔργον αὐτῆς ἐκδίδουσα τὴν ὕλην ἐκείνην. ἦν περισυνέλεξεν καὶ ἀπεταμίευσεν ὁ σοφὸς οὗτος μύστης τῆς ἀρχαιολογίας.

Τὸ Ἰνστιτούτον ἐπέστησεν ἰδίως τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἐπὶ τῶν μικρογραφικῶν τῶν χειρογράφων καὶ πολλὰς τοιαύτας ἐρωτογράφησεν. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν συλλογὴν ἱστορικῆς ὕλης, νέαν ἀνεῦρεν καὶ ἀπεκόμισε τοιαύτην ἀφορῶσαν τὴν Ἱστορίαν τῆς Τραπεζοῦντος.

Τὸ σκευοφυλάκιον τοῦ Παναγίου Τάφου σχεδὸν ἄδύτον διὰ τὸ κοινόν, εἶναι ὡς εἶπομεν, πλουσιώτατον ὑπ' ἐποψιν ἀρχαιολογικῶν μνημείων. Ἡ Α. Ἐξ. ὁ Διευθυντὴς τοῦ Ἰνστιτούτου κ. Θ. Οὐσπένσκις τῆ ἀρωγῆ τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Φωτίου Περόγλου ὡς καὶ τοῦ ἐπιτρόπου τοῦ Παναγίου Τάφου Ἀρχιμανδρίτου Εὐθυμίου ἠδυνήθη ἵνα ἐγκύψῃ εἰς τὴν ἐξετασίν τινων ἐν αὐτῷ διεφυλακισσομένων ἀντικειμένων καὶ φωτογραφῆσῃ μάλιστα ταῦτα.

Ἐκ τούτων τὰ μᾶλλον ἀξιοσημείωτα εἰσὶ:

1) Τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ δικτάτορος Βόριδος Γαδωνῶν χρυσήλατον, φέρον ἐπιγραφὴν ἑλληνιστί καὶ ρωσιστί ἐπὶ τοῦ ἐπιχρῶστου αὐτοῦ καλύματος καὶ ἔτος 7104 (1596) ὡς καὶ δύο ἐν τέλει ἐπιγράμματα ἑλληνιστί:

Μέθωρ μέγιστος πάσης χθορὸς Ρωσίας

Τεῦχε τὸ παρὸν χρυσιήλατον πυκτιον

Ἔπασεν δ' αὐτὸ ἐν τῷ σεπτῷ ἡρίῳ

Χριστοῦ ἀνακτος καὶ γῆς ἀπάντων πάσης,

Παροῦσιος κέκληται ὁδε βασιλεὺς.

Ἦκιστος αὐτὸς ἀπάντων ἀρητήρων

Θεοφάνης εἰληφα κείνου χειρῶν ἐκ

Οἶλας δὲ ἰθὺρε Αἰ. λίας τῆμος

Θεοτο Σωφρόνιος τῆς ἐκκλησίας

πέμπτου δ' ἔτος ἐπ. λετο θεογορίας

χι. λιστὸν δὲ καὶ ἐξ ἑκατοτάδες

ἐν τῷδε ἡνέχθη τῷ τόπῳ.

[ἔπεται συνέχεια]

ΑΙ ΗΘΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΟΣ ΕΝ ΑΝΤΙΠΑΡΑΘΕΣΕΙ ΠΡΟΣ ΤΑΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑΣ

Ἡ Πλατωνικὴ ἠθικὴ, ὅπως ἐν γένει σύνολος ἢ φιλοσοφικὴ τῶν ἐλλήνων ἠθικὴ, ἔχει τοῦτο τὸ ἰδιάζον γνώρισμα, ὅτι κινεῖται κατ' οὐσίαν ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ κοινοῦ ἠθικοῦ φρονήματος· ἐπεξεργαζομένη τὰς περὶ ἠθικότητος δόξας καὶ προϋποθέσεις τοῦ ἐλληνικοῦ κοινοῦ καὶ ἀρισταμένη τῆς δημόδους ἠθικῆς μόνον ὡς καὶ τῆς θεωρικῆς τῶν ἠθικῶν ἀρχῶν διαμορφώσεως καὶ τῆς συστηματικῆς αὐτῶν συμπήξεως, αἱ δὲ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ φιλοσοφικῇ ἠθικῇ ἀντιθέσεις ἀναφέρονται ἢ εἰς τὸν διάφορον προσδιορισμὸν τῶν ἐκ τῆς κοινῆς ἠθικῆς παραλαμβανόμενων ἀρχῶν ἢ εἰς δευτερεύοντα ὅλως ζητήματα. Τὸ ὕψιστον τῶ ὄντι τέλος τοῦ ἀνθρώπινου βίου ἐν τῇ κλασικῇ ἀρχαίᾳ οὐδὲν ἄλλο ἦτο κατὰ τὸ φρόνημα τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ ἢ ἡ ἀπόλαυσις τῶν παρὰ τῆς φύσεως καὶ τῆς πολιτείας χρησιμοποιούμενων ἀγαθῶν, ἅτινα ὑπελαμβάνοντο ἱκανοποιούντα παντάπαστι τὴν ἔμφυτον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τῆς εὐδαιμονίας δίψαν· Ἐλιπον τότε αἱ μεταξὺ ὕλης καὶ πνεύματος καὶ αἱ ἄλλαι σημεριναὶ ἀντιθέσεις, τὸ δὲ θυμικόν τοῦ ἀνθρώπου τρεφόμενον καὶ ζωογονούμενον ὑπὸ τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου, τῆς ἀληθοῦς τῶν χαρίτων πηγῆς, δὲν ἦτο τι ἀτταθὲς καὶ ἀνήσυχον ὡς τὸ ἡμέτερον σήμερον, τὸ ἀπκαθλυθὲν ὑπὸ τῶν ἀπολαύσεων τοῦ τεχνητοῦ βίου καὶ ὑπὸ τῆς πολυτελείας καὶ ἐπὶ πολλὰ καὶ ποικίλα τοῦ νεωτέρου νεύματος ἀστάτου φορᾶς. Ἀλλὰ μὴν τὴν εὐδαιμονίαν ὡς ὕψιστον τοῦ πράττειν τέλος εἰ καὶ διαφέροντες ἐν τῷ ἀκρίβειστέρῳ προσδιορισμῷ τοῦ περιεχομένου αὐτῆς τιθέασιν ὁμοθύμως καὶ οἱ ἄλλοι μὲν ἀρχαῖοι φιλόσοφοι ἀπὸ Ἡρακλείτου, τοῦ τιθέντος τὸ τέλος τοῦ βίου ἐν τῇ εὐαρεσθήσει τῇ προερχομένη ἐκ τῆς ἀροσιώσεως εἰς τὸν κοινὸν λόγον μέχρι τῶν Στωικῶν τῶν ἀξιούντων ὅτι αὐτάρκης εὐδαιμονία πηγὴ εἶναι μόνον ἢ ἀρετῇ, ἰδίᾳ δὲ καὶ κυρίως ὁ Πλάτων διαλαμβάνων περὶ αὐτῆς πληρέστερον ἅμα καὶ ἐπισημονέστερον, ὥστε ἐκ ταύτης ὁρμώμενός τις δύναται νὰ παρακολουθήσῃ ἀδιάπτως σύνολον τὴν Πλατωνικὴν ἠθικὴν, ὡς φέρεται κατεσπαρμένη ἐν τοῖς διαφόροις διαλόγοις· φέρε λοιπὸν καὶ ἡμεῖς ἐντεῦθεν ὁρμώμενοι συνοψίσωμεν ἐν ὀλίγοις τὰς ἀρχὰς τῆς Πλατωνικῆς ἠθικῆς.

Ἐν πρώτοις ὅτι ὕψιστον τοῦ βίου τέρμα εἶναι ἡ εὐδαιμονία, ἢ μακαρία δηλαδὴ ἐκείνη κατάστα-

σις, καθ' ἣν αἱ μὲν ἀνθρώπινα δυνάμεις λαβούσαι πᾶσαν τὴν ποθητὴν αὐτῶν ἀνάπτυξιν καὶ τελείωσιν, διατελοῦσιν ἐν ἀρμονίᾳ καὶ συμμετρίᾳ, τὰ δὲ ἔξωθεν ἀγαθὰ συνεπικουροῦσιν εἰς τοῦτο ἀφροντα πᾶν τὸ δεσμεῖν τὴν ἐλευθέραν τοῦ ἀνθρώπου κίνησιν καὶ προάγοντα τὴν ζωὴν αὐτοῦ, εἶναι τόσον μυριάλεκτον παρὰ Πλάτωνι καὶ γνωστὸν εἰς πάντα, ὥστε εἶναι περιττὸν νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα τὰ περὶ τούτου χωρία. Ἀρκούμεθα παραπέμποντες μόνον εἰς τὸ ἐν Συμποσίῳ 205 Α', ἐνθα λέγεται ὅτι πάντες μὲν οἱ ἀνθρώποι ἐρῶσι τῶν ἀγαθῶν ὁ δὲ ἔρως αὐτῶν οὗτος οὐδένα ἄλλον λόγον ἔχει ἢ ὅπως διὰ τῆς κτήσεως τούτων γείνωσιν εὐδαίμονες (πρὸς βλ. καὶ Εὐθυδ. 83 Ε) καὶ προστιθέντες ὅτι πᾶς ὁ ἐγκύψας εἰς τὴν μελέτην τῶν Πλατωνικῶν ἔργων θὰ διεῖδε βεβαίως, ὅτι σύνολος ἡ Πλατωνικὴ φιλοσοφία κατατείνει οὐχὶ τοσοῦτον εἰς τὴν θεωρητικὴν τῶν προβλημάτων τοῦ παντός ἐξήγησιν, ὅσῳ μᾶλλον εἰς τὴν ὕψωσιν τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος πρὸς τὰ ὕψιστα τοῦ γινώσκειν ἀντικείμενα, τὰς ἰδέας· ὅτι δὲ ἡ τοιαύτη ἐξύψωσις συνοδεύεται ὑπὸ ἀμυθῆτου ἀπὸ τοῦ κάλλους τῶν ἰδεῶν τῆς ἡδονῆς, μόλις εἶναι ἀνάγκη καὶ νὰ εἴπωμεν, ἀπ' οὗ ἐν γένει «οὐδεὶς ἂν ἐκῶν ἐθέλοι πειθεσθαι πράττειν τοῦτο ὅτῳ μὴ τὸ χαίρειν τοῦ λυπεῖσθαι πλέον ἔπεται» (Νομ. 663 Α. Β.) Καίτοι δὲ πολυειδῶς καταπολεμῶν τὰς τῶν σοφιστῶν δόξας ἀξιούντων ὅτι ἡ στιγμιαία καὶ ἀπὸ τοῦ παραχρῆμα τερπνοῦ ἡδονῆς εἶναι τὸ τοῦ βίου τέλος καὶ συνιστῶντων τὴν ἀρετὴν χάριν «τῶν προσγιγνομένων καὶ ἀπογιγνομένων ἐξ αὐτῆς» (Φαιδ. 69 Β.) ἀποφαίνεται ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶναι τι φέρον αἴκοθεν ἠθικὴν ἀξίαν, οὐ μόνον δὲ τῶν ἐξωτερικῶν ἀγαθῶν ἀπροσδεής, ἀλλὰ καὶ ἐν κακοδαιμονίᾳ καὶ ἐξωτερικῇ ἀθλιότητι ἤμιστα ἐκπίπτει τοῦ μεγαλείου αὐτῆς, ἐν γένει ὅμως ἔχεται τῆς ἰδέας, ὅτι ἡ ἀρετὴ προάγουσα πάντοτε τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου ἐγγενᾶ ἄρρητον ἡδονὴν ἐκ τῆς ἀπολύτου αὐτῆς ἀξίας ἀπορρέουσιν (Πολιτ. 361 Α'), εἴτε δὲ φαίνεται εὐδαιμονῶν ὁ ἄδικος, ἢ τοιαύτη εὐδαιμονία καὶ ἐν τῷ παρόντι βίῳ ἤμιστα παραμένει μέχρι τέλους. (πρὸς βλ. τὸ κακὸν παρὰ τμήμα Β' σελ. 64). Ἀλλὰ πῶς τότε εἶναι δυνατὴ ἡ ἀπόλαυσις τῆς τοιαύτης εὐδαιμονίας εἰς τὴν κατατείνουσι σύνολοι αἱ ἐνέργειαι τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐν ἣ τελειοῦται ἠθικῶς ὁ ἀνθρώπος; Τούτου ἡ λύσις ἀπητχόλησεν ἱκανῶς τὸν Πλάτωνα, ὅτι δὲ περὶ αὐτοῦ ἐφιλοσόφησε συνέχεται ἀμέσως πρὸς τὰς μεταφυσικὰς αὐτοῦ δόξας, ἢ δὲ περὶ ἰδεῶν αὐτοῦ θεωρίᾳ διανοιξάσα αὐτῷ νέαν τῶν ἠθικῶν ἀρχῶν ἀπόψιν παρέσχεν αὐτῷ τὸ ἔδαφος πρὸς

ἀσφαλεστέραν καθίδρυσιν τοῦ τέλους τοῦ ἀνθρώπου. Λέγομεν διανοίξασα νέαν τῶν ἠθικῶν ἀρχῶν ἀποψιν, διότι οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι, ἂν εἰς δημιουργίαν τῶν ἰδεῶν ἔφερον τὸν Πλάτωνα γνωσιολογικοὶ λόγοι, ἢ ἔφεσις δὴλα δὴ μονίμου γνώσεως ἐδρασιουμένης ἐπὶ ἀντικειμενικῷ περιεχομένῳ, ἢ τῶν ἰδεῶν κατὰ τάξιν καθ' ἣν ὑπάτη μὲν εἶνε ἡ ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ, παρ' αὐτῆς δὲ ἔγρουσι τὸ εἶναι καὶ αἱ ἄλλαι ἰδέαι καὶ τὰ πάντα οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ἡ ἠθικὴ ἀνάρσις τῶν διαλεκτικῶν αὐτοῦ προϊόντων ὡς θαυμασίως εἰκονίζεται τοῦτο ἐν τῇ μεγαλοπρεπεῖ περὶ ἀγαθοῦ ἐν τῇ Πολιτείᾳ εἰκόνι. Ὅπως, λέγεται ἐν αὐτῇ, ἐν τῷ ὁρατῷ κόσμῳ οὔτε μόνη ἢ ὄψις οὔτε μόνα τὰ ἀντικείμενα εἶνε τὰ συναποτελοῦντα τὴν ὄρασιν ἀλλὰ ἀπαιτεῖται καὶ ὁ δημιουργὸς τοῦ φωτός ὁ παρέχων τῷ ὀφθαλμῷ τὴν τοῦ ὄρθῃ αἴσθησιν καὶ τοῖς ἀντικειμένοις τὸ ὁραθῆαι, οὕτω καὶ ἐν τῇ ἐξαισίᾳ τῶν ἰδεῶν σφαῖρα, τῇ ὑπεράνω τῶν αἰεὶ μεταβαλλομένων καὶ ρεόντων τοῦ κόσμου τούτου πραγμάτων, ἡ ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ εἶνε ἡ παρέχουσα οὐ μόνον τὸ γινώσκεισθαι τοῖς αἰεὶ οὔτι καὶ τῷ γινώσκοντι τὴν δύναμιν τοῦ γινώσκειν καὶ δημιουργοῦσα οὕτω ἀληθειαν καὶ ἐπιστήμην, ἀλλ' ὅπως ὁ ἥλιος τρέφει καὶ αὐξάνει τὰ φυτὰ, οὕτω καὶ τὸ εἶναι καὶ τὴν οὐσίαν παρέχει τοῖς οὔσι τὸ ὑπερούσιον ἀγαθόν. Καθόσον δὲ αἱ ζωογόνοι αὐταὶ τοῦ ἡλίου τῶν ἰδεῶν ἀκτίνες ἀμυδρῶς ἐξικινούνται ἐν τῷ γιγνομένῳ κόσμῳ εἶνε πρόδηλον ὅτι καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐπιλαμβανόμενη τῆς γνώσεως τούτου «δοξάζει τε καὶ ἀμβλυώττει ἄνω καὶ κάτω τὰς δόξας μεταβάλλουσα καὶ ἔοικεν αὐτὴν οὐκ ἔχοντι». (Πολιτ. 507—508 E.) Οὕτως ἔχει ἐν συνόψει ἡ περιλάλητος περὶ ἀγαθοῦ εἰκὼν δι' ἣς ὁ Πλάτων ἀφιπτάμενος τῶν ἡμετέρων περὶ ἠθικῆς δόξων καθίδρύει τὴν ἠθικὴν ἐπὶ τῆς μεταφυσικῆς περιβάλλον αὐτὴν ὄντολογικὸν χαρακτήρα. Ἄλλ' ὅτι ὁ φιλόσοφος δὲν ἦτο δυνατόν νὰ κατακλεισθῇ ἐντὸς τῆς ἀκάρπου ταύτης ἠθικῆς ὄντολογίας κατανοεῖ πᾶς τις ἀναλογιζόμενος μόνον τὸν οὐσιώδη σκοπὸν πάσης μεταφυσικῆς θεωρίας. Ἐὰν δὴλα δὴ τὸ τέλος πάσης μεταφυσικῆς οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ἐξηγησις τῶν ἀντιφάσεων τοῦ κόσμου τούτου, αἵτινες τοσοῦτῳ μᾶλλον ἦσαν δυσκοινομήτοι εἰς τὸν Πλάτωνα, ὅσῳ οὗτος δημιουργήσας φιλοσοφίαν, μόνον τοῦ τελείου εἶναι ἠδύναται νὰ ἐξηγητήσῃ προφανῶς πᾶθεν ἢ ἀτελεῖς τοῦ γιγνομένου κόσμου κατασκευὴ καὶ ἐν γένει ἢ γένεσις, εἶνε εὐνόητον ὅτι ὁ φιλόσοφος ἐξηγούμενος τὸ γίγνεσθαι ἐκ τοῦ εἶναι κατ' ἀνάγκην θὰ περιέβαλε τὴν ὑψίστην ἰδέαν, τὸ ἀγαθὸν καὶ μορφήν θρησκευτικὴν, οὕτω δὲ ὁ δη-

μιουργὸς θεός, ὅτι, ἀποβλέπων πρὸς τὰς ἰδέας ὡς εἰς πρότυπα διακοσμεῖ τὴν ἀνθισταμένην ὄλην εἰς ἀποτελεσιν τοῦ ἑναρμονίου τούτου κόσμου, οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ἡ ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ περιβεβλημένη θρησκευτικὴν περιβολὴν καὶ πλήρης πασῶν τῶν ἀντιφάσεων ὅσαι προέρχονται ἀπὸ τῆς τοιαύτης συγχύσεως ὄντολογικῶν ἰδεῶν μετὰ αἰτημάτων τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος.

Προετάξαμεν τὰς παρατηρήσεις ταύτας ὅπως καταδείξωμεν πῶς ποτε πληροῦνται οἱ ἀνθρώπινοι πρὸς εὐδαιμονίαν πόθοι, κατανοηθῆ δὲ καὶ ἐν γένει ἢ κατὰ Πλάτωνα οὐτίκα τοῦ ἠθικοῦ καὶ ἑναρέτου βίου, ἐν ᾧ δὴ καὶ συνίσταται ἡ εὐδαιμονία. Τῷ ὄντι ἐὰν τὸ τέλος τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἢ μετὰ τοῦ Θεοῦ ὁμοίωσις καὶ τὸ θεῖον τὸ ὑψιστον τοῦ ἀνθρώπινου βίου παράδειγμα, ὅπως πολλάκις διεκήρυξεν ὁ Πλάτων (Θεαιτ. 186 A), αἱ ἐκφράσεις αὗται ἐὰν δὲν εἶναι δεδανεισμένοι ἀπλῶς ἀπὸ τῆς κοινῆς συνειδήσεως οὐδὲν ἄλλο δύναται νὰ σημαίνωσιν ἐν τῇ Πλατωνικῇ ἠθικῇ ἢ τὰ ἐξῆς. Ὅπως ὁ δημιουργὸς ὑπὸ ἀγαθότητος κινούμενος ἀπεργάζεται τὴν τοῦ ἀρίστου ἰδέαν ἐν τοῖς οὔσιν, ἀποφαίνω, τὰ πάντα ἀρίστας κατὰ τὸ δυνατόν εἰκόνας τοῦ μονίμου καὶ αἰεὶ ὄντος, οὕτω καὶ ὁ ἄνθρωπος δέον τὸ ἔργον τοῦ δημιουργοῦ ἀπομιμούμενος νὰ τελῇ ἐν μικρῷ ὅ,τι ὁ δημιουργὸς ἐν μεγάλῳ ἀποβλέπων πρὸς τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέαν καὶ ταύτην ὑποτιθεὶς μὲν βᾶτιν συνόλου αὐτοῦ τοῦ βίου, ἐν γένει δὲ διαμορφῶν τὸν ἑαυτοῦ βίον εἰς καλλίμορφον τῶν αἰώνων καὶ αἰεὶ κατὰ ταῦτα ὄντων ἀπεικασμα. Ἐὰν δὲ ἀφ' ἐτέρου ἀλλαγῇ ὁ φιλόσοφος τέλος τοῦ βίου τίθησι «τὴν μετὰ τοῦ θεοῦ καὶ καθαρῶ καὶ μονοειδοῦς συνουσίαν», (Εὐθύδ. 83 E) παραινῶν μυριολέκτως ὅπως αἰρέμενός τις ὑπὲρ τὰ ταπεινά καὶ χαμαιζήλα ταῦτα ἀπτηται τῆς οὐσίας τῆς ἀληθείας, πλησιάζων καὶ μινύμενος τῷ ὄντως ὄντι (Πολ. 6, 490 B) καὶ περιάγων τὴν ψυχὴν εἰς ἀληθινήν τοῦ ὄντως ὄντος ἐπάροδον (Πολ. 521 C), ἢ ὅπως δὴποτε ἄλλως δύναται νὰ ὀραμαθῆ ἢ κοινωνία τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὰς ἰδέας, ταῦτα πάντα διακφέρουσι τῆς ἀνωτέρω θρησκευτικῆς ἠθικῆς μόνον ὡς ἐκ τῆς ὄντολογικῆς αὐτῶν περιβολῆς. Ὁ κόσμος δὴλα δὴ τῶν ἰδεῶν εἶναι ἡ πηγὴ πάσης τελειότητος καὶ εὐφροσύνης, ἄρα καὶ ὁ ἄνθρωπος κοινωνῶν αὐτῷ ἀπεικάζει μὲν ἐν αὐτῷ τοὺς ὑπερλάμπρους ἐκείνων χαρκτηῖρας, γεύεται δὲ ἀρρήτου καὶ ἀκηράτου ἡδονῆς. Τὸ πέρας καὶ τὸ ἀπειρον ὁμοίως κατὰ τὴν ὑπέρτατον μαθηματικὴν τῶν ἰδεῶν διαμορφῶσιν εἶνε τὰ συστατικά τῶν τοῦ κόσμου τούτου φαινομένων, τὸ μὲν πέρας ἐκ τῶν

ιδεῶν ἐκπορευόμενον, τὸ δὲ ἄπειρον ἐκ τῆς ἀνειδέου ὕλης, καθ' ὅσον δὲ τὸ ἕτερον ἐπικρατεῖ, τὰ κοσμικὰ φαινόμενα εἶνε ἡ ἔμμετρα ἢ ἄμμετρα καὶ ἄκοσμα, εἰ καὶ ἐν γένει ἢ τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέα, ἢ τῆς μίξεως τούτων καὶ τῆς γενέσεως αἰτία, ἐξαιρουμένου τὰ πλεῖστα σύμμετρα κατὰ τὸ δυνατόν (Φιλ. 27 β). "Ὅ,τι λοιπὸν τελεῖ τὸ ἀγαθὸν ἐν μεγάλῳ, τελεῖ ὁ ἄνθρωπος ἐν μικρῷ κοινωνῶν μετ' αὐτοῦ καὶ λεληθότως μετὰ τῶν εἰς ἐκυτόν τὸν κόσμον καὶ τὸ μέτρον μεταποιῶν δὲ τὸν ἐκυτόν βίον πρὸς τὴν ἔμμετρον ἐκείνην φύσιν, τὴν μόνην τῶν χρίτων πηγῆν. Οὕτω δὲ παρίστητι τὴν μετὰ τῶν ιδεῶν συνουσίαν τὸ πολυειδῶς παρεξηγηθὲν τοῦ Φιλῆδου χωρίον 66 A-C προσδιορίζον τὸν κύκλον τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας, ἐφ' ὅσον μορφοῦται πρὸς τὴν στάθμην τοῦ ἀγαθοῦ. Τὸ πρῶτιστον τοῦ ἀνθρώπου κτῆμα, λέγεται ἐν τούτῳ, εἶνε τὸ «περὶ μέτρον καὶ καιρίον» ὃ ἐστὶ τὸ κοινωνεῖν καὶ συνεῖναι τῇ ἀίδιῳ φύσει, ταῖς ιδέαις, κατὰ δεύτερον δὲ λόγον ἔρχονται τὸ σύμμετρον, καλὸν καὶ τέλειον καὶ ἱκανόν, ἧτοι ἡ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου ἀπεικατὰ τῶν ιδεῶν ἐν τῇ πραγματικότητι, ἢ ἐνάρετος μόρφωσις αὐτοῦ, ἐφεξῆς δὲ ἐν κατιούτῃ σειρά ὁ νοῦς καὶ ἡ φρόνησις, αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστήμαι καὶ ὕσταται πάντων αἱ ἄλυποι ἡδοκαί, αἱ ταῖς αἰτήθησιν ἐπόμεναι. Ἡ πηγὴ λοιπὸν τῆς εὐδαιμονίας καὶ ἡ οὐσία τῆς ἠθικότητος κατὰ ταῦτα κεῖται ἐν τῇ ὁμοιώσει πρὸς τὸν Θεὸν ἢ τῇ μετὰ τοῦ ιδεώδους κόσμου συνουσίᾳ τὸ δὲ τοιοῦτον τῆς Πλατωνικῆς ἠθικῆς πνεῦμα διήκον διὰ πάντων τῶν Πλατωνικῶν διαλόγων, εἶνε γνήσιος καὶ ἀναντίρρητος καρπὸς τῶν θεμελιωδῶν τοῦ Πλάτωνος ἀρχῶν. Λέγομεν διὰ πάντων τῶν Πλατωνικῶν διαλόγων, διότι εἰ καὶ τινες ἐν τῷ Φιλῆδῳ περὶ σώματος πληροῦντος τὴν ψυχὴν ἐπιθυμιῶν καὶ παθῶν λεγομένων (Φαιδ. 65 C ἐξ.) ὀρμώμενοι ἠξίωσαν ὅτι διπλῆ τις παρατηρεῖται φράξ ἐν τῇ Πλατωνικῇ ἠθικῇ, ἢ μὲν αἰσιόδοξος καὶ σύμφωνος πάντη πρὸς τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα, ἢ δὲ ὅ,τι ἀπαισιόδοξος καὶ ἀρνητικὸν τὰς Ἀνατολικὰς ψυχῆς καὶ σώματος ἀντιθέσεις ἀναμιανθηκὸν καὶ τὰς θεουργίας τοῦ Μεσαιῶνος τάσεις παρασκευάζον, καθ' ἃς πολλοὶ περιφροσύντες τὸν κόσμον τοῦτον καὶ βλαπτοῦντες τὴν σάρκα, ἀνέμενον ἐναγωνίως τὴν ἀπόλυτον ἐκ τῶν δεσμῶν τῆς ζωῆς ταύτης, οὔτε ἀνχυρισθήτητα ὅμως, οὔτε πιθανὰ εἶπον. Ἐάν ἐν τῇ κλίνῃ τοῦ ἐκπνεόντος Σωκράτους ὁ ἀληθὴς τῆς ψυχῆς κληρὸς τίθεται ἢ πέραν τοῦ τάφου ζωῆ, ἐξονειδίζονται δὲ αἱ ἀθλιότητες τοῦ τῆδε κόσμου καὶ τὸ σῶμα καλεῖται δεσμοπότηριον τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ ἀληθοῦς τοῦ

ἀνθρώπου τέλος ἀποτρέπον, πᾶς ὁ ἀπρόληπτος ἀναγνώστης οὐδὲν ἄλλο διαβλέπει ἐν τούτοις ἢ ὅτι ἡ συμπράξεις τῶν δύο κόσμων, ἐνὸς τελείου καὶ ἐνὸς ἀτελοῦς, ἧς ἔχεται ὁ φιλόσοφος, ὠφείλει νὰ ἄγῃ αὐτὸν ἐν τῷ πλήρει μελαγχολίας διαλόγῳ τούτῳ, εἰς ἐξύμνησιν μὲν ἐκείνου, εἰς ἐξονειδίσιν δὲ τούτου. Ἴσως δὲ καὶ πολυειδῆς κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἐν Ἀθήναις κατὰπτωσις ἐν τε τῷ πολιτικῷ καὶ ἠθικῷ βίῳ καὶ ἢ ἄλλη τῶν ματαιοτήτων τοῦ κόσμου πείρα τοῦ φιλοσόφου τούτου, ἐξεγείροντα ἐπὶ μᾶλλον τὴν ἐπιθυμίαν κρείττονος μέλλοντος ἦγον ἐνίοτε τὸν φιλόσοφον νὰ ἄρῃ τὰ ὅμματα ἀπὸ τῶν ἀθλιότητων τοῦ κόσμου τούτου πρὸς τὰ αἰώνια τοῦ ἀληθοῦς καὶ καλοῦ πρότυπα ὅτι ὅμως συνιστᾶς κατὰ τὸν λόγον τοῦτον τὴν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου φυγὴν ἠθέλε μόνον νὰ εἶπῃ ὅτι, ὁ ἐνταῦθα βίος ἐκθάλλον μόνον τὸν πρὸς τὰ ἐκεῖ ἔρωτα δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς προσωρινὸς σταθμὸς ἐν τῇ ὄντως ἂν ἀνοδίῳ, ἧκιστα δὲ ἐνόει νὰ συστήσῃ ἠθικὴν τινα ἀπραγμοσύνην καὶ ἀπὸ τῶν ἐγκοσμίων ἐποχῆν εἶνε τόσον προφανές, ὥστε καὶ ἂν ἔλιπον πάντα ἐκεῖνα τὰ χωρὶς περὶ ἐναρμονίου τῶν ψυχικῶν δυνάμεων ἀναπτύξεως· περὶ τοῦ ὅτι βίος ἄνευ ἡδονῆς εἶνε τι ἀτύτατον (Φιλ. 21 D. 60. E. 60), καὶ περὶ τοῦ τῆδε κάλλους ὡς ὑπομνήματος τοῦ ἀληθοῦς κάλλους (Φαιδ. 250. A), πάλιν εὐκόλως θὰ ἐνόει τις τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν καὶ σημασίαν τῆς τοῦ Φιλῆδου ἠθικῆς.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΣ

καθηγητὴς ἐν τῷ γυμνασίῳ Βενιέρῳ

Τέλειος τῆς θείας λειτουργίας ἑλληνιστὴ ἐν Σιμπήροσ τῆς Ρωσσίας.

Τὸ ἔθιμον τοῦ τελείν ἀπχῆς τοῦ ἔτους ἐν μιᾷ τῶν μετὰ τὸ Πάσχα Κυριακῶν ἀπασαν τὴν θεῖαν λειτουργίαν ἐν γλώσσῃ ἑλληνικῇ χρονολογεῖται ἐν Ρωσίᾳ ἀπὸ ἐτῶν, εἰσῆχθη δὲ καὶ τηρεῖται κυρίως ἐν ταῖς θεολογικαῖς ἀκαδημαῖαις καὶ τοῖς σεμιναρίοις, χρησιμεῖον τοῦτο μὲν εἰς ἐνδειξιν τῆς πρὸς τὴν Μητέρα Ἐκκλησίαν κοινωνίας καὶ ἀγάπης, τοῦτο δὲ καὶ εἰς πρακτικὴν ἐξάσκησιν τῶν ἱεροσπουδαστῶν ἐν τῇ γλώσσῃ, ἣν ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν διδάσκονται. Πρῶτος εἰσηγητὴς τῆς καλλίστης ταύτης συνηθείας κατὰ τὰς Ἐκκλ. Εἰδήσεις τῆς Πετροπόλεως ἐγένετο ὁ αἰδιμος Φιλῆρετος ὁ Τσερνιγόβου, ὅτε ἀρχιμανθρίτης ἔτι ὢν ἐπρυτάνευε τῆς Ἀκαδημαίας τῆς Μόσχας. Ἐπὶ τῆς πρυτανείας αὐτοῦ ἢ εἰρημὲνη ἀκαδημία ἐτέλεσε τὴν θεῖαν λειτουργίαν ἑλληνιστὴ δὶς, κατὰ τὰ ἔτη 1840 καὶ 1841. Ἀποχωρήσαντος ὅμως τοῦ Φιλῆρετου τῆς διοικήσεως τῆς ἀκαδη-

μίας κατά τὸ ἔτος 1841, ἔπαυσε καὶ ἡ μόλις ἀρξαμένη καὶ οὐπω παρωθεῖσα συνήθεια αὕτη. ἐπανελήθη δὲ μετὰ εἰκοσαετίαν καὶ πλέον, κατὰ τὸ 1863, ὅτε τὴν πρυτανείαν ἀνέλαθεν ὁ πρωθιερεὺς Α. Γόρσκης, ἄκρος φίλος τοῦ Φιλαρέτου καὶ ἐκ τῶν κρατίστων καὶ αὐτὸς ρώσσω θεολόγῳ. Ἐπ' αὐτοῦ, καθὼς καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἀρχιμυνηδρίτου Μιχαήλ καὶ πρωθιερέως Σ. Σμυρνῶρ, δὲν παρήλθεν ἔτος χωρὶς ἡ Ἀκαδημία τῆς Μόσχης νὰ τελέσῃ τὴν θείαν λειτουργίαν πανηγυρικῶς ἐν γλώσσῃ ἑλληνικῇ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πρωθιερέως Σ. Σμυρνῶρ τὸ ἔθιμον τοῦτο καὶ αὖθις ἐπὶ τινα καιρὸν διεκόπη, ἐπανελήθη δὲ καὶ πάλιν κατὰ 1892, ἀπὸ δὲ τοῦ 1893 ταχέως ἐπεξετάθη καὶ ἀλλαχοῦ, πρώτης μιμησαμένης τὸ παράδειγμα τῆς ἐν Μόσχῃ Ἀκαδημίας τῆς Ἀκαδημίας τῆς Πετροπόλεως.

Ἐν Σιμπήρσκ, πόλει τῆς ἀνατολικῆς Ρωσσίας παρὰ τῷ Βόλγῃ, ἡ θεία λειτουργία ἐτελέσθη τὸ τρίτον ἤδη ἑλληνιστί, ἡ κηθιέρωσις δὲ τοῦ ἐθίμου τούτου καὶ ἐνταῦθα ἀφίεται εἰς τὸν διακεκριμένον ἐπίσκοπον τῆς ἐπαρχίας ταύτης Νίκανδρον, πρῶτον πρῦτανιν τῆς Ἀκαδημίας τῆς Πετροπόλεως, πολλὰ ἄχρι τοῦδε παρὰσχόντα δείγματα τῆς πρὸς τὴν καθ' ἡμᾶς ἐκκλησίαν εὐκρινούς συμπαιδείας αὐτοῦ. Ἴδου δὲ πῶς περιγράφεται ἡ ἑκτακτος αὕτη διὰ τοὺς κατοίκους τοῦ Σιμπήρσκ τελετὴ ἐν ἀνταποκρίσει πρὸς τὰς Ἐκκλ. Εἰδήσεις τῆς Πετροπόλεως.

«Τῇ Κυριακῇ, 3 Μαΐου ἐ. ἔ. (Κυριακῇ τῆς Σαμπερείτιδος), ἐτελέσθη ὑπὸ τοῦ πανιερωτάτου ἐπισκόπου Σιμπήρσκ καὶ Σιζράνης ἐν τῷ θεινῷ μητροπολιτικῷ ναφ̄ λειτουργία ἐν γλώσσῃ ἑλληνικῇ... Τὸ σύμβολο τῆς πίστεως δὲν ἐψάλη ὑπὸ τῶν χορῶν, ὡς συνήθιζετὰ ἐν τῇ ρωσικῇ ἐκκλησίᾳ, ἀλλ' ἐκφραστικῶς καὶ εὐκριτῶς ἀνεγνώσθη ὑπὸ τοῦ τροφίμου τοῦ πνευματικοῦ, σεμιναρίου Α. Δεβερχότωφ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ συμφῶνως πρὸς τὴν πρᾶξιν τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας. Αἱ ἐκτενεῖς καὶ αἱ ἐκφωνήσεις αἱ ἀπαγγελλόμεναι ὑπὸ τῶν λειτουργούντων ἐλήθησαν αὐτολεξεῖ ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ λειτουργικοῦ, ὅσα δὲ μέρη προσιδιάζοντα μόνῃ τῇ πρᾶξει τῆς ρωσικῆς ἐκκλησίας κατὰ τὴν λειτουργίαν ἀρχιερέως ἔλειπον ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀρχιερατικοῦ, μετεφράσθησαν ἐπὶ τούτῳ ἐκ τοῦ ρωσικοῦ εἰς τὴν ἑλληνικὴν.

Τὸ πλεῖστον μέρος τῶν ᾄσμάτων ἐξετελέσθη ἐν ἀρχαίᾳ βυζαντινῇ μελωδίᾳ, μετεσχηματισμένη εἰς τετραφωνίαν ὑπὸ τοῦ Ρανδγαντιγγέρ, τοῦ κυρίου μέλους τεθειμένου ὄντος ἐν τῇ ὑψίστῃ φωνῇ, τῶν δὲ λοιπῶν τριῶν φωνῶν ἀρμονικῶς συνοδευουσῶν. Τὸ «Ὁ μονογενὴς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ» ἐξετελέσθη ὑπὸ τοῦ χοροῦ κατὰ τὴν ὑπ' ἄλλου μουσικοῦ γενομένην μεταφορὰν τῶν ᾄσμάτων τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας εἰς τριφωνίαν ἀνδρῶν. Τὸ μέλος τῶν ψαλμῶν ᾄσμάτων διεκρίνετο διὰ τὴν ἀπαλότητα αὐτοῦ, ὃν ἱκανῶς ἰδιόρρυθμον, ἡ δὲ ἐναρμόνισις αὐτοῦ ἦν λίαν τεχνικῇ.

Ἡ πανηγυρικὴ αὕτη ἐκτέλεσις τῆς λειτουργίας ἐν ἑλληνικῇ γλώσσῃ καὶ μελωδίᾳ λειτουργούντος μάλιστα καὶ ἀρχιερέως προσετέλει, ὡς ἦν ἐπόμενον, ἀπειρον ἐκκλησίασμα, ὡς δὲ παρατηρεῖ ὁ ἐπιστελλας τὴν ἀνωτέρω ἀνταπόκρισιν εἰς τὰς Ἐκκλ. Εἰδήσεις, ἡ 3η Μαΐου ἐ. ἔ. θὰ μείνῃ ἐπὶ μακρῶν ἀνεξάλειπτος ἀπὸ τῆς μνήμης τῶν κατοίκων τοῦ Σιμπήρσκ.

Ἡ ἐν Ἰαπωνίᾳ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία.

Ἐκ τῆς δημοσιευθείσης ἐκθέσεως τοῦ ἀρχηγού τῆς ἐν Ἰαπωνίᾳ ρωσικῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀποστολῆς πανιερωτάτου ἐπισκόπου Ρεβέλης Νικολάου περὶ τῆς καταστάσεως τῆς ἰαπωνικῆς ἐκκλησίας κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐρριζόμεθα τὰ ἀκόλουθα.

Κατὰ τὴν 1 Ἰανουαρίου 1898 ἐν τῇ ἰαπωνικῇ ὀρθόδοξῃ ἐκκλησίᾳ ὑπῆρχον 225 ἐκκλησιαστικαὶ κοινότητες, ἀριθμοῦσαι 23,856 χριστιανούς, ἐξ ὧν 35 ἦσαν κληρικοί, ἦτοι 1 ἐπίσκοπος (ῥώσος, ὁ εἰρημένος Νικόλαος), 1 ἀρχιμυνηδρίτης (ῥώσος), 1 ἱερομόναχος (ῥώσος), 27 ἱερεῖς καὶ 5 διάκονοι (6 1 ῥώσος), καὶ 156 κήρυκες τοῦ Εὐαγγελίου. Καθ' ὅλον τὸ ἔτος 1897 ἐβαπτίσθησαν 992. Ἐν τοῖς σχολείοις τῆς ἀποστολῆς ἐφοίτων κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο 1) ἐν Τοκίῳ, ἐν τῇ κατηχητικῇ σχολῇ 7 μαθηταί, ἐν τῷ σεμιναρίῳ 58, ἐν τῷ τῶν ἀναγνωστῶν (ψαλτῶν) 4, καὶ ἐν τῷ παρθενωγαγείῳ 79 μαθήτριά, τοῦ διδασκόντος προσωπικοῦ ἐν ταῖς σχολαῖς ταύταις ἀποτελουμένου ἐκ 33 διδασκάλων, ἐξ ὧν οἱ 7 ἀπόφοιτοι ἀκαδημιῶν ρωσικῶν· 2) ἐν τῷ σταθμῷ Χακοδάτ 54 μαθηταί, διδασκόντων 4 διδασκάλων, ἐξ ὧν οἱ δύο κατηχηταί. Ἐξεδίδοντο δὲ ὑπὸ τῆς ἀποστολῆς τὰ ἐξῆς περιοδικὰ θρησκευτικὰ συγγράμματα· 1) «Σεϊκὸ Σίμπο» (Ὁρθόδοξος Ἀγγελιοφόρος) κατὰ δεκαπενθημερίαν, 2) «Ὀύρανσίκη» (Σεμνότης) κατὰ μῆνα, καὶ 3) Σουκάη (Πνευματικὴ θάλασσα) κατὰ μῆνα. Ἡ ἔκθεσις μετ' ἰδιαιτέρας εὐχαριστήσεως ἀναφέρει ὅτι ἡ νεοπαγῆς ὀρθόδοξος ἰαπωνικὴ ἐκκλησία καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἠξιώθη νὰ λάβῃ δείγματα συμπαιδείας καὶ ἀγάπης παρὰ διαφόρων διαπρεπῶν ὀρθόδοξων ἱεραρχῶν, ἦτοι 1) τοῦ αἰοιδίμου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Γερμανίου, πέμψαντος διὰ τοῦ ρώσσου ἱερέως καὶ ἱεραποστόλου Σεργίου Γλέμπωφ πλήρη πατρικῆς ἀγάπης ἐπιστολὴν μεθ' ἐνὸς ἀντιμνησίου, μιᾶς εἰκόνας τῶν τριῶν ἱεραρχῶν βυζαντινῆς γραφῆς, τεμαχίου λίθου τοῦ τάφου τοῦ κυρίου κλπ.· 2) τοῦ Μητροπολίτου Πετροπόλεως Παλλαδίου, ἀποστείλαντος μεγλοπρεπῆ εἰκόνα τοῦ ἀγ. Νικολάου τοῦ θαυματουργοῦ· 3) τοῦ Μητροπολίτου Μόσχας Σεργίου, ἀποστείλαντος δοχεῖον ἀγίου μύρου· καὶ 4) τοῦ Ἰορδάνου Ἐπιφανίου, πέμψαντος ἐξ Ἱερουσαλὴμ διὰ τοῦ αὐτοῦ ρώσσου ἱερέως Σεργίου ἐπιστολὴν προταγορευτικὴν μετ' ἀρχιερατικοῦ ἔγκολπίου.

ΣΥΣΤΗΜΑ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΤΟ ΠΑΡΑ ΤΑΙΣ ΕΝ ΤΟΥΡΚΙΑ ΟΡΘΟΔΟΞΟΙΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΙΣ ΙΣΧΥΟΝ
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.

Ἱστορία καὶ πηγὰὶ τοῦ Ρωμαϊκοῦ δικαίου*

Ἐπικουρικαὶ πηγὰὶ πρὸς διαρτίωσιν ἐπὶ παντὸς ἀσαφούς ἀντικειμένου ἢ σημείου ἀπαντῶντος ἐν ταῖς Ἰουστινιανείοις συλλογαῖς, αἵτινες περὶ τὸ τέλος τοῦ 15' αἰῶνος ἐκαλοῦντο Corpus juris civilis, ἤτοι σύστημα Πολιτικοῦ Δικαίου, εἰσὶν αἱ ἀκόλουθοι·

α] Αἱ Εἰσηγήσεις τοῦ ἀρχαίου Νομοδιδασκάλου Γαίου εἰς 4 βιβλία γεγραμμένα¹.

β] Τεμάχια τοῦ Νομοδιδασκάλου Οὐλπικανοῦ (Ulpiani fragmenta).

γ] Τὰ Βατικανὰ τεμάχια λεγόμενα (fragmenta vaticana) ἔργον περιέχον τεμάχια τῶν νομοδιδασκάλων Ἰουλιανοῦ Παύλου, Οὐλπικανοῦ, Παπινιανοῦ καὶ διατάξεις Ἀυτοκρατόρων².

δ] Συλλογὴ τῶν Ρωμαϊκῶν καὶ Μωσαϊκῶν νόμων (Collatio legum Romanarum et Mosai-carum) περιέχουσα παραλληλισμούς τῶν Μωσαϊκῶν Νόμων καὶ 5 ἐπιφανῶν νομοδιδασκάλων, ὡς καὶ τοῦ Γρηγοριανείου καὶ Ἐρμογενιανείου Κώδικος.

ε] Ἡ περὶ συμφῶνων γνωμοδότησις τοῦ ἀρχαίου Νομοδιδασκάλου, (Consultatio veretis jure consulti de pactis) περιέχουσα ἀπανθίσματα ἐκ τῶν προρρηθέντων Κωδίκων, ἐκ τῶν Ἀρεσκόντων τοῦ Ἰουλίου Παύλου (Pauli sententiae receptae) καὶ τοῦ Θεοδοσιείου Κώδικος.

ς] Ὁ ἐπὶ Ἀλαρίκου τοῦ Β' τῷ 506 ἐκδοθεὶς Βισιγοθικὸς Κώδιξ ὀνομαζόμενος Breviarium Alaricianum, περιέχων διατάξεις Ἀυτοκρατορικὰς καὶ τεμάχια διαφόρων νομικῶν συγγραφῶν³.

ζ] Ὁ Ὄστρογοθικὸς Κώδιξ, ἢ edictum Theodorici καλούμενος, περιέχων διατάξεις Ἀυτοκρατορικὰς καὶ τινὰ ἐκ τῶν Ἀρεσκόντων τοῦ Παύλου (sententiae receptae) οὗτος εἶναι ἔργον τοῦ

* Συνέχεια ἀπὸ σελ. 108 -- 110.

1. Τὸ ἐν λόγῳ χειρόγραφον ἀνεκαλύφθη ἐν Βερόνῃ κατὰ τὸ 1816 ὑπὸ Νεϊδούρου, ἀλλ' εἶναι χασματικόν.

2. Ἀνεκαλύφθησαν ἐν χειρογράφῳ παλιμψήστῳ ὑπὸ Ἀγγέλου Μάλου ἐν ἔτει 1823.

3. Περιέχει α] ἐκ τοῦ Κώδ. Θεοδ. βιβλία 16· β] Νεαρ. Θεοδοσίου, Οὐλεντινιανοῦ, Μαρκιανοῦ, Μαύριανοῦ καὶ Σεβήρου. — γ] Εἰσηγήσεις Γαίου ἐν δύο βιβλίοις· δ] Πάυλου Ἀρίσκοντα ἐν 5 βιβλίοις. — ε] ἐκ τοῦ Γρηγοριανείου Κώδ. 13 τίτλους. — ς] ἐκ τοῦ Ἐρμογενιανείου Κώδ. 2 τίτλους. — καὶ ζ] τεμάχιόν τι τοῦ Παπινιανοῦ.

ἔτους 500, ὀνομάσθη δ' οὕτως ἀπὸ τοῦ δημοσιεύσατος τοῦτον Ἀυτοκράτορος Θεοδώριку, ὅστις κατέκτησε τὴν Ἰταλίαν μετὰ τῶν Ὄστρογόθων, ἐγένετο δὲ ὅπως ἔχωσι τοῦτον ὑπ' ὄψιν κυρίως οἱ αὐτόθι πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ διοικηταὶ καὶ συμμορφῶνται ἀναλόγως.

η] Ἡ Συναγωγὴ Βουργουνδικῶν Νόμων διὰ τοὺς Βουργουνδούς καὶ Ρωμαϊκῶν διὰ τοὺς Ρωμαίους, εἰς οὓς οὗτοι ἐξηκολούθησαν ὑπαγόμενοι· ἐφ' ᾧ καὶ ἐκλήθη (Lex Romana Burgundionum), ἤτοι Ρωμαϊκὸν δικαίον τῶν Βουργουνδικῶν· τὸ ἔργον τοῦτο ἐξεδόθη εἴτε ὀλίγον προγενεστέρως, εἴτε μεταγενεστέρως τοῦ παρὰ Βισιγόθους Ρωμαϊκοῦ δικαίου, ἢ τῆς ἐπιτομῆς Ἀλαρίκου, ἤτοι περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ πέμπτου αἰῶνος.

Μετὰ τὸ περίπυστον νομοθετικὸν ἔργον τοῦ φιλονόμου αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ πολλοὶ παρηλθόν χρόνοι καὶ οὐδὲν νεώτερον νομοθετικὸν ἔργον προστετέθη εἰς τοῦτο. Μεσοῦντος ἤδη τοῦ Η' αἰῶνος, δηλονότι μεταξὺ τῶν ἐτῶν 739—741, οἱ αὐτοκράτορες Λέων καὶ Κωνσταντῖνος οἱ Ἰσαυροὶ διενεώθησαν ἵνα ἐκδώσι τὴν λεγομένην Ἐκλογὴν ἐκ 18 τίτλων συγχειμένην· τὸ ἔργον τοῦτο τῶν εἰκονοκλαστῶν Ἀυτοκρατόρων, συνοπτικώτατον ὄν, οὐδὲν ἐνέχει τὸ σπουδαῖον, ἅμα δὲ τυγχάνει ἐντελῶς ἄμοιρον πάσης ἐπιστημονικῆς σημχσίας, ἄμορφον καὶ ἀτελές.

Ἄλλ' ἀνακαίμισιν σπουδαίαν τοῦ Ἰουστινιανείου δικαίου ἐποιήσατο ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος ὁ Μακεδών, βουλευθεὶς πρὸ παντός ἵνα ποιήσῃται συνάμα ἐκποδῶν τὴν πρὸς ἀνατροπὴν τῶν σοφῶς ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ προνομοθετημένων καὶ ἐκπολέμωσιν τῆς ἐκκλησίας ἐκλογὴν τῶν Ἰσαύρων· ὅθεν κατὰ πρῶτον ἐξέδοτο μεταξὺ τῶν ἐτῶν 870—878 μετὰ τῶν υἱῶν αὐτοῦ καὶ συμβασιλέων Κωνσταντίνου καὶ Λέοντος τὸν Πρόχειρον Νόμον ἐν 40 τίτλοις, ὅστις εἶναι ἀπάνθισμα τῶν ἐλληνικῶν ἐρμηνειῶν τῶν Πηγῶν τοῦ Ἰουστινιανοῦ· βραδύτερον δὲ κατὰ τὸ ἔτος 879—886 μετὰ τοῦ Λέοντος καὶ Ἀλεξάνδρου ἐξεπόνθησε νέαν ἐκδοσὶν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἐπαναγωγὴ πρὸς ἀναπλήρωσιν παντοίων ἐλλείψεων τοῦ προεκδοθέντος Προχείρου Νόμου· τὸ ἔργον τοῦτο σύγκειται ἐκ 40 τίτλων εἶναι πληρέστερον ὄντως τοῦ Προχείρου, ἀλλ' ἐλάχισται ὑπάρχουσι πιθανότητες ὅτι εἰσηγήθη ὡς Νόμος, καθόσον ἐν Βασιλικῶς μόνον τοῦ Προχείρου γίγνεται μνεῖα.

Σπουδαιότερον ὅμως ἔργον καὶ ἐντελέστερον, ἐπιχειρηθὲν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου τοῦ Μακεδόνοιο περὶ τὸ ἔτος 884, εἶναι τὰ Βασιλικά, ὅπερ ἐξεπόνθησε μετὰ τῶν υἱῶν αὐτοῦ καὶ συγκυ-

βερνητῶν Κωνσταντίνου καὶ Λέοντος ἐν 40 κατ' ἄρ-
χὰς βιβλίαις, αὐξηθεῖσιν ὑπὸ Λέοντος περὶ τὸ ἔτος
890 εἰς ἐξήκοντα βιβλία· ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ ἀντὶ
τοῦ λατινικοῦ κειμένου τῶν συλλογῶν τοῦ Ἰου-
στινιανοῦ περιελήφθησαν αἱ ἑλληνικαὶ τῶν συγ-
χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἢ μετ' ὀλίγον ἀκμασάν-
των νομοδιδασκάλων, ἐρμηνεύεται.

Ὁ αὐτὸς αὐτοκράτωρ Λέων ὁ Σοφὸς ἐξέδοτο
περὶ τὸ ἔτος 890 καὶ διαφόρους Νεαρὰς διατάξεις
ἀνιούσας εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἑκατὸν δέκα καὶ
τριῶν.

Ἐνεκα τοῦ ὀγκώδους τῶν Βασιλικῶν καὶ τῆς
σπάνιος αὐτῶν πολλὰ ἐπεχειρήθησαν Συνόψεις
αὐτοῦ ἢ ἐπιτομαί. Τοιαῦται φέρ' εἰπεῖν κυριώτεροι
καὶ ἐπιτυχέστεροι εἰσὶν·

α] ἡ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 964—988 ἐπιχειρη-
θεῖσα, ἐπικληθεῖσα δὲ Synopsis Major ἢ *Σύνο-
ψις τῶν Βασιλικῶν κατὰ στοιχεῖον*.

β] ἡ περὶ τὸ 1255 ἐπιχειρηθεῖσα καὶ ἀπο-
κληθεῖσα Synopsis Minor ἢ *Μικρὸν κατὰ στοι-
χεῖον*.

γ] Ἡ ἐν ἔτει 920 ἐκδοθεῖσα ἐπὶ αὐτοκράτο-
ρος Ρωμανοῦ ἐν 50 βιβλίαις ὑπὸ τὸν τίτλον «*ἐκ-
λογὴ Νόμων*».

δ] Ἡ ὑπὸ Λεουγκλαβίου ἐπιχειρηθεῖσα ὑπὸ
τὸ ὄνομα *Ἐκλογὴ Λέοντος καὶ Κωνσταντίνου*.

Τελευταῖον περιεκτικὴν τινὰ συλλογὴν τοῦ
μετὰ τὸν Ἰουστινιανὸν Ἑλληνο-Ρωμαϊκοῦ Πολι-
τικοῦ Δικαίου συντάξε Κωνσταντῖνος ὁ Ἀρμενό-
πουλος¹, Νομοφύλαξ καὶ δικαστὴς ἐν Θεσσαλονίκῃ
διατελών, ὑπὸ τὸν τίτλον Πρόχειρος Νόμος ἢ
Ἐξάβιβλος.

Οὗτος θεώρησας τὸν Πρόχειρον Νόμον Βασι-
λείου τοῦ Μακεδόνοιο ὡς ἀτελεῖ, ἐπιχείρησε τὴν ἐκ-
πόνησιν ἰδίου ἔργου, καθ' ὃ ἠκολούθησε μὲν τὸν
Πρόχειρον Νόμον, ἀλλ' ἐνέκυψεν οὐχὶ εἰς τὸ Πλάτος

1. Ἐγεννήθη τῷ ἔτει 1320 ἐκ γονέων ἐπιφανῶν· καὶ ὁ μὲν
πατὴρ αὐτοῦ ἔφερε τὸ ἄξίωμα τοῦ Κουροπαλάτου, ἢ δὲ μῆτηρ
αὐτοῦ Βουζαλίνα ἦν ἐξαδέλφη τοῦ αὐτοκρ. Ἰω. τοῦ Κατα-
κουζηνοῦ· ἐν ἡλικίᾳ 28 ἐτῶν ὠνομάσθη Ἀντικίησωρ, βραδύτε-
ρον δὲ διωρίσθη δικαστὴς τοῦ Δρόμου, τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ
Συμβουλίου, σύμβουλος τοῦ Αὐτοκρ. Ἰωάννου τοῦ Παλαιολό-
γου καὶ τέλος ἀνήχθη εἰς τὸ ἄξίωμα τοῦ Κουροπαλάτου· περὶ
τὸ 1360 ἀνεδείχθη Νομοφύλαξ καὶ Κριτὴς Θεσσαλονίκης, ἧτις
ἦν μία τῶν πρωτίστων πόλεων τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους. — ἐξέ-
δωκεν ὁμοίως 1) Ἐπιτομὴν τῶν θείων καὶ Ἱ. Κανόνων. 2)
Πραγματεῖαν περὶ αἵρέσεων· 3) περὶ πίστεως ὀρθοδόξου· 4) θι-
σπισμα Μ. Βασιλείου Κωνσταντίνου περὶ Πάπα Ρώμης. — 5)
Περὶ τριῶν συνοδικῶν Τόμων ἐπὶ Κωνστ. Πορφυρογεννήτου καὶ
Μανουὴλ καὶ Μιχαὴλ τῶν Παλαιολόγων. — 6) Τόμον κατὰ Γρη-
γορίου Παλαμά.

τῶν Νόμων, ὡς διατείνεται, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς τὴν
Σύνοψιν τῶν Βασιλικῶν, εἰς τὸ Μικρὸν κατὰ στοι-
χεῖον, ἔνθεν ἐπορίσθη καὶ τὰς Νεαρὰς τῶν Αὐτο-
κρατόρων, εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν Νεαρῶν Λέοντος
τοῦ Σοφοῦ, εἰς τὰ Ρωμαϊκὰ τοῦ Μαγίστρου, ἢ τὴν
Πεῖραν Εὐστάθιου τοῦ Ρωμαίου, ἅτινα περιέλαβεν
ἐν περιλήψει, προσθεῖς ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ καὶ τὰ Ἐ-
παρχιακὰ τοῦ Ἀσκαλωνίτου Ἰουλιανοῦ τοῦ ἀργι-
τέκτονος περὶ τῶν ἐν Παλαιστίνῃ Νόμων καὶ ἡθῶν.
Ὁ Πρόχειρος Νόμος Ἀρμενοπούλου εἶναι συνοπτικὸν
ἀπάνθισμα τῶν Πηγῶν τοῦ Ρωμαϊκοῦ δικαίου, ἐπο-
μένως δὲν δύναται ἵνα θεωρηθῆ ὡς τι πλήρες καὶ
τέλειον· κατὰ συνέπειαν δὲ πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν πα-
ραληφθέντων συντομίας ἔνεκα, ἢ ἀναπλήρωσιν τῶν
ὑπαρχόντων ἐν αὐτῷ χασμάτων, ἀναμφιβόλως δεόν
ἵνα προσφεύγῃ τις εἰς τὰς ἀρχικὰς πηγὰς, ἐξ ὧν τὸ
ἔργον ἀπορρέει. Ἀναμφίβολον ὁμοίως εἶναι ὅτι μὴ
λαμβάνομένων ὑπ' ὄψιν τῶν ἐλλείψεων καὶ παρα-
δρομῶν τῶν ἐν αὐτῷ παρατηρουμένων, ἀναπορεύ-
κτων ἐν ἡ ἐποχῇ ἐγράφη, ἐνήσκησε σωτηριώδη
καὶ ἀναμφισβήτητον ἐπιρροὴν ἐπὶ τοσοῦτους ἤδη
χρόνους καὶ ὑπῆρξε παρὰ ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ἀρ-
χαῖς τὸ σπουδαιότερον νομικὸν ἐγγεγραμμένον πρὸς λύ-
σιν τῶν αὐταῖς ὑπαγομένων διαφορῶν· ὁ Πρόχειρος
Νόμος Ἀρμενοπούλου διαιρεῖται εἰς 6 Βιβλία καὶ
Τίτλους 15 καὶ οὗτοι πάλιν εἰς ἐδάξια, περιλαμβάνει
ὁμοίως ἐν τέλει καὶ ἑτέροις 4 Τίτλους πραγμα-
τευομένων περὶ πραγμάτων, περὶ κανόνων διαφο-
ρων, περὶ σημασίας ὀνομάτων, καὶ περὶ χειροτονίας
ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων.

[ἀκολουθεῖ]

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΓΡ. ΤΑΠΕΙΝΟΣ

Διδάκτωρ τῶ Νομικῶ καὶ δικηγόρος

ΒΙΒΛΙΟΛΟΓΙΑ

Die Sacramente der orthodox-katholis-
chen Kirche des Morgenlandes, germanist. καὶ
σλαβωνιστ. ὑπὸ Ἀλεξίου φὸν Μελτσεφ πρωτ.ιερῶς
τῆς ἐν Βερολίνῃ ἐκκλησίας τῆς αὐτοκρατορικῆς
ρωσικῆς πρεσβείας· Βερολίνον 1898.

Μεταξὺ τῶν ὀλίγων θεολόγων τῆς ὀρθοδόξου
Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, οἵτινες κατὰ τοὺς νεωτέ-
ρους χρόνους θεῖψ ζήλω χινοῦμενοι ἀνέλαβον νὰ
καταστήσωσι γνωστὰ καὶ εἰς τὰς λοιπὰς τοῦ Χρι-
στοῦ ἐκκλησίας τὰ τῆς ἐκκλησίας αὐτῶν, καὶ περι-
βάλλωσι τὴν διδασκαλίαν αὐτῆς διὰ τοῦ ἀπολύτου
κύρους τῆς ἀγίας Γραφῆς, τῆς μόνης ταύτης ἀσφα-
λοῦς πηγῆς τῆς ἀληθείας, ὁμολογουμένως εἶναι καὶ
ὁ σεδάσμιος πρωτ.ιερῶς τῆς ἐν Βερολίνῃ ἐκκλησίας

τῆς αὐτοκρ. ρωστικῆς πρεσβείας Ἀλέξιος πρὸν Μάλτσεφ. Διὰ τοῦ ἐξαγγελλομένου τούτου ἔργου, τὸ ὅποιον ἀποτελεῖ τὸν πέμπτον τόμον τῶν πρὸς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην σχετιζομένων συγγραμμάτων αὐτοῦ, τὰ ὅποια ἤρξαστο ἀπὸ τοῦ 1889 νὰ ἐκδίδῃ, καὶ τὸ ὅποιον πραγματεύεται περὶ τῶν μυστηρίων τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ὁ σεβάσιμος συγγραφεὺς ἀπ' ἐνός μὲν τίθησι τὴν βῆσιν πρὸς γνῶσιν τῆς περὶ τῶν μυστηρίων διδασκαλίας τῆς ἐκκλησίας ταύτης καὶ τῆς τάξεως, καθ' ἣν τελοῦνται ταῦτα ἐν αὐτῇ, ἀπ' ἐτέρου δὲ συγκρίνων καὶ παραβάλλων τὴν διδασκαλίαν ταύτην πρὸς τὴν περὶ τούτων διδασκαλίαν τῶν λοιπῶν τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησιῶν ἀποδεικνύει αὐτὴν ὡς τὴν μόνην ἀληθῆ καὶ σύμφωνον πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ρητὴν διδασκαλίαν τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν Πατέρων τῆς ἐκκλησίας. Σύντομος ἀνάλυσις τοῦ συγγράμματος τούτου καταδεικνύει σαφῶς τὴν τε σπουδαιότητα καὶ τὴν ἀξίαν αὐτοῦ.

Τὸ ὅλον ἔργον ὁ συγγραφεὺς διαιρεῖ εἰς δύο μέρη· τὸ πρῶτον μετὰ τοῦ προλόγου αὐτοῦ ἀπὸ σελ. I—CCCXXXIX καὶ τὸ δεύτερον ἀπὸ σελ. 1—570. Καὶ εἰς μὲν τὸ πρῶτον, ὅπερ ἐπιγράφει «Ἱστορικὴ καὶ δογματικὴ ἐπιθεώρησις τῆς τάξεως καὶ τῆς ἀκολουθίας τῶν ἐπτὰ μυστηρίων ἐν τῇ ἀνατολικῇ καὶ δυτικῇ ἐκκλησίᾳ», ποιεῖται λόγον περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ σκοποῦ αὐτῶν· πῶς ἐτελοῦντο ταῦτα ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐκκλησίᾳ· πῶς τὴν σήμερον ἐν ταῖς διαφοραῖς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίαις, τῆς τε Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Δύσεως καὶ περὶ παντός, ὅ,τι ἀφορᾷ ἐν γένει εἰς τὰ μυστήρια, εἰς δὲ τὸ δεύτερον ἐκτίθησιν ἀπλῶς τὴν εἰς τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν ἐπικρατούσαν τάξιν καὶ τὴν ἀκολουθίαν ἐνός ἐκάστου τῶν μυστηρίων. Πρὸς πληρετέραν δὲ κατάληψιν τῶν λεγομένων ἀρκεῖ νὰ φέρωμεν ὡς παράδειγμα ἐν μόνον τῶν μυστηρίων, διότι ἀκριβῶς τὴν ἰδίαν μέθοδον καὶ τὴν ἰδίαν τάξιν ἀκολουθεῖ ὁ συγγραφεὺς καὶ ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν λοιπῶν.

Τὸ μυστήριον τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος

(σελ. XIII—LXXIX).

Περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ μυστηρίου XIII—XIV. Περὶ τῶν ἐξωτερικῶν σημείων τοῦ μυστηρίου XIV. Περὶ ἐνεργείας αὐτοῦ καὶ ἀποτελεσμάτων XV. Περὶ τῶν ὑποτυπώσεων αὐτοῦ ἐν τε τῇ Πιλαίᾳ καὶ τῇ Καινῇ Διαθήκῃ XVIII—XX. Περὶ τῆς τάξεως, καθ' ἣν ἐτελεῖτο τοῦτο ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐκκλησίᾳ XXIII· πῶς ἐτελεῖτο ἐν τῇ Ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ, πῶς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῶν Κοπτῶν, τῶν Αἰθίο-

πων, τῶν Σύρων Ἰακωβιτῶν, τῶν Μαρωνιτῶν, τῶν Νεστοριανῶν, τῶν Ἀρμενίων καὶ ἐν τῇ Δυτικῇ ἐκκλησίᾳ XLIII—LXXIX.

Ὡς εἵπομεν ἤδη τὴν ἰδίαν πορείαν βαδίζει καὶ ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν λοιπῶν μυστηρίων.

Ἐν τῷ μυστηρίῳ τοῦ χρίσματος μετὰ τὴν ἀκολουθίαν αὐτοῦ ὁ συγγραφεὺς ἐπισυνάπτει ἑτέραν ἀκολουθίαν καθ' ἣν γίνονται δεκτοὶ οἱ ἐξ ἄλλων ἐκκλησιῶν εἰς τὴν ὀρθόδοξον προτερήσιμοι. Ἡ ἀκολουθία αὕτη ἐπικυρωθεῖσα τὸ πρῶτον κατὰ τὸ 1756 ὑπὸ τῆς ἁγιωτάτης Συνόδου τῆς Ρωσσίας καὶ ἔκτοτε πολλάκις, ἀνυλόγως τῶν κειρῶν καὶ τῶν περιστάσεων, μεταρρυθμισθεῖσα κατὰ τὰ ἔτη 1776, 1831 καὶ 1845 ἐξεδόθη ἐπίσης διεσκευασμένη καὶ τὸ κύρος τῆς αὐτῆς ἱεράς Συνόδου φέρουσα τὸ 1895.

Ἐν οἰκίῳ τόπῳ ποιεῖται λόγον περὶ τῆς εἰς τὸ σύμβολον τῆς πίστεως προσθήκης τοῦ filioque καὶ ἀνασκευάζει δι' ἀκαταμαχῆτων ἐπιχειρημάτων τὴν περὶ τούτου διδασκαλίαν τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Δύσεως, αἵτινες ἔχουσι κοινὴν τὴν προσθήκην ταύτην. Ἐκτίθητι διεξοδικῶς τὴν περὶ μετουσιώσεως τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου ἐν τῷ μυστηρίῳ τῆς εὐχαριστίας διδασκαλίαν τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας καὶ ἀντεπεξέρχεται κατὰ τῆς ἐκκλησίας τῶν Διαμαρτυρομένων μὴ παραδεχομένων τὴν πραγματικὴν παρουσίαν τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου ἐν τῷ μυστηρίῳ τούτῳ.

Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μυστηρίων τὸν λόγον ποιούμενος καὶ ἐν τῷ μυστηρίῳ τῆς ἱερωσύνης κατὰ λογικὴν συνέπειαν εἰς τὴν περὶ τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς διδασκαλίαν τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας καταντῶν ὁ συγγραφεὺς ἀνασκευάζει διεξοδικῶς τὴν περὶ τούτου διδασκαλίαν τῶν προτεσταντικῶν ἐκκλησιῶν, καὶ τῆς ἀγγλικανῆς συμπεριλαμβανομένης, καὶ ἀπορρίπτει τὸ κύρος τῶν χειροτονιῶν τῆς τελευταίας ταύτης ἐκκλησίας ὡς προτεσταντικῆς.

«Ὅτι ἡ ἀγγλικανὴ ἐκκλησία φέρει προτεσταντικὸν χαρακτήρα οὐδεμία, λέγει, ἀμφιβολία ὑπάρχει. Ἡ ἐπίσημος ἡμολογία τῆς πίστεως τῆς ἐκκλησίας ταύτης ἐμπεριέχεται, ὡς γνωστόν, εἰς τὰ 39 ἄρθρα. Λέγομεν λοιπόν, ὅτι τὰ ἄρθρα ταῦτα ἔχουσι προτεσταντικὸν καὶ ἰδίως καλβινιστικὸν χαρακτήρα, καθ' ὅσον

1] ἀπορρίπτουσι τὸ ἀλάθητον τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων (XIX καὶ XXI).

2] παραδέχονται, ὅτι ἡ ἁγία Γραφή ἀρκεῖ πρὸς σωτηρίαν (VI) καὶ μόνη ἡ πίστις πρὸς δικαίωσιν (XI).

3] ἀναγνωρίζουσι μόνον δύο μυστήρια (XXV)

καὶ ταῦτα ὑπὸ ἔννοιαν μὴ ἀνταποκρινομένην ὅπως εἰς τὴν τῶν ὀρθοδόξων, ἀλλ' εἰς τὴν τῶν καθέτων διδασκαλίαν καὶ δὴ ὑπὸ τὸ βάπτισμα δὲν ἐννοοῦσι τὸ ὄργανον, τὸ μέσον τῆς ἀναγεννήσεως, ἀλλὰ μόνον τὸ ἔρατόν αὐτῆς σημεῖον (XXVII)· διδάσκουσι, ὅτι οἱ πιστοὶ ἐν τῇ Εὐχαριστίᾳ μεταλαμβάνουσι τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου μόνον διὰ τῆς πίστεως πνευματικῶς (XXVIII) καὶ ἀρνοῦνται ὀριστικῶς, ὅτι ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος μεταβάλλονται εἰς αὐτὸ τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ (XXVIII καὶ XXIX).

4] ἀρνοῦνται τὴν εἰς τὰ εἰκόνας καὶ τὰ λείψανα τῶν ἁγίων ὀφειλομένην τιμὴν καὶ ἀπορρίπτουσι τὴν ἐπίκλησιν τῶν ἁγίων (XXII).

5] διδάσκουσι, ὅτι τὸ δικαίωμα τοῦ κηρύττειν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἔχει τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ εἰς ἀνθρώπους, τοὺς ὁποίους ἡ ἐκκλησία ἀπ' ἀρχῆς ὑπεχρέωσε νὰ φροντίζωσι περὶ τῆς σωτηρίας τῶν πιστῶν καὶ νὰ κηρύττωσι τὸν θεῖον λόγον (XXIII), καὶ ὄχι εἰς αὐτὸν τὸν Κύριον, ὅστις ὥρισεν ἰδιαιτέραν πρὸς τοῦτο τάξιν ἀνθρώπων.

6] ἡ περὶ προορισμοῦ διδασκαλία ἐκτίθεται ἐν αὐτοῖς ὅπως ἐδίδχεν αὐτὴν ὁ Καθένος καὶ οἱ ὀπαδοὶ αὐτοῦ (XVII)¹.

«Ὁ προτεσταντικὸς χαρακτήρ τῆς ἀγγλικανῆς ἐκκλησίας δὲν αἰρεται, διότι τινὲς τῶν ὀπαδῶν αὐτῆς δισχυρίζονται, ὅτι τὰ 39 κῆρυα ἄρθρα τὴν σήμερον κατέχουσιν ἐν αὐτῇ δευτερεύουσιν θέσιν, ὅτι δὲν εἶναι μνημεῖα σημασίας καὶ σπουδαιότητος πρώτης τάξεως, ὅτι δὲν εἶναι ἀνεγνωρισμένα ὅλα ἐξ ἴσου καὶ τὰ τοιαῦτα. Τούναντίον πρέπει νὰ τονισθῇ, ὅτι τὰ ἄρθρα ταῦτα ὅλα συμπεριλαμβάνονται εἰς τὸν κατάλογον τῶν νόμων τοῦ κράτους καὶ διὰ τὴν ἀγγλικανὴν ἐκκλησίαν εἶναι ὑποχρεωτικά. Ἐπίσης δὲν εἰμπορεῖ τις νὰ παραδεχθῇ διαφορὰν μεταξὺ ἀληθειῶν καὶ νὰ διακρίσῃ αὐτὰς εἰς ἀληθείας πρώτης τάξεως καὶ ἀληθείας δευτέρας τάξεως. Τὰ 39 ἄρθρα ἢ ἐμπεριέχουσι τὴν ἀληθῆ χριστιανικὴν διδασκαλίαν, καὶ δὲν ἐπιτρέπεται βεβαίως ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει νὰ ἔχουσι δευτερεύουσαν σημασίαν, ἀλλ' ὡς ἐκφρασίς θεῶν ἀληθειῶν ἀνάγκη ἐλευθέρως καὶ ἀπροκαλύπτως νὰ καταλάβωσι τὴν ἀρμοζούσαν εἰς αὐτὰ θέσιν, ἢ δὲν ἐμπεριέχουσι τὴν ἀληθῆ χριστιανικὴν διδασκαλίαν καὶ τότε οὔτε δευτερεύουσαν σημασίαν ἔχουσι καὶ ὀφείλουσιν ἀπλῶς

ὡς αἰρετικὰ νὰ ἀποκηρῖσιν αὐτά. Ἐρ' ὅσον ἡ ἀγγλικανὴ ἐκκλησία δὲν ἐκέρυξε καὶ δὲν ἀποκηρῖττει ἐπιστήμως τὰ ἄρθρα, φέρει πάντως τὸν χαρακτήρα τοῦ Καθένου, τὸν ὅποιον εἶχον καὶ οἱ συντάξαντες αὐτά. Ἡ δὲ ἀγγλικανὸι κληρικοὶ χωρὶς νὰ παραιτηθῶσι ἀξιώματος αὐτῶν διαμφοισθητοῦσι τὸ ὑποχρεῶν τῶν 39 ἄρθρων, λέγουσι καὶ πράττουσιν ἐνίον τῆς ὑποχρεώσεως, ἢν ἀνέλθον πρὸ τῆς κλίσεως αὐτῶν ὑπογράψαντες ἐλευθέρως τὴν ἐξήγησιν· ἐγὼ (δεῖνα) ἀποδέχομαι ὁλοκληρῶς 39 ἄρθρα τῆς πίστεως.

«Ὁ Κύριος εἰς ὅς μαθητὰς αὐτοῦ καὶ Ἀποστόλους δὲν ἔδωκεν ὄνον τὴν ἐξουσίαν τοῦ κηρύττειν τὸ εὐαγγέλιον τοῦ, ἀλλὰ καὶ ποιμαίνειν τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ· ἔκεν αὐτοῖς μέρος τῆς δυνάμεως καὶ ἐξουσίας, ἢν αὐτὸς ἔλαβε παρὰ τοῦ οὐρανοῦ αὐτοῦ πατρός. Ταῦτ' λοιπὸν τὴν δύναμιν καὶ ἐξουσίαν λαμβάνουσιν τῶ μυστηρίῳ τῆς ἱερωσύνης οἱ διάδοχοι τῶν Ἀποστόλων, ὅτινες διὰ τοῦτο ἀκριβῶς καὶ διακρίνονται ἀπὸ τῆς ποιμαινομένης ἐκκλησίας· Ὅσοι προκειμένου περὶ τοῦ κύρους τῶν χειροτονιῶν τῆ ἀγγλικανῆς ἐκκλησίας δὲν πρέπει τις νὰ ἐξετάζῃ ἴσως μόνον ἀπὸ ἱστορικῆς ἀπόψεως, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης, τῆς ὁποίας τὰ συμπεράσματα πάντα ἀμερόληπτον δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἡναίλλα, ἢ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἡμεῖς ἐξηγάγομεν ἐκ τῆς μελέτης ἡμῶν.

Ἐρ' ὅσον τὰ 39 ἄρθρα, τὰ ὁποῖα δὲν ἀνεγνωρίζουσι τὴν θεῖαν ἀρχὴν τῆς ἱερωσύνης, ἀποτελοῦσι τὴν ἐπημον βᾶτιν τῆς πίστεως τῆς ἀγγλικανῆς ἐκκλησίας, δὲν δύναται ἀλλ' οὔτε δικαιόταται αὐτὴ νὰ ἀποδῇ εἰς τὴν ἀποστολικὴν διαδοχὴν τοιαύτην ἅν, ὁποῖαν τινὲς τῶν θεολόγων αὐτῆς ἀποδίδουσιν².

Ἐν σλ. CXL—CXXXIII πραγματεύεται περὶ τῆς ἁγίας Γραφῆς, περὶ ἱερᾶς παραδόσεως, περὶ τῆς πρὸς τοὺς ἴδιους ὀφειλομένης τιμῆς καὶ περὶ μνημοσύνων ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων. Εἰς τὸ μέρος τοῦτο ἰσὶα ἀναφεύζει τὰς περὶ θεοπνευτικῆς τῆς ἁγίας Γραφῆς ἐκείνας τῶν προτεσταντῶν περιοριζόντων

2 Ἐστ' ἐπίμονον παράκλησιν κληρικῶν τινῶν τῆς Ἀγγλικανῆς ἐκκλησίας ἡ Α. Ἁγιότης, ὁ πάππας Ρώμης Λέων ΙΓ' οὐ πρὸ πολλοῦ διώρισεν Ἐπιτροπὴν νὰ ἐξετάσῃ ὑπὸ τοὺς μᾶλλον εὐνοκοῦς ὄρους τὸ ζήτημα περὶ τοῦ κύρους τῶν χειροτονιῶν τῆς ἐκκλησίας ταύτης. Τὸς ὑμῆρας τῆς ἐρεύνης τῆς Ἐπιτροπῆς ταύτης, ὡς ἦν ἐπόμενον, ἦτο ἀρνητικόν. Ἀγγλικανοὶ τινες Ἐπίσκοποι ἀπεπισθέντες ἀπὸ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἐστρεψαν τὸ βλέμμα εἰς τὴν ὀρθόδοξον Ἀνατολικὴν ζητοῦντες νὰ ἐπιτύχωσι παρ' αὐτῆς εἰς ἡρνήθη εἰς αὐτοὺς ἡ Δυτικὴ. Ὁ συγγραφεὺς μέμφεται πικρῶς τοὺς παλααιοκαθολικοὺς ἀνεγνωριστὰς εἰς τὴν ἐν Βόννη Σύνοδον τοῦ 1874 τὴν ἀποστολικὴν διαδοχὴν τῆς ἐκκλησίας ταύτης καὶ δυσχερᾶντας διὰ τοῦτο εἰς μᾶλλον τὴν μετὰ τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας ἔνωσιν αὐτῶν (ἐνθ. ἀν.).

1. Τὴν αὐτὴν περὶ τῆς ἐκκλησίας ταύτης γνώμην ἐκφέρει καὶ ἕτερος σύγχρονος θεολόγος τῆς ρωσικῆς ἐκκλησίας, ὁ κ. Janyschev, ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ *ist die Glaubenslehre der Anglo-americanischen Kirche wirklich orthodox-Katholisch?* ὅτι οὐ εἶναι εἰλημμένα καὶ αἱ ἀνωτέρω ἐξ ἑσείας.

συνήθως τὴν θεοπνευστίαν μόνον εἰς τὴν ἡθικὴν διδασκαλίαν τῆς Γραφῆς καὶ δισχυρίζομένων, ὅτι ἐν ταῖς διηγήσεσιν αὐτῆς περὶ φυσικῶν πραγμάτων καὶ ἱστορικῶν εἶναι μειγμέναι καὶ ἀνθρώπιναι πλάναι. Ἀντιστρατεύεται, λέγει, πρὸς τὴν ἀξίαν καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ Θεοῦ τὸ νὰ κηλιδίωνῃ τὴν αἰωνίαν, τὰς ἰδίαις αὐτοῦ ἀληθείαις μὲ πλάναις. Ἡ ἀγία Γραφή ἢ εἶναι λόγος Θεοῦ καὶ πᾶν ὅ, τι ἐμπεριέχει εἶναι ἀνεξιχνίαστος ἀληθὴς ἀνευ οἰκισθῆντος πλάνης, ἢ δὲν εἶναι λόγος Θεοῦ, καὶ τότε δὲν ἐμπορεῖ νὰ διεγείρῃ μεγαλειτέραν τινὰ ἀξίωσιν παρ' ὅ, τι ἀξιοὶ ἕκαστον ἀνθρώπινον ἔργον.

Εἰς τὸ τέλος προστίθεται παράρτημα (σελ. 1—70), ἐν ᾧ ἐμπεριέχονται:

1) Νουθεσίαι καὶ συμβουλὴ τοῦ ἱερέως πρὸς τὸν Ἀνάδοχον μετὰ τὸ Βάπτισμα.

2) Τάξις ἐπὶ χειροτονίᾳ διακονιστῶν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίᾳ.

3) Τάξις ἐπὶ ἀναδείξει Κόπτου Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας.

4) Ἐκλογή καὶ στέψις τοῦ Πάπα.

5) Παρατηρήσεις τινὲς ἐπὶ τῆς ἀκολουθίας τῆς ἐκκλησίας τῶν Αἰθιοπίων.

6) Παρατηρήσεις τινὲς ἐπὶ τῆς ἀκολουθίας τῆς Ἀρμενικῆς Ἐκκλησίας καὶ

7) Ἐρωτήσεις τινὲς πρὸς τοὺς ἐξομολογουμένους λαϊκοὺς, παιδιά καὶ ἀνωτέρους κληρικοὺς.

Τοιοῦτον ἐν γένει τὸ ἔργον τοῦ σεβασμίου πρωθιερέως Ἀλεξίου φὸν Μάλτσεφ, τοῦ ὁποίου τὴν ἀξίαν καὶ σπουδαιότητα καὶ ἐκ τῶν γενικῶν τούτων γραμμῶν ἕκαστος ἀμέσως κατανοεῖ. Εὐχόμεθα αὐτῷ δύναμιν ἐξ ὄψους πρὸς συγγραφήν καὶ ἄλλων τοιούτων σπουδαίων καὶ ἐπωφελῶν ἔργων πρὸς δόξαν τοῦ Κυρίου.

Γ. Κ.

Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη κατὰ τοὺς ἑβδομήκοντα. *Vetus Testamentum Graece secundum Septuaginta interpretes cura et studio Leandri Van Ess, S. Theol. Doctoris.*

Ἡ ἔκδοσις αὕτη τῆς Π. Διαθήκης τοῦ Λεάνδρου Van Ess ἀνεθεωρήθη ἐπὶ τῇ βάσει ἀρχαιοτέρων ἐκδόσεων καὶ τῇ ἀντιβολῇ διαφόρων κωδίκων ὑπὸ Καρλόου Ταουχιντίου. Ὁ ἐκδότης ἐν τοῖς προλεγομένοις αὐτοῦ παρέχει λεπτομερῆ κατάλογον τῶν γενομένων ἐκδόσεων: 1) Editio Completensis ἐντολῇ καὶ δαπάναις Φραγκίσκου Ξίμενες ἀρχιεπισκόπου Τολέδου 2514-17. 2) Editio Altina ἢ γενομένη ὑπὸ Ἀνδρέου τοῦ Ἀπουλανοῦ, πενθεροῦ τοῦ Ἀλδου 1518. 3) ἔκδοσις γ'. Romana vaticana

καὶ ἔκδοσις δ'. ἀπορρυσσάσα ἀπὸ τοῦ Ἀλεξανδρεωτικοῦ Λονδινεῖου κώδικος 1653 καὶ 1707. 4) Editio Sextina ἢ ἐπιγραφουμένη Ἡ Π. Διαθήκη κατὰ τοῦ ἑβδομήκοντα δι' αὐθεντίας Σίξτου Ε'. ἀκροῦ ἀρχιερέως ἐκδοθεῖσα, συγκειμένη ἐξ 783 σελίδων μεγίστου σχήματος, μὴ συγκαταλεγομένων μῆτε τῶν προηγουμένων τριῶν φύλλων, μῆτε τῶν ἐπισυναπτομένων δύο καὶ περιεχόντων τὰ προσθετέα καὶ διορθωτέα. Τοῦ κειμένου προτάσσονται α) ἐπιτολὴ ἀφιερωτικὴ πρὸς τὸν Πάπαν, β) πρόλογος καὶ γ) decretum τοῦ Πάπα περὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιεχομένου καὶ τῶν τριῶν τούτων παρέχεται ἐν τῇ ἡμ. ἔκδοσις λεπτομερῆς ἀνάλυσις. 5) Τὴν ἔκδοσιν δὲ τοῦ Σίξτου ὑπέθετο ὡς βῆσιν ὁ Robertus Holmes καὶ Jacobus Parson, ὅτινες μετὰ ἐπιμελῆ ἀντιβολὴν τῶν ἀνα τὴν Εὐρώπην κωδίκων ἐξέδωκαν ἐν Ὁξονίᾳ 1798-1827 τὴν Π. Διαθήκην μετὰ τῶν διαφόρων ἀναγνώσεων εἰς 5 τόμους μεγάλου σχήματος ἢ εὐσυνειδήτος καὶ ἐπιμελῆς τούτων ἐργασίας ἐλήφθη ὑπ' ὄψι καὶ ἐν πάσαις ταῖς μετὰ ταῦτα ἐκδόσεσι τῆς Π. Διαθήκης, ὡς ἐν τῇ στερεοτύπῳ παρισινῇ τοῦ Jageri (1848) καὶ μάλιστα τῇ ἔκδοσις τοῦ Tischendorf.

Εἶτα ὁ ἐκδότης ποιεῖται λόγον περὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ γενομένης ἐργασίας, ἐξαίρει τὴν ἐργασίαν τοῦ Tischendorf, παρέχει λεπτομερῆ ἀναγραφὴν τῶν κωδίκων ἐν τέλει ὑποδεικνύων τί ἐτι πρὸς ἐργασίαν κατὰ τὴν Lagard ὑπολείπεται 1) ἀναθεώρησις τῆς ἐκδόσεως τῆς Λουκιανῆς γενομένη διὰ τῆς ἀντιβολῆς κωδίκων καὶ τῆς ἐρεύνης τῶν ἐπὶ τῇ βάσει ταύτης μεταφράσεων καὶ τῶν ταύτη χρωμένων πατέρων 2) ἀναθεώρησις τοῦ Ἡσυχίου. 3) ἀντιβολὴ Ἡσυχίου καὶ Λουκιανοῦ διὰ τῆς συγκρίσεως τῶν Ὀριγενείων ἀποσπασμάτων καὶ κατάδειξις τί τοῦ Ἀκύλλου, Συμμάχου καὶ Θεοδοτίωνος εἰς τὴν ἀρχαιότεραν μετάφρασιν ἀνεμίγη. 4) συλλογὴ τῶν μάλιστα ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἐβραϊκοῦ κανόνος διαφερόντων, ἢ ἡ ἰουδαϊκὴ τυναγωγὴ ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἀδριανοῦ διορθώσατο. Τούτοις δ' ἐπιπροστίθησιν ὁ Lagard ὅτι ἔκδοσις τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου τῆς Π. Διαθήκης εἶνε ἀδύνατος ἐπὶ τῇ βάσει ἐνὸς μόνου κώδικος, ἀλλὰ μόνον ἐξ ἀντιβολῆς τῶν ἀκεραίων οἰκογενειῶν τῶν κωδίκων, διότι οὐχὶ οἱ κώδικες ταῖς οἰκογενείαις, ἀλλ' αἱ οἰκογένειαι τοῖς κώδιξι πορίζουσι τοιόνδε ἢ τοιόνδε κῆρος. Ἐν γένει ἡ ἔκδοσις αὕτη τυγχάνει κατὰ πάντα λογὸν ἀξία πάτης συστάσεως καὶ κατάλληλος νὰ κοσμήσῃ πᾶσαν βιβλιοθήκην οὐ μόνον τῶν θεολόγων ἀλλὰ καὶ παντὸς εὐσεβοῦς παρ' ἡμῖν λογίου.

X.